

Marianne Eldorhagen

Ovale spenner i Nord-Norge og Trøndelag
- stil og symbolisme i sosial sammenheng

Hovedfagsoppgave i arkeologi
Universitetet i Tromsø
Høsten 2001

Ovale spenner i Nord-Norge og Trøndelag.

Rettelse:

På side 84, første avsnitt, står det skrevet: «Eksogami betyr giftemål mellom to grupper der kvinnen flytter til mannen». Dette er selvsagt ikke korrekt. I stedet er det ment å stå: «Eksogami betyr giftemål mellom personer fra to ulike grupper».

Tromsø, 5.11.01

Marianne Eldorhagen

FORORD

Oppgaven som foreligger er et resultat av en toårig prosess. Produktet er ikke det jeg forespeilet det ville bli da jeg tok fatt på de empiriske undersøkelsene høsten 1999. Jeg leverer dette produktet med visshet om at et semester ekstra ville være fordelaktig for det ferdige resultatet. Denne muligheten har jeg valgt bort ettersom det er læreprosessen gjennom arbeidet med avhandlingen som er det vesentligste. Denne oppgaven er ikke et sluttprodukt, men et utgangspunkt for videre arbeid.

Mye tid har vært brukt i museumsmagasiner og arkiv. I den forbindelse vil jeg spesielt takke Gerd Stamsø Munch ved Tromsø museum, Anne Haug ved Vitenskapsmuseet og Karin Knoph ved Oldsaksamlingen for hjelp og tilrettelegging for min datainnsamling. En takk rettes også til andre ansatte ved disse museene som på ulike måter har bidratt til å gjøre arbeidet enklere og trivelig.

Jeg vil takke Geir Sørum og Kjersti Nielsen for korrekturlesning og konstruktiv kritikk. Takk til Sven Erik Grydeland, 10-kaffe gjengen og Geir Davidsen for kommentarer til enkelte deler av oppgaven. Jeg setter stor pris på den støtten jeg ellers har fått fra venner, kolleger og medstudenter.

Sist, men ikke minst, vil jeg rette en stor takk til min veileder Olav Sverre Johansen.

Produktet som foreligger, med de feil og mangler det måtte inneholde, er helt og holdent mitt eget ansvar.

Tromsø, oktober 2001

Marianne Eldorhagen

INNHold:

Forord	i
Liste over tabeller	iv
Liste over figurer	iv
Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Introduksjon og problemstilling	1
1.2 Avgrensninger.....	2
Kapittel 2: Ovale spenner og stil i arkeologisk forskning	3
2.1 Kulturhistorisk arkeologi.....	3
2.2 Prosessuell arkeologi.....	5
2.3 Post-prosessuell arkeologi.....	6
Kapittel 3: Metodiske og teoretiske problemstillinger	8
3.1 Metode og feilkilder.....	8
Materialets representativitet.....	8
Datainnsamling.....	9
Distribusjonskart.....	12
3.2 Typologi.....	12
Objektivitetsdebatten.....	12
Typologi som metode.....	14
3.3 Stil og symbolisme.....	15
Fra kategorisering til mening.....	15
Begrepsdrøftning.....	18
Kapittel 4: Presentasjon av materialet	21
4.1 Dyreornamentikkens tidlige fase.....	21
4.2 Ovale spenner fra merovingertiden.....	21
Salins stil II og III.....	21
Type R-640.....	22
Type R-653.....	22
Krypdyrspanner.....	22
4.3 Ovale spenner fra 800-tallet.....	23
Berdalstypen.....	23
Gripedyret.....	24
Type R-647 og R-649 (JP37).....	24
Type R-648.....	25
Type R-650.....	25
Type R-653.....	25
Type R-657.....	26
4.4 Ovale spenner fra 900-tallet.....	26
Borrestilstypene.....	26
Type R-652 og R-654 (JP51).....	27
Type R-655.....	27
Type R-656.....	28
Jellingstiltypen.....	28
4.5 Sammendrag.....	28

Kapittel 5: Analyse	29
5.1 Ovale spenners generelle utbredelse.....	29
5.2 Ovale spenners spesifikke utbredelse.....	30
5.3 Kvalitet og kostbarhet.....	34
Geografisk spredning.....	34
Kategorisk fordeling.....	35
Kronologisk variasjon.....	37
5.4 Funnkontekst.....	39
Funnkategori.....	39
Ovale spenner i husstrukturer.....	40
Depotfunn?.....	41
Kontekstuelle gjenstandsfunn.....	41
Parspenner kontra enkeltspenner.....	44
5.5 Særegne spenner.....	46
5.6 Resten av Norge og Sverige.....	47
5.7 Sammendrag.....	48
Kapittel 6: Ovale spenner i samfunnsmessig sammenheng	49
6.1 Bevisst eller ubevisst symbolverdi.....	50
6.2 Avsender og mottaker.....	53
6.3 Produksjon, distribusjon og status.....	55
Materialkostnader.....	55
Tilgjengelighet.....	57
Håndverksmessig kvalitet.....	58
Produksjonsforhold.....	61
Trender.....	64
6.4 Dyreornamentikk som signalbærer.....	67
Dyreornamentikk og velstand.....	67
Dyreornamentikk som refleksjon av samfunnsendringer.....	69
Ovale spenner uten dyreornamentikk.....	73
6.5 Sammendrag.....	74
Kapittel 7: Ovale spenner og østlige smykker	76
7.1 Samisk eller norrønt? Kriterier for tilhørighet.....	76
7.2 Import og status.....	78
7.3 Eksogami.....	82
7.4 Sammendrag.....	87
Kapittel 8: De ovale spennene fra Nord-Norge og Trøndelag	88
8.1 Verdi og sosial posisjon.....	88
8.2 Bevissthetsnivå omkring symbolismen.....	93
8.3 Avslutning.....	96
Litteraturliste	99
Illustrasjoner	108
Appendiks A	123
Appendiks B	137

Liste over tabeller

Tabell

1. Kategorisk fordeling av edelmetall.....35
2. Kontekstfordeling for ovale spennetyper.....40

Liste over figurer

Figur

1. Norrøn kvinnedrakt.....1
2. Spenneterminologi.....23
3. Distribusjon av ovale spenner fra Nord-Norge og Trøndelag.....108
4. Distribusjon av ovale spenner fra merovingertiden.....109
5. Distribusjon av ovale spenner fra vikingtiden.....110
6. Distribusjon av ulike merovingertidstyper.....111
7. R-640.....111
8. R-643.....111
9. Eksempel på krypdyrspenne.....111
10. Distribusjon av berdalspenner.....112
11. Eksempel på berdalspenne.....112
12. R-653.....112
13. Distribusjon av R-647.....113
14. R-647.....113
15. Distribusjon av R-649.....114
16. R-649.....114
17. Distribusjon av R-648.....115
18. R-648.....115
19. Distribusjon av R-650.....116
20. R-650.....116
21. Distribusjon av borre- og jellingtypene.....117
22. R-651.....117
23. Jellingtypen.....117
24. Distribusjon av R-652.....118
25. R-652.....118

fortsettelse liste over figurer

26. Distribusjon av R-654.....	119
27. R-654.....	119
28. Distribusjon av R-655 og R-656.....	120
29. R-655.....	120
30. R-656.....	120
31. Distribusjon av R-657.....	121
32. R-657.....	121
33. Geografisk fordeling av ovale spenner med edelmetall.....	34
34. Distribusjon av ovale spenner med edelmetall.....	122
35. Kategorisk fordeling av ovale spenner med edelmetall.....	36
36. Kronologisk fordeling av ovale spenner med edelmetall.....	37
37. Kontekstuell fordeling av ovale spenner.....	39
38. Kart over lokaliteter med ovale spenner og østlige smykker.....	41
39. Kontekstfordeling av parspenner.....	45
40. Kontekstfordeling av enkeltspenner.....	45
41. Ts908.....	122
42. JP41.....	122
43. Wobst målgrupper for stilistiske beskjeder.....	53
44. Klasseinndeling av ovale spenner.....	89

KAPITTEL 1: INNLEDNING

1.1 Introduksjon og problemstilling

”...statistics are never a substitute for thinking. But statistical analysis does present data which are well worth thinking about” (Spaulding 1971:56).

Ovale spenner er en integrert del av vikingtidens norrøne kvinnedrakt (se figur 1). Innerst mot kroppen bar kvinnene en serk. Over denne var en tunika som var dekket av en selekjole. De ovale spennene ble brukt til å holde sammen selekjolen. En oval spenne var plassert ved hver skulder.

Smykkenes praktiske funksjon som nålefeste i kvinnedrakta utelukker ikke muligheten for at de kan ha hatt en sosial betydning gjennom ulike symbolverdier. Det er selve nålen som holder kjolen oppe. Ornametikken har ingen konkret funksjon i selve bekledningen. Dekor kan være personlig eller den kan bli forstått kollektivt. Den kan brukes aktivt som en form for kommunikasjon og inneha en symbolverdi. Denne funksjonen er det mennesker som må tillegge den. De ovale spennene er en informasjonskilde til kunnskap om kvinnene som har båret dem. Denne oppgaven er et forsøk på å belyse de ovale spennenes funksjon utover deres praktiske betydning som nålefeste. For å nå dette målet vil følgende underproblemstillinger diskuteres:

- distribusjonen av de ovale spennene innen det trønderske og nordnorske området
- hvordan kostbarhet, kvalitet og tilgjengelighet innvirker på de ovale spennenes potensial som prestisjegenstander og statussymboler
- samfunnsprosesser som påvirker utformingen og distribusjonen av de ovale spennene
- brukers bevissthet omkring spennenes symbolverdi
- meningsinnhold i dyreornamentikken
- hvilken informasjon ovale spenner i funnkontekst med østlige smykker kan gi om de ovale spennenes rolle innad i det norrøne samfunnet.

I kapittel 2 vil jeg gi en oversikt over stil- og smykkeforskning. Forskning fra undersøkelsesområdet blir vektlagt. Ettersom avhandlingen i stor grad omhandler

statistiske problemstillinger og utregninger, har jeg vektlagt diskusjon omkring teori og metode relatert til forskning på stil og ovale spenner i kapittet 3. Derav sitatet fra Spauling (1971) referert ovenfor. Generell teori diskuteres hovedsakelig i sistnevnte kapittel, mens mer spesifikk teori omkring symbolisme drøftes i kapittel 6. Sistnevnte kapittel er en diskusjon om ovale spenners anvendelse som symbol. I den forbindelse er fokuset fordelt på dyreornamentikken og de ovale spennene. I kapittel 7 tar jeg for meg ovale spenner som opptrer i funnkontekst med østlige smykker. På grunnlag av undersøkelsene av det empiriske materialet, presentert og analysert henholdsvis i kapittel 4 og 5, samt diskusjonene i kapittel 6 og 7, vil jeg i kapittel 8 redgjøre for egen tolkning av de ovale spennene i sosial sammenheng.

1.2 Avgrensninger

Ovale spenner er datert til merovingertiden (ca 550/570 e.Kr. til ca 800 e.Kr.) og vikingtiden (ca 800 e.Kr. til ca 1050 e.Kr.). Jeg har valgt å behandle materiale fra begge periodene for å belyse de endringene som skjer med de ovale spennene i overgangsfasen mellom disse periodene. Oppgavens fokus er ovale spenner i sosial sammenheng.

Ovale spenner finnes i hele det skandinaviske området med unntak av Gotland (Jansson 1985:12). De er også funnet i Irland, på Island samt øst til Dnepr og Volga der de norrøne har ferdes (ibid). I Norge er det funnet ca 1,500 ovale spenner (ibid). Av disse er 440 med i denne analysen. Oppgaven omfatter materiale fra Nord-Norge og Trøndelag. Trøndelag har jeg hovedsakelig tatt med som sammenligningsgrunn. Trøndelag var i merovingertiden et brytningssted der mange ulike mennesker møttes (Blindheim 1949:55), og i vikingtiden et viktig politisk og økonomisk senter. I en analyse som denne ville det vært interessant å ta med materialet fra Mørkekysten for å undersøke en eventuell kontinuitet i materialet mellom Trøndelag og Bergen. For å begrense oppgavens omfang har jeg valgt å ikke gjøre dette.

Tekniske kriterier ved de ovale spennene som nålefester, er utelatt ettersom det er de ikke-funksjonelle aspektene ved smykkene som er det essensielle i denne oppgaven. Tekniske løsninger kan gi informasjon om tilvirkningssted og datering. Det har ikke vært rom for en slik analyse innenfor tidsrammen og størrelsesordenen for oppgaven.

KAPITTEL 2: OVALE SPENNER OG STIL I ARKEOLOGISK FORSKNING

2.1 Kulturhistorisk arkeologi

I den kulturhistoriske arkeologien var stilforskning et sentralt tema. Stil ble betraktet ut fra et typologisk og kulturorientert perspektiv. Oscar Montelius utforming av den typologiske metoden fikk stor innflytelse, og mye forskning konsentrerte seg om å plassere materiell kultur i typer for siden å konstruere typologiske rekker (Conkey 1990:5).

Stilistisk likhet var indikator på etniske grupper (ibid). Ornamentikk og form ble brukt for å identifisere disse. Stil ble en markør for deres spredningsområde. Migrasjon og diffusjon var forklaringene på endring i den materielle kulturen.

Stil var viktig i den betydning at den kunne "fortelle" arkeologene om kulturelle opphav og opprinnelsessteder. Stil var kunst, og dens formål var primært av dekorativ karakter. Disse tolkningene var ofte basert på "common sense", det vil si arkeologenes egen kunstforståelse (Dunnell 1978:194). Dekorelementer ved de ulike typene ble skilt fra hverandre og analysert. Salin (1904) sitt studie av dyreornamentikken er et godt eksempel på denne type stilstudie. Salin (ibid) stykket opp motivet i små detaljer, og delte dem deretter inn i stil I, stil II og stil III. De ulike stadiene ble analysert og definert. Sopus Müller (1880) analyserte dyreornamentikkens opprinnelse og utvikling. Han sammenlignet denne stilen med andre samtidige stilarter og "...til dens kunstneriske Værd" (Müller 1880:187). De ovale spennene ble av Montelius (1873:192) tilskrevet menn ettersom de i mange tilfeller ble funnet sammen med våpen.

De to mest sentrale verkene innen smykkeforskning fra yngre jernalder er Oluf Rygh (1885) "Norske oldsager" og Jan Petersen (1928) "Vikingtidens smykker". Rygh har i sitt studium kategorisert det arkeologiske gjenstandsmaterialet i typer. Hver gjenstandstype har fått ett nummer. Petersen (ibid) videreførte Ryghs (1885) kategoriseringer. Han behandlet ulike undertyper av disse og ga dem et figurnummer. Denne gjennomgangen er en mer detaljert inndeling enn Ryghs plansjeverk. Petersen (1928) utarbeidet en typologi for blant annet ovale spenner og daterte de ulike typene. I tillegg utarbeidet han en oversikt over det antallet spenner som var funnet av hver type i hvert fylke. I Petersens (ibid) verk er ovale spenner tilknyttet kvinner.

Gutorm Gjessing (1934) gjennomgikk materiale fra merovingertiden i Norge. Her tar han blant annet for seg de ovale spennene. Han analyserer deres alder, stilutvikling og distribusjon.

Funn av norrønt arkeologisk materiale i Finnmark ble tolket som tegn på den norrøne ferdeselen langs handelsruta til Russland eller som norrøn bebyggelse. Av de nordnorske funnene av ovale spenner utenfor tradisjonelt norrønt bosetningsområde er Ekkerøy-funnet ved Vadsø spesielt. Det ble her funnet tre skjellletter fordelt på to gravrøyser av norrøn type. Nicolaissen (1924:4) tolket dette funnet som ”...*et vidnesbyrd om (...) norsk bebyggelse i vikingetiden*”. På bakgrunn av egne skalleundersøkelser konkluderte professor i anatomi K. E. Schreiner (1927:220; 1935:275) med at en av Ekkerøyskallene var svakt kortskallet, men at begge var norrøne.

Sølvfunnene fra Haukøya i Skjervøy ble av Brøgger (1931:42) oppfattet som norske fangstfolks utbytte av handel og fangst i Bjarmeland eller i Finnmark. Ifølge Brøgger (ibid) representerte de en norrøn bosetning i Vest-Finnmark. Han konkluderte med at Ekkerøy-funnet var spor etter kolonister som drev handel med samene (Brøgger 1931:51). Det kunne være enkeltmenn eller familier som hadde slått seg ned på disse plassene, men ikke en regelmessig norsk bebyggelse (ibid).

Charlotte Blindheim (1947) representerer forskere som har studert smykkenes funksjonelle betydning i klesdrakta. Ved å studere tekstilrester på smykkene, arkeologisk bildemateriale som tepper, og spennene praktiske funksjon i drakta, har hun forsøkt å tolke draktenes utseende.

Ørsnes (1966) har utarbeidet en ny kategorisering for merovingertidsstilene. Denne er basert på materiale fra Skåne og Danmark. Han baserer sitt studium på Bernhard Salin (1904) sine stilelementer, men analyserer dyreornamentikken innenfor et definert topografisk område. Når det gjelder datering av merovingertidsstiler er det Ørsnes (1966) jeg baserer meg på.

I sin analyse av det nordnorske smykkematerialet analyserte Synnøve Vinsrygg (1979) forholdet mellom spenner og perler. Dette forbinder hun med handel og kontakt utad. Hun bruker materialet til å tolke Nord-Norges posisjon i forhold til resten av Norge. Hennes tolkning av smykker i forhold til drakta er relatert til endringer i overgangen mellom folkevandringstid og merovingertid (ibid).

Det mest omfattende arbeidet om ovale spenner som til nå er publisert er Ingmar Jansson (1985) sin doktoravhandling hovedsakelig basert på materialet fra Björkö i Uppland, Sverige. Han har undersøkt det norske materialet, men ikke vektlagt gjenstandene fra Nord-Norge og Trøndelag. Janssons arbeide er en analyse av ornamentikk, støpeformer, detaljer i henhold til spennenes produksjon og kronologiske

problemstillinger. Han tar i liten grad hensyn til gjenstandenens kontekst utover dens relevans til dateringsspørsmål (ibid).

Selv om Ørsnes (1966), Vinsrygg (1979) og Jansson (1985) sine arbeider tidsmessig kan plasseres i den prosessuelle- og post-prosessuelle perioden, er analysene deres i kulturhistorisk tradisjon.

2.2 Prosessuell arkeologi

På 1960-tallet ble arkeologer mer interessert i å studere endringer i kulturer ut fra et økologisk og funksjonalistisk synspunkt. Stilanalyser i denne perioden presenterte ofte stil som passiv refleksjon av demografi og sosial interaksjon. I "Archaeology as Anthropology" argumenterte Binford (1962:217) for at materiell kultur bestod av tre undergrupper (sub-classes) henholdsvis de teknomiske (funksjonelle gjenstander som hovedsakelig var tiltenkt arbeid med det fysiske miljøet), de sosio-tekniske (gjenstander som har sin hovedfunksjon i det sosiale undersystemet) og de ideo-tekniske (gjenstander som symboliserer den ideologiske rasjonaliseringen i det sosiale systemet). Stil var den ikke-teknologiske og ikke-funksjonelle delen av materiell kultur som gikk på tvers av de tre undergruppene (ibid).

De etno-arkeologiske studiene førte til at de prosessuelle arkeologene fikk et nytt perspektiv på stil i forhold til de kulturhistoriske arkeologene (Conkey 1990:6) I tråd med Binford (1962:218) sin teori ble kultur sett på som en tilpasning til miljøet (Conkey 1990:8). Stil ble et redskap for arkeologene til å lokalisere kulturelle prosesser i forhistorien (Conkey 1990:9).

To ulike teoretiske perspektiver var sentrale i den teoretiske debatten omkring stil i den prosessuelle arkeologien: læring gjennom sosial interaksjon (social interaction-learning theory) og motorikkretningen (motor habit approach)(Gebauer 1987:224). Troen på læring gjennom sosial interaksjon baserte seg på at stil var en passiv refleksjon av demografi og sosial interaksjon (Gebauer 1987:224). Mer stilistisk likhet betydde mer sosial interaksjon. I M. H. Friedrichs (1970) etnografiske analyse av keramikkornamentikk påviste hun at spesielle motiver ble lettere tatt opp av enkelte keramikere enn andre motiver. Stilens komposisjon var mer stabil. Stilen var dermed en indikator for graden av sosial interaksjon mellom kunstnerne (Friedrich 1970:332). Denne analysen fikk stor innflytelse på den arkeologiske stilforskningen ved at

arkeologer begynte å interessere seg for hvordan dekoren var strukturert (Hodder 1982a:206).

2.3 Post-prosessuell arkeologi

I H. M. Wobst (1977) sin artikkel "Stylistic Behavior and Information Exchange" argumenterte han for at stil hadde en informativ og kommunikativ funksjon. Han anså stil som informasjonsutvekslende (information exchange theory). For Wobst (1977:326) var stil en form for symbolsk kommunikasjon og dermed en informasjonsbærer. For arkeologene som argumenterte for den informasjonsutvekslende retningen ble stil ansett som en bevisst handling fra aktørenes side for å signalisere gruppe tilhørighet, personlig identitet og andre beskjeder (Carr 1995:159).

Wobst (1977) sin artikkel har hatt sterk innflytelse på seinere forskere (Hegmon 1992:520; Boast 1997:177). Dette gjelder blant andre Polly Wiessner og Ian Hodder. Robin Boast (1997:177) har uttrykt at Wobst reddet studiet av materiell kultur ut av et åndeløst systemteoretisk perspektiv og dermed åpnet mulighetene for tolkninger av objekter som identitetssymboler og meningsbærende. De post-prosessuelle arkeologene fra 1980-tallet kritiserte de tidligere forskningstradisjonene for å gi materiell kultur en passiv rolle i samfunnet (Carr 1995:153). I stedet ser flere post-prosessuelle arkeologer på stil som et medium som blir aktivt brukt i samfunnet for å signalisere ulike beskjeder.

Innenfor den post-prosessuelle arkeologien er det tre hovedretninger for hvordan stil tolkes: som adferdsstrategi (behaviour approach), struktur-symbolisk (structural-symbolic approach) eller informasjonsutvekslende (information exchange approach) (Gebauer 1987:224). Lotte Hedeager (1997) sin tolkning av stil III er et eksempel på post-prosessuell stilforskning (se kapittel 6.4).

Innen forskning på smykker fra yngre jernalder har nordiske arkeologer beholdt tradisjonene fra den kulturhistoriske arkeologien. Arne B. Johansen (1979:39) argumenterte for at den kulturhistoriske fellesbehandlingen av stil og annen materiell kultur var en medvirkende årsak til at mye av stilanalysen var stagnert. Han kritiserte den tidligere stilforskningen for å ha vært overfladisk, og at debatten omkring dyreornamentikken hadde konsentrert seg for mye omkring spørsmål om datering og opphavsområdene til de ulike stilelementene (Johansen, A. B. 1979:9; 1981:118). Han argumenterte for mer bruk av antropologiske kilder i arkeologisk forskning (Johansen,

A. B. 1970:49). Jeg har valgt å plassere han blant de post-prosessuelle arkeologene ettersom han behandler dyreornamentikken som et symbol for status, og at det implisitt i hans analyse går frem at denne symbolikken har vært bevisst. Under den prosessuelle perioden er han nytenkende og forespeiler flere av de ideene som blir rådende i den post-prosessuelle arkeologien.

Spørsmål omkring hva som påvirker hvorvidt noen gjenstander blir oppfattet som statussymboler og andre ikke, er lite problematisert i nordisk smykkeforskning. Diskusjonen har stort sett har omhandlet hvorvidt objektene har vært statusgjenstander eller ikke.

På 1980 tallet ble det en markert oppsving i forskning på samisk forhistorie (Schanche 2000:87). Arkeologer som Audhild Schanche (1989), Inger Zachrisson (1985; 1993) og Inger Storli (1991) har jobbet med problematikken omkring relasjonene mellom den norrøne befolkningen og den samiske. Sentrale temaer var tilkomsten og velikeholdet av samisk etnisitet. Knut Odner (1983) sin bok "Finner og terfinner" ble et viktig utgangspunkt. Denne boka fornyet diskusjonen omkring relasjonene mellom de samiske og de norrøne samfunnene (Schanche 2000:89). Odner (1983) pekte på samspillet mellom etnisitet, ressurser og produksjonsform. Denne samhandlingen var likeverdig og var grunnlaget for begge samfunnsformenes opprettholdelse (ibid).

Post-prosessuelle forskerene har tilført materialet nye problemstillinger. Imidlertid baseres forskningen på de samme typeinndelingene som ble utført i den kulturhistoriske perioden. Det er dermed en kontinuitet, og ikke et brudd, i nordisk smykkeforskning.

KAPITTEL 3: METODISKE OG TEORETISKE PROBLEMSTILLINGER

3.1 Metode og feilkilder

Materialets representativitet

Det er en rekke kildekritiske aspekter ved denne oppgaven. Et samfunn er en helhet som består av mange ulike aspekter. Når et gjenstandsmateriale blir studert isolert fra den store sammenhengen kan dette gi et sjevt bilde av deres betydning. De ovale spennene kan lett bli tillagt større signifikans enn hva det helhetlige bildet gir grunnlag for å tro. Som arkeologer er vi nødt til å avgrense vårt forskningsprosjekt. Det lar seg ikke gjøre å studere alle aspekter ved samfunnet samtidig. Jeg har valgt å ta de ovale spennene ut av helheten, men vil allikevel forsøke å sette dem inn i et bredere perspektiv.

Det er knyttet en rekke statistiske problemstillinger til bruken av kvantitativ metode i arkeologien. Et problem er gjenstandsmaterialets representativitet. Antallet ovale spenner registrert per i dag representerer et utsnitt av de spennene som har vært anvendt. Det blir et spørsmål om hvorvidt dagens bilde av gjenstandsmaterialet dekker det mangfoldet som eksisterte i yngre jernalder. Samtidig er det usikkert om de ulike spennetyperne gir et representativt bilde av det kvantitative forholdet mellom ovale spenner i merovinger og vikingtiden. Det forutsettes i denne undersøkelsen at det innsamlede materialet gir et representativt bilde.

Mengden arkeologiske undersøkelser er ujevnt fordelt innen Trøndelag og Nord-Norge. Områder der det er gjort få utgravninger vil i mange tilfeller ha lavere gjenstanshyppighet enn i områder der undersøkelsesaktiviteten har vært stor. Områder nær for eksempel høvdingsentere har vært mer undersøkte enn lokaliteter i periferien. Dette er en stor feilkilde for en kvantitativ metode som baserer seg på antall gjenstander og deres spredning.

En kvantitativ metode kan gi indikasjoner på stildistribusjon på tross av at gjenstandsmaterialet ikke viser en statistisk korrekt representasjon av antall smykker. Det er usikkert hvorvidt en type ovalspenne ikke er anvendt i et området eller om det er arkeologene som ennå ikke har funnet noen smykker av denne typen på stedet. Årsaken kan være få utgravninger eller dårlige bevaringsforhold. Gravskikken kan ha en innvirkning på funnfordelingen mellom periodene ettersom gravene i vikingtiden kan være enklere å oppspore enn merovingertidsgravene (Fuglesang 1981:49). Det er en dominans av flatmerksgraver i Nord-Norge i merovingertiden, mens det i vikingtiden er en klar overvekt av gravhauger- og røyser (Sjøvold 1974:182). Dette får konsekvenser

for arkeologenes mulighet for å finne gravene ettersom flatmarksgraver er vanskeligere å påvise på overflaten.

Det er tre ulike faser i smykkers levetid. Disse fasene kan representere ulike geografiske områder. Den første fasen er tilvirkningsfasen. Dette er tiden det tar å produsere en spenne på produksjonsstedet eller -stedene. Den neste fasen er bruksfasen. Dette er etter at spenna har blitt overtatt av en 'kjøper'. Spenna kan være en gave, vært handlet eller plyndret til seg og dermed fraktet langt fra håndverkeren. Kvinnen som er bruker av spenna kan ha oppholdt seg på flere ulike plasser i løpet av den tiden hun har brukt smykket. Lengden på brukstiden er usikker ettersom spenner kan gå i arv, byttes bort og brukes over flere generasjoner. Den tredje fasen for smykket er nedleggingsfasen. Denne fasen inntreffer når kvinnen gravlegges med spennene. Det er kun stedet for nedleggelsen vi kjenner med sikkerhet. Tidspunktet kan fastsettes på grunnlag av konteksten. Dateringer baseres ofte på typologier utarbeidet på basis av blant annet ovale spenner. Til en viss grad kan arkeologer uttale seg om tilvirkningsfasen ved funn av støpeformer. En sammenligning av distribusjon av støpeformer og utbredelse av spenner ville være interessant. Det har derimot ikke latt seg gjøre i denne undersøkelsen da det er få funn av støpeformer fra det aktuelle området.

Ettersom denne oppgaven i stor grad omhandler symbolisme, er det bruksfasen som er det essensielle. Tilvirkningsstedet og nedlegningskonteksten kan gi nyttig informasjon om anvendelse i bruksfasen. Det er i bruksfasen den eventuelle symbolismen har blitt signalisert. Bruksfasens forløp er ikke kjent. Den geografiske lokaliseingen av bruksfasen forutsettes identisk med nedleggelsesstedet med mindre funnkonteksten skulle tilsi noe annet.

Datainnsamling

Informasjon om gjenstandene er innsamlet gjennom studier på Tromsø museum, Vitenskapsmuseet i Trondheim og ved Oldsaksamlingen i Oslo. Det har vært nødvendig å oppsøke alle tre museene ettersom ovale spenner fra Nord-Norge og Trøndelag er innkommet til alle tre. Informasjon om ovale spenner er fremkommet gjennom tilvekstbøker, funnkataloger samt elektroniske databaser der det har vært tilgjengelig.

Det vil være et ukjent antall ovale spenner som ikke er kommet med i min analyse. Da Vitenskapsmuseet ikke kunne finne tilvekstbøkene fra 1995 til presens er det et ukjent antall ovale spenner som mangler fra denne perioden. Derimot er ikke

antallet så stort at det ville hatt en stor innvirkning på resultatet av denne analysen. Det er enkelte gjenstander jeg ikke har fått tilgang på ettersom de har vært forsvunnet fra museet, at de er utlånt til andre institusjoner eller er til konservering. I disse tilfellene har jeg basert meg på informasjon fra museums katalogene.

Jeg har opprettet en elektronisk database for å systematisere gjenstandsmaterialet. Funnets lokalisering (fylke, kommune og lokalitet), museumsnummer samt andre egenskaper ved spennene ble lagret. Den mest relevante informasjonen for analysene i kapittel 5 er gjengitt i appendiks A og B. Ikke alle gjenstandene er ført opp med all nødvendig informasjon i museums katalogene. Det er hovedsakelig mangelfull informasjon om lokalitet og funnkontekst. Som et resultat har enkelte funn upresis plassering på distribusjonskartene i kapittel 5. I appendiksene er disse registrert som 'ukjent' eller 'ikke registrert'. Flere av gjenstandene er registrert med referanse til prestegjeld og ikke lokalitet. Dette har ingen betydelig konsekvens for analysene ettersom spennenes detaljerte lokalisering ikke er nødvendig. Jeg opererer med kart på makro nivå. Det vil derfor være uproblematisk om flere av gjenstandene ikke skulle være plassert nøyaktig innenfor prestegjeldet.

Det er et problem at det ikke er gjort detaljerte nok beskrivelser av funnkontekst i museumsregistrene. I flere tilfeller er funnkonteksten kun ført opp som grav. Dermed er det usikkert hvorvidt det er snakk om gravhaug, gravrøys eller flatmarksgrav. Det er i tillegg usikkert hvorvidt flere av gravene som er beskrevet som gravhaug er riktig kategorisert. En viktig årsak til dette er at Nicolaysen i sine undersøkelser i Nord-Norge ikke skilte mellom gravhaug og gravrøys, men kalte alt for gravhaug (Olav Sverre Johansen personlig meddelelse). De fleste gravene har vært plassert i områder som seinere er oppdyrket. Dette fører til at en eventuell opprinnelig haug kan ha vært pløyd bort. I flere tilfeller kan derfor det som har vært gravhaug eller gravrøys være registrert som flatmarks grav.

Gjenstander som er innkommet til museer som løsfunn kan opprinnelig ha stammet fra graver der skjellet ikke er bevart i dag. Jeg ser det som usannsynlig at det har vært mistet to ovale spennere i et slikt omfang som kapittel 5.4 viser. Spennene er av kostbart materiale. Å miste én spenne kan skje, men to sammen er heller usannsynlig. I de tilfellene der det er funnet en ovalspenne som er skadd er det ikke utenkelig at det kan dreie seg om en mista spenne. Selv om spennen ble skadd eller ødelagt kunne metallet smeltes om. Mange, kanskje de fleste, av de ovale spennene som er oppført som løsfunn, eller av ukjent kontekst, stammer fra graver.

Jeg baserer diagrammer på ulike data for merovingertiden og vikingtiden. Disse tidene er definert av arkeologer og endringene som skjer fra den ene perioden til den andre er glidende. Diagrammene er ment for å gi en grov oversikt over materialet.

Klassifiseringen av ovale spenner hviler på Rygh (1885) sin typeinndeling. Jeg har dokumentert de ulike spennenes eventuelle avvik fra hans typeoriginal. Avvik i denne sammenhengen er elementer ved dekoren som skiller seg fra typeoriginalen. Dette er min tolkning og en annen arkeolog ville antageligvis komme fram til et noe annet resultat. Jeg har valgt å referere til Rygh (1885) sin typekategorisering (R-nummer) fremfor Petersens (1928) (JP-nummer). Årsaken til dette er at Petersens kategoriseringer er mer detaljerte. Allikevel er de ikke detaljerte nok til å dekke alle typene på en tilfredstillende måte. Ved mer detaljerte typeinndelinger er sjansen større for feiltolkninger. Ryghs kategorier åpner i større grad opp for avvik innen typene og minsker sjansen for feilkategorisering. Disse avvikene har jeg registrert og tatt hensyn til i analysene.

Ovale spenner, hovedsakelig fra 900-tallet, har i flere tilfeller nærmest identiske underplater. Der underplaten av en toskallet spenne er funnet alene er typekategoriseringen problematisk. Dette er en av årsakene til at enkelte funnummer er ført som ukjent type i appendiksene.

Dekoren på de ulike spenneeksemplarene er ikke like godt bevart. I de tilfellene det har vært tvil om typetilhørighet har jeg notert dette i databasen. Når det gjelder undersøkelser av edelmetall på de ovale spennene medfører ulike bevaringsforhold en feilkilde. I hovedsak er det små gjenværende rester etter edelmetall på gjenstandene. Det er nærliggende å tro at det har vært påført gull eller sølv på flere gjenstander enn de som er registrert i denne analysen. Det er ofte brukt forgylling eller tynne sølvtråder. Disse forsvinner lett. Det egentlige forholdet mellom spenner med edelmetall og de uten, kan vi aldri finne. På grunn av dette må vi ta utgangspunkt i de restene vi sitter igjen med i dag.

Distribusjonskart

Etter å ha systematisert materialet i databasen ble resultatene lagt ut på utbredelseskart. Kartene er utarbeidet ved at de ulike spennetypernes geografiske fordeling ble registret. Distribusjonskartene ble utarbeidet på grunnlag av ulike problemstillinger. Et spredningskart ble laget for hver av de ulike typene. Ut fra disse kartene ble nye problemstillinger definert. Informasjonen jeg har hentet fra databasen og kartene har dannet grunnlaget for tolkningen av de ovale spennene. For å sette spennene inn i en samfunnskontekst bygger jeg på andre arkeologers tolkninger av yngre jernalder.

Det er ikke gitt at min konklusjon vil kunne overføres til andre geografiske områder. Bildet gitt av denne gjenstandsgruppen kan kunne endre seg ettersom nye ovale spenner blir gravd frem og endrer det statiske grunnlaget. Den endrede statistikken vil i så fall gi oss mer å tenke på (ijf. Spaulding 1971:56).

3.2 Typologi

Objektivitetsdebatten

Et hvert studium av smykkemateriale eller stil vil befatte seg med typer og typologier. Ettersom tolkninger baseres på disse, får forskerens oppfatning av typebegrepet og typenes eksistens betydning for tolkningen av smykkene eller stilen. Objektivitetsdebatten på 1960 og -70-tallet omhandlet hvorvidt typene var a priori, det vil si at typene eksisterte forut og uavhengig av arkeologenes oppdagelse, eller om de var konstruerte av arkeologene. Det er to hovedretninger i denne debatten. Den første gruppen består av de som mener typene er konstruerte og kun er til hjelp for arkeologene for å skape orden og oversikt (for eksempel Ford 1954; Johansen, A.B 1970:28). Den andre gruppen argumenterer for at typene representerer de reelle forholdene i forhistorien (for eksempel Krieger 1944).

Ifølge hermeneutisk filosofi er det alltid analytikerens som konstruerer meninger og deretter tillegger de fortidige menneskene disse meningene (Clifford 1986:10). Tilhengerne av denne holdningen mente det var arkeologene, som gjennom sitt studium av materialet, vektla de likhetene og ulikhetene de selv fant relevante. Som et resultat blir typeinndelingen subjektivt bestemt av den respektive arkeolog. En typeinndeling kan bli forskjellig fra en arkeolog til en annen.

Arne B. Johansen (1970:53) hevdet en type kunne betraktes som et konformitetsideal for de fortidige menneskene. Johansen støtter seg til Spauldings teorier omkring typenes eksistens. Spaulding (1953:305, 1971:43) begrunnet sine synspunkter statistisk og definerte en type som en konstellasjon av gjenstander med en konsekvent mengde like attributter som tilsammen ga et karakteristisk preg. Typene var objektive. Inndeling i typer var en prosess for å finne kombinasjoner av attributter som var foretrukket av de som lagde artefaktene (Spaulding 1953:305). Minimumskravet for å påvise en types eksistens var koblingen mellom to attributter (Spaulding 1971:45).

Spaulding støttes av Hill og Evans (1972:261) som argumenterte for eksistensen av typer som ikke er tilfeldig konstruerte av arkeologene. Etter deres syn er det eneste subjektive stadiet i prosessen med typologikonstruksjon stadiet der arkeologen skiller ut attributtene som han eller hun anser som relevante for typeinndelingen. Er det ikke dette som er å skape? Hill og Evans (1972) argumenterer for at selv om arkeologen velger de attributtene som passer den aktuelle analysen, lages disse typene på bakgrunn av en vag a priori interesse. Dette betyr ikke at attributtene er uvirkelige eller at samlingene av attributter som arkeologen finner, ikke eksisterer. De mener typene er reelle og argumenterer på grunnlag av statistiske metoder.

Miller, Jones, Ross og Majewski (1991:3) fremholder at typer som etableres for å konstruere kronologier ikke nødvendigvis er i overenstemmelse med typene de forhistoriske menneskene opererte med. I dette synet ligger det implisitt at typene er subjektivt konstruerte, men samtidig at det eksisterte typer i de forhistoriske samfunnene. Slik jeg oppfatter det tar blant annet Wiessner (1984) stiltypene for gitt. Hvis deres typeinndelinger ikke tilsvarer de forhistoriske, må teoriene forkastes. Jeg kommer tilbake til Wiessners teori i kapittel 6.

Dersom typene er basert på objektive definisjoner vil typologien være en objektiv metode (Malmer 1963:250-255). Malmer representerer den andre retningen innen objektivitetsdebatten. Han argumenterte for at typene var subjektivt bestemt av arkeologen (Malmer 1963). Han hevdet typene var umulig for nåtidige arkeologer å oppdage ettersom fortidens språk og begrepsapparat ikke lengre var tilgjengelige (Malmer 1963:20-21). Som et resultat skulle typene kun fungere som et instrument for forskeren. Malmer finner her støtte i de amerikanske arkeologene Brew (1971) og Ford (1954). Ifølge Ford (1954:42) var typene konstruksjoner utført av arkeologene. Brew (1971:76) hevdet det var arkeologens intensjoner med typologien som avgjorde hvordan typene ble kategorisert.

For Arne B. Johansen (1970:28) er det mindre vesentlig hvorvidt typene som defineres av arkeologen tilsvarer en fortidig realitet eller ikke. Den systematiske subjektiviteten arkeologene arbeider etter ved etableringen av typer, er den eneste arbeidsmetoden som finnes (Johansen, A.B. 1979:135). Han fremholder at alle arkeologer kan komme fram til de samme målbare likhetene og ulikhetene ved gjenstander. Derimot har hver arkeolog sine personlige grunner til å velge ut hvilke elementer han eller hun vil karakterisere som relevante i en klassifisering av typer.

Adams og Adams (1991:30) anser en type som en kombinasjon av en materiell, mental og representativ dimensjon. I hver av disse enhetene er det spesielle attributter som definerer typen. Typene er delvis intuitive og delvis rasjonelle, delvis naturlige og delvis konstruerte, delvis essensielle og delvis instrumentelle (Adams og Adams 1991:19-20). Dette er en tilnæringsmåte jeg oppfatter som konstruktiv og som ligger til grunn for denne oppgaven.

Typeinndelingene til Rygh (1885), Salin (1904) og Petersen (1928) er basert på deres egne, personlige vurderinger uten at disse typene nødvendigvis var reelle i yngre jernalder (Eldorhagen 2001). Et problem med Petersens typologi er at gjenstandene ikke alltid stemmer overens med typeeksemplet. I flere tilfeller står det skrevet i museumsregistre: ”*spenna skiller seg fra typeoriginalen ved at...*”. Kan disse spennene som skiller seg ut egentlig plasseres i typekategorien? På grunn av dette er det viktig å studere hvilke kriterier det er Rygh legger til grunn for sine typer.

Typologi som metode

Typologi blir i arkeologien brukt som en relativ dateringsmetode. Den gir ingen sikker datering i årstall, men gir en indikasjon på hva som er eldre eller yngre enn noe annet. Gjessing (1946:31) hevdet at den største faren med den typologiske metoden er dens generalisering og skjematisk fremstilling. Utformingen av ulike typologier tar ikke hensyn til geografisk område, funnkontekster og lignende (ibid). En feilkilde ved kronologiene var at ”...*utviklingen ikke går like fort over alt*” (ibid). Typologien ble for snever i dens mangel på å innbefatte menneskelige handlinger (Gjessing 1946:32).

En smykketype kan være produsert over lang tid og på ulike steder (Jansson 1985:12). En spenne kan også ha vært produsert på flere steder der ulike produksjonsstadier har vært utført når det har passet seg. Dette får konsekvenser for den typologiske dateringen som ikke tar høyde for slike problemstillinger. Også brukstiden er usikker. For eksempel i samfunn som ikke legger gjenstander i depoter kan smykker

som symboliserer makt eller prestisje ha lengre levetid enn i samfunn som praktiserer dette (Hårdh 1996:72). Arv og gavebytte har også konsekvens for typologisk dateringer.

En implikasjon ved Petersen (1928) sin typologi er at den i flere tilfeller bærer preg av sirkelargumentasjon. Han daterer enkelte spenner til det 9. århundret e.Kr. Disse er tidfestet gjennom typologi og funnkombinasjoner. Petersen (1928:78) tar for eksempel ikke hensyn til at det er funnet ovale spenner sammen med to korsformede spenner fra folkevandringstiden. Hans kommentaren til dette er at ”...*de likearmede spænder av disse typer er ellers aldrig ældre end vikingetiden*” (ibid). Han gjør ikke rede for noen problemstillinger med hensyn til bruken av typologi som dateringsmetode, derimot bruker han den som bevisføring for materialets sammenfall i tid. Dette får konsekvenser for tolkninger av jernaldersamfunn. Gale dateringer får innvirkning på tolkninger når gjenstander brukes som informasjonskilder til for eksempel samfunnsstruktur og bosetning. Birgit Heyerdahl-Larsen (1981:128) påpeker at Petersens typologi ikke bare er basert på arkeologiske utgravninger, men også på funn som tilfeldig er kommet inn til museene. Disse gjenstandene mangler funnkontekst. Kun 11 av de 108 gjenstandene Petersen brukte for sin datering er pålitelige nok i en utforming av typologi (ibid). Ovale spenner har en sentral plass i vikingtidskronologier ved at de er tallrike (ibid). Usikkerhetsmomenter ved typologien får konsekvenser for andre nisjer av vikingtidsforskning ettersom foreksempel bosetningslag og graver ofte dateres blant annet på grunnlag av gjenstandsfunn.

3.3 Stil og symbolisme

Fra kategorisering til mening

Ratje (1981:52) har gjort arkeologiske studier av moderne materiell kultur. Han (ibid) konkluderer med at innsikt i vårt eget samfunn og vårt forhold til tidligere samfunn gir et unikt arkeologisk perspektiv. For å få forståelse av våre ulikheter og fellestrekk med tidligere samfunn, må vi studere vårt eget samfunn med tilnærmet samme metoder som vi anvender på de forhistoriske (Ratje 1981:54). En slik problemstilling er sentral ettersom arkeologer baserer sine teorier om blant annet stil på etnologier og etnografier.

For å vise hvor vanskelig det er for arkeologer å tolke stil som refleksjon av aktørers bevisste eller ubevisste ønske om å vise sin tilhørighet, vil jeg eksemplifisere med nasjonalflagg fra dagens vestlige samfunn. Flagget generelt kan karakteriseres som

en type. De fleste har samme form, er lagd av samme materiale og er tilpasset de samme behov for oppheng. Det finnes ulike undertyper av flagg som vimpler, små flagg som kan bæres, flagg til flaggstenger og lignende. På tvers av undertypene finnes det forskjellige stilelementer. Flaggene har forskjellige farger, forskjellige mønstre basert på geometriske former og noen har figurer. Det finnes nasjonalflagg, flagg tilhørende organisasjoner og andre grupper. Eksempler på dette er FN-flagget, sameflagget, det walisiske flagget eller Studentsamfunnet i Tromsøs flagg. Alle disse flaggene viser identitet til en nasjonalitet, folkegruppe eller organisasjon.

Hvordan skal en arkeolog kunne skille dette uten å vite konteksten? Hvordan skal hun eller han vite hvilke flagg som er nasjonalflagg eller etnisitetsflagg? Hvordan kan en forsker som ikke kjenner til det britiske samfunnet vite at det walisiske flagget ikke er et nasjonalflagg, men et flagg for et område som i dag er en del av Storbritannia? Det er et flagg for et folk som er ulikt englendirere, men av samme avstamning som skottene som igjen har sitt eget flagg. Det walisiske flagget er underlagt Union Jack som er et nasjonalflagg for walisere, skotter, englendirere, befolkningen i Nord-Irland og ulike øyer. Walisere, generelt, identifiserer seg som walisere, keltere og briter. De identifiserer seg ikke som skotter eller engelske. Det samme spørsmålet gjelder for sameflagget. Hvordan kan noen vite at sameflagget er et symbol for en etnisk gruppe på tvers av landegrenser, mens det norske flagget representerer en nasjon, deriblant en del av samene, uten å kjenne til konteksten? Det kan ikke leses ut fra stilen i seg selv. Dette eksemplet viser hvor komplisert det er å si noe om identitet og tilhørighet ut fra stilelementer.

Overført på de ovale spennene kan denne gjenstandsgruppa karakteriseres som en hovedtype i likhet med flaggene. Derunder er det ulike undertyper som er beskrevet i kapittel 4. Disse undertypene er dekorert med ulike stiler og mulige symboler. Hovedtypen kan ha en symbolverdi, mens de ulike undertypene kan andre. Materialet disse gjenstandene er laget av, typenes utbredelse og andre egenskaper ved hoved- og undertypene kan signalisere egenskaper eller meninger ytret av brukeren. Signaler kan sendes gjennom gjenstanden i seg selv, formen, designet, kombinasjoner med andre gjenstander eller stilelementer og gjennom en spesiell komposisjon (Stig Sørensen 1997:98).

” If we can learn enough of the pan-human implications of art styles for social structure and the resulting psychological processes, we should eventually be able to add a major

new dimension to our reconstruction of the life of extinct peoples known only from their material remains” (Fischer 1961:90).

Fischer (1961) uttrykker i sitatet ovenfor et nærmest positivistisk syn på arkeologers evne til å forstå stil. For det første bruker Fischer ordet ”pan-human” og gjør stilbruk universell og uvariert. For det andre trekker han en direkte sammenheng mellom stil og sosial struktur. Hodder (1982b:193) fremholder at etnografiske og historiske studier viser at sammenhengen mellom materiell kultur og sosiale grupper ikke alltid er i overenstemmelse. Giddens (1984) struktureringsteori omhandler forholdet mellom strukturene i samfunnet og folks handlinger. Disse påvirker og endrer hverandre gjensidig. Dette er motstridende til Fischers syn om sammenhengen mellom stil og sosial struktur.

Innen den post-prosessuelle arkeologien er det blitt en bred debatt om kildeproblemene ved bruk av analogi i tolkninger. Stiltolkningene er ulike ettersom de baseres på ulike analogier. De tar for seg ulike aspekter ved stil og materiell kultur. Ingen arkeologer kommer utenom analogibruk samme om det er analogier hentet fra etnografier eller forskerens eget samfunn. Det er viktig for forskeren å reflektere over relevansen av slutninger trukket fra et samfunn i dag til et samfunn i forhistorisk eller historisk tid. Et annet spørsmål er hvorvidt det finnes universelle regler, som teorier blir når de går fra å være en teori om et spesifikt samfunn, til å gjelde for flere samfunn.

Flere arkeologer motsier seg selv ved å påstå at stilelementer kan gi oss informasjon om forhistoriske samfunn, samtidig som de fremholder at disse stiltypene er subjektivt utformet av arkeologer. Arne B. Johansen (1970:28) mener det er mindre viktig hvorvidt typene som skilles ut av arkeologen tilsvarer en fortidig realitet eller ikke. Ettersom hans seinere tolkninger av dyreornamentikken baseres på de etablerte stiltypene blir det her et motsetningsforhold (Johansen, A.B 1979). Hvis arkeologer konstruerer stiltyper ut fra deres egne erfaringer og forutsetninger, hvordan kan de da uttale seg om stilens originale meninger? Det blir en motsetning mellom teoretisk debatt og arkeologisk praksis (Eldorhagen 2001).

Stilstudiene kan lett bli en form for sirkelargumentasjon der stiltypene blir forklart ut fra at de passer med etnografisk litteratur, og den etnografiske kilden igjen forklarer stiltypene. Selv om stiltypene passer med den aktuelle etnografien, var ikke nødvendigvis disse typene reelle i fortiden. Dette utelukker ikke at stil har hatt en

meningsbærende funksjon i forhistorien, men spørsmålet er på hvilket grunnlag arkeologer i dag kan uttale seg om hva denne betydningen har vært.

Begrepsdrøftning

For å kunne diskutere stilelementer, stiltyper og symbolisme i de ovale spennene må begrepene 'stil' og 'symbolisme' drøftes. Det er ingen allment akseptert definisjon på hva stil er. Dette er et abstrakt begrep overført på et konkret materiale. Ulike arkeologer har tolket meningsinnholdet i dyreornamentikken (se kaptittel 6.4). Ettersom de ovale spennene er dekorert med denne stilen vil en symbolverdi i dyreornamentikken påvirke meningsinnholdet i spennene.

Symboler oppfattes ofte som en ting eller som et stilelement som har en spesifikk betydning (Cohen 1985:18). Ifølge Anthony Cohen (1985:16) forteller ikke symboler mottakerene *hva* de skal mene, men gir dem kapasitet til å danne seg en mening. Bruk av identiske symboler medfører ikke at brukerne deler identiske holdninger (ibid).

For Roe (1995:31) er stil ”...an intentional, structured system of selecting certain dimensions of form, process or principle, function, significance, and affect from among known, alternate possibilities to create pleasing variability within a behavioral-artifact corpus”. Han ser på stil både som et uttrykksmiddel og som et uttrykk for noe (Roe 1995:30). Videre mener han det er fem stilnivåer (Roe 1995:38). Det første nivået er det psykologiske hvor det dreier seg om individet som lager stilen og om mottakeren. Det andre nivået er det formelle, hvor stilenes elementer og regler blir satt sammen og fungerer fra både produsenten og mottakerens ståsted. Det sosiale nivået omhandler hvordan produsenten og mottakere samhandler, og hvordan kunstnerens intensjoner blir påvirket av den sosiale strukturen. Det mytiske nivået fokuserer på den bevisste beskjeden som overfører meningen til stilens motiver. Det siste nivået Roe nevner er det strukturelle. Her er det den ubevisste, metaforiske informasjonen som binder alle aspektene ved stilen sammen og gir kulturen harmoni via koder gjennom flere medier.

Tilley ser på stil som tegn som kan leses som en tekst. Tegnet, eller stilen, kan skifte mening over tid og fra sted til sted ettersom betydningen er befestet i tradisjonen, sosiale relasjoner og strukturer (Tilley 1991:95). Tegn vil variere i forhold til dens grad av polysemi og den sosiale konteksten den er en del av. Tilley (1999) trekker frem metaforer som viktige i studiet av materiell kultur. Han ser på metaforer som en form for representasjon som kan bli brukt, utnyttet og utfordret (Tilley 1999:10).

Leone (1998) skiller mellom tre ulike teoretiske retninger innen arkeologisk forskning på meningen i materiell kultur. Dette er symbolsk arkeologi, strukturalisme og kritisk arkeologi. Retningene har til felles at det er aktørene som aktivt konstruerer, anvender, omformer og manipulerer stilens symbolske kapasitet for å forme og omforme det samfunnet de lever i (Leone 1998:50). Forskjellen mellom de tre retningene ligger i synet på betydningen av meninger i den materielle kulturen og forholdet dagens samfunn har til fortiden (Leone 1998:51). Symbolsk arkeologi avviser materialisme som overser symbolsk mening, den dagligdagse konteksten og hensiktsmessige forsøk på å manipulere sosiale relasjoner (ibid). Arkeologer tilhørende kritisk arkeologi argumenterer for at ideologien er mekanismen som skjuler ulikhetene i samfunnet og som hindrer konflikt i å oppstå (ibid). Ideologien holder samfunnet intakt. Kritisk arkeologi er et utkomme av marxistisk teori.

Morris (1995:431) har hevdet at det stilistiske universet i et samfunn blir båret gjennom ulike medier. Plog (1983:137) står også for dette synet og argumenterer for at forskere må studere stilvariasjon på ulikt gjenstandsmateriale, forskjellige gjenstandstyper og ulike gjenstandsformer hvis de skal oppnå forståelse av årsakene til den stilistiske variasjonen. Dette er interessant i diskusjonen om hvor arkeologer skal lete etter stil og symbolisme. Kanskje er det ikke bare en type stil innenfor en gruppe som markerer etnisitet, men et spektrum av stilelementer på ulike medier som til sammen skiller gruppen fra andre. Hodder (1986:143) uttrykker dette klart ved å fremholde at forskjellene mellom ulike grupper trolig er relevant for å forstå meningen med objekter innenfor hver enkelt gruppe.

Hodder (1982a:11) argumenterer for at symboler er objekter eller situasjoner som i tillegg til sine direkte meninger og funksjoner har en eller flere indirekte, sekundære betydninger. Disse symbolene kan bli bruk til å maskere, overdrive eller motsi sosiale forhold eller informasjonskilder (Hodder 1982a:228). Å studere gjenstander uten kontekst er antikvarisme (Hodder 1986:123). Hodder (1986) fremla teorien om kontekstuell arkeologi der forbindelsen mellom materiell kultur og samfunnet avhenger av den spesifikke kulturelle konteksten. Earle (1990:74) støtter Hodder i synet på at den symbolske meningen er kontekstbetinget, men fremholder samtidig at den konteksten de er anvendt på i materiell kultur og i spesielle sosiale og politiske situasjoner, skal kunne vise kryss- kulturelle mønstre.

Boast (1997:174) argumenterer for at stil ikke er en meningsfylt kategori i den forstand at forskere kan lese sosiale forhold ut fra den. Han går dermed imot Fischer

(1961:90) stitt syn, sitert side 16, og Tilley (1991). Boast (1997:174) anser stil som et resultat av dette århundrets måte å konseptualisere gjenstandsmateriale. Stil er ikke karakteristisk for den materielle kulturen (ibid). Fra dette ståstedet vil det være hensiktsløst å tolke de ovale spennene i sosial sammenheng.

Jeg har valgt å behandle stil hovedsakelig som dekor eller form på gjenstandsmateriale. Dette er en vid betydning av ordet der ingen elementer på eller ved gjenstanden blir utelatt. Samtidig utelater en slik definisjon fornminnetyper som for eksempel gravertyper. Disse kan også gå under betegnelsen stil, men jeg utelater dette i denne oppgaven da det ikke har noen relevans for oppgavens problemstilling. Symbolisme kan være iboende stilen. Stilen kan være uten symbolisme og symboler kan fungere uavhengig av en spesiell stil. Dette underkapittelet viser at det er et bredt og uensartet syn på stil og symbolisme. Dette åpner for en rekke ulike tolkninger av de ovale spennene.

KAPITTEL 4: PRESENTASJON AV MATERIALET

4.1 Dyreornamentikkens tidlige fase

Opprinnelsen til de ovale spennene er ukjent (Jansson 1985:13). Det finnes ovale spenner i Finland og i Lagodasjø-området. Disse østlige ovale spennene er ofte spissovale i formen. De dateres til siste halvdel av vikingtiden og begynnelsen av middelalderen (ibid). Ovale spenner må derfor oppfattes som en skandinavisk smykketype.

Utgangspunktet for dyreornamentikken er ornamentikk fra det provinsialromerske området langs Donau og Rhinen (Fuglesang 1981:42). Her hadde romerne og germanerne kontakt. Fra ca 400 e.Kr. til ca 700 e.Kr. var kunsten i Skandinavia basert på den germanske dyreornamentikken (Fuglesang 1981:37). Fra seint på 600-tallet ble det produsert kristen kunst og dyreornamentikk parallelt i den germanske delen av kontinentet og i England (ibid). Det er først i vikingtiden at kunsten i Skandinavia blir helt løsrevet fra det kontinentale germanske (ibid).

Salin (1904) definerte dyreornamentikken inn i tre stiler, stil I, II og III. Stil I oppstår i Skandinavia på seint 400- og tidlig 500-tallet (Fuglesang 1981:49). Det er ingen klare hovedmotiv i komposisjonen. Dyrene kan ikke art bestemmes. I tillegg til dyr opptrer menneskefigurer. Stil I er ikke homogen, og det er en rekke ulike fremstillinger. Gjenstander av høyest kvalitet er funnet i Danmark og i Sørvest-Sverige. Disse områdene tolkes som innovasjonsstedet (Fuglesang 1981:45-49).

Det er utformet ulike typologier om merovingertidsmaterialet. Disse bygger på Salin (1904). Jeg har valgt å forholde meg til Salin (1904) sin stilterminologi og Ørsnes (1966) datering.

4.2 Ovale spenner fra merovingertiden

Salins stil II og III

Stilelementer fra stil II og III opptrer på spenner fra både merovingertiden og vikingtiden. Stil II er dominerende i Norden fra midten av 500-tallet og fortsetter frem til slutten av 600-tallet på kontinentet. Stilen er hovedsakelig definert på grunnlag av bånddekorasjonen. Innen stil II er det en rekke ulike utforminger og stilen deles ytterligere opp i understiler (Fuglesang 1981; Ørsnes 1966). Både stil I og fase A og B av stil II er påvirket av den germanske kunsten på kontinentet (Fuglesang 1981:56). Den seinere utviklingen av stil II mener Fuglesang er påvirket fra De britiske øyer (ibid). Det

samme fremholder hun for til III selv om denne hadde et sterkere skandinavisk preg (Fuglesang 1981:58).

Stil III utvikles i Norden fra 600-tallet og vedvarer utover 800-tallet (Fuglesang 1981:56). Denne stilen er mer naturtro enn stil II. Dyrefigurene har hode og fire bein, lår og føtter. Løkkeåpninger i dekoren er vanlig. Firefotsdyr og fugler er nye stilelementer (Fuglesang 1981:57). Fuglesang (1981:56, 58) tolker denne stilen som et felles skandinavisk formspråk ettersom den tar opp elementer fra eldre skandinaviske stiler.

R-640

R-640 er uornamentert (se figur 7 side 111). Typen har ifølge Gjessing (1934:145, 147) en bruksperiode fra 600-tallet til begynnelsen av 800-tallet. Ørsnes (1966:45, 224) daterer denne typen til å ha sin hovedtyngde mellom ca 650 – 725 e.Kr. R-640 har hatt en stilutvikling der spennene blir større, flatere og bredere samtidig som de blir mer tynnskallede (Gjessing 1934:145). Gjessing (1934:147) mener de brede og tynnskallede spennene opptrådte fra begynnelsen av 700-tallet.

R-643

R-643 er en uensartet gruppe. Det er en rekke individuelle dekormønstre på spennene. Felles for dem er den graverte dekoren med to eller flere dyrefigurer i stil II eller III (se figur 8 side 111). I likhet med R-640 har R-643 en utvikling i spenneform der de har gått fra å være forholdsvis små, til å vokse seg større i løpet av begynnelsen av 700-tallet (Gjessing 1934). Fra å ha en klar dyreornamentikk med to symmetriske dyrefigurer blir dekoren dominert av en flatedekkende båndfletning (Gjessing 1934:147). Gjessing (1934:151) gir R-643 en bruksfase fra midten av 600-tallet og inn i første halvdel av 800-tallet, mens Ørsnes (1966:45, 224) daterer denne typen til mellom 650 – 725 e.Kr.

Den eldste daterte ovalspenna fra Norge er av type R-643 og er funnet i Sjursviken i Frosta i Nord-Trøndelag (T08804) (Fuglesang 1981:123).

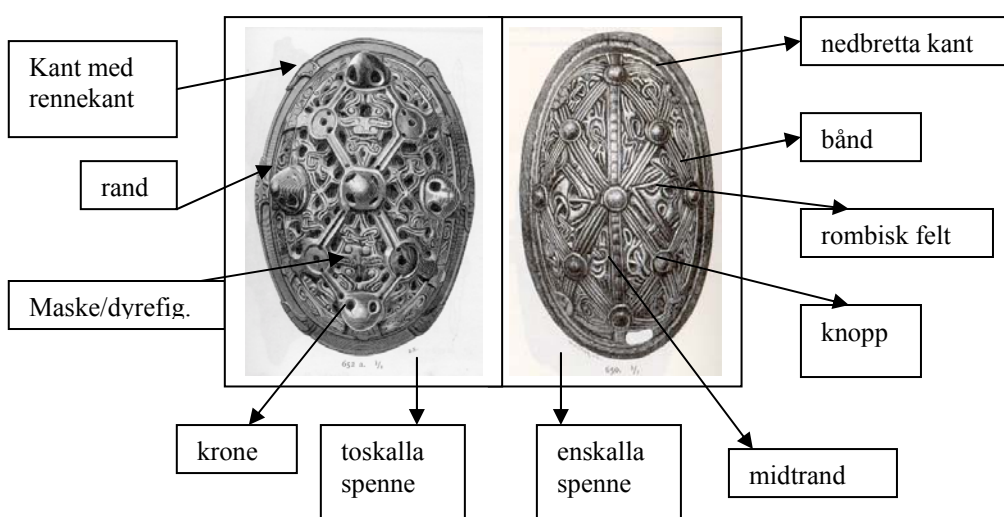
Krypdyrspanner

Denne typen består av spanner der ett dyr er sett ovenfra (se figur 9 side 111). Størrelsen varierer mellom 3,6 og 7,5 cm lange etter undersøkelser fra Sør-Skandinavia (Ørsnes 1966:148). Innen typen er det sterke individuelle trekk. Gjessing (1934:154-155) mener de graverte spennene er eldst og han plasserer disse til andre halvdel av

600-tallet. Omtrent 700 e.Kr. blir det vanlig å ha en tverrstreket rygglinje på dyret (Gjessing 1934:156). Ørsnes (1966:149-151) kaller krypdyrspennene N1 og deler den inn i undertypene a til e. Han plasserer denne typen i sin fase 3 som dateres til perioden mellom 725 og 800 e.Kr. (Ørsnes 1966:241). Denne dateringen er imidlertid utarbeidet på grunnlag av sørskandinaviske gjenstander.

4.3 Ovale spenner fra 800-tallet

I omtalen av ovale spenner fra 800- og 900-tallet vil jeg anvende fagterminologi for å beskrive ulike egenskaper og områder på gjenstandene. De mest anvendte faguttrykkene er forklart i figur 2.

Figur 2: Spenneterminologi

Berdalstypen

Denne typen har fått sitt navn etter det første funnstedet. Typen består av en mengde ulike spenner med det fellestrekk at de har en midtrand (Petersen 1928) (figur 11 side 112). Petersen (1928:14) anser dette som et rudiment etter krypdyrspennenes rygglinje. Det er ofte tre sirkelformede figurer på hver langsida (ibid).

Berdalstypen karakteriseres ofte som en overgangstype mellom merovingertids- og vikingtidsspennene. Disse spennene har merovingertidsform og vikingtidsstørrelse. De har dekorelementer fra krypdyrspenner som er satt sammen med dekorelementer fra vikingtiden. Ørsnes (1966:148, 151) kaller denne typen for N2 og definerer størrelsen til å ligge mellom 8 og 11,2 cm. Petersen (1928:14-22) deler berdalstypen inn fire grupper,

A-D. Jeg vil ikke gå inn i de ulike undertypene her da dette ikke har stor betydning for min analyse. Selv om enkelte berdalspenner fra Norge ikke kan plasseres i Ørsnes (1966:156, 241) typologi daterer han dem generelt til sin fase 3b. Dette vil si tidsrommet mellom 725 og 800 e.Kr. Petersen (1928:22) daterer typen til første halvdel av 800-tallet.

Gripedyret

Ifølge Fuglesang (1981:73) oppstod gripedyret som motiv på slutten av 700-tallet. Gripedyret er ikke en stil i seg selv, men et stilelement som brukes i en rekke stiltyper. Det er tre ulike stiler med gripedyr mellom ca 775/800 og 925/950. Dette er broastilen, osebergstilen og borrestilen (Fuglesang 1992:177). Alle stilene har elementer som er etterkommere etter Salins stil III (ibid). Det finnes en rekke ulike retninger innen osebergsstilen noe Fuglesang (1981:74) forklarer ved at vesteuropeiske impulser har gjort seg gjeldende. Jeg vil ikke gå nærmere inn på disse da det ikke er relevant for oppgaven.

R-647 og R-649 (JP37)

R-647 og R-649 er de vanligste typene av ovale spenner på 800-tallet og brukes gjennom hele århundret (Petersen 1928:33) (figur 14 og 16 side 113 og 114). Disse to typene har jeg, i likhet med Petersen, valgt å behandle sammen da de har mange av de samme dekor elementene. R-647 og R-649 tilsvarer Petersens (1928) JP 33, 34, 35, 36, 37, 38 og 39. JP 37 deles inn i A-F med underkategorier (ibid).

Både R-647 og R-649 har to rombiske felt som møtes midt på spennas toppunkt. Disse feltene strekker seg ut mot kortendene. Fra hvert hjørne av disse feltene avledes en sløyfe som går ned til randen. Dette gir en feltinndeling på åtte felter. Inni de rombiske feltene er det fire dyremasker som peker inn mot en rombisk knopp. Disse maskene er forbundet med hverandre gjennom bånd. Båndene kan tolkes som armer ettersom de ender med hender som holder fast ved det andre båndet. Petersen (1928:36) kaller disse for *karolingiske hoder*.

Begge spennetyper har strekdekor på de ovale sidefeltene. Det er utformingen av disse som skiller de to typene fra hverandre. R-647 har en ekstra sløyfe på hver langside. Rundt denne sløyfen er det dyreornamentikk. Denne typen har ni løse knopper, en tynn strek til rand, kanten er udekorert og lite nedbrettet. R-649 har ikke sløyfe i det ovale feltet, men har derimot en ”engleformet” figur. I enkelte tilfeller kan

dette tolkes som en maske. Typen har sju løse knopper. R-649 har en tynn strek til rand og noe nedbrettet kant. I tillegg er det strek dekor på bånda som danner feltinndelingen.

R-648

R-648 tilsvare JP 27, 28, 29, 30, 31 og 32 (Petersen 1928). Denne typen karakteriseres av et organisk mønster med gripedyr (figur 18 side 115). Det er et rombisk felt plassert midt på spenna. I hvert hjørne av dette feltet er det en fast knapp. Knoppene forbindes med to tynne bånd. Ut mot langsiden deler båndene seg og danner starten på et nytt rombisk felt. Dette blir avbrutt av randen. Mot kortsiden danner bånda en avbrutt midtrand. Båndene danner fire sirkelfelt på sidene. R-648 har 10 faste knopper. Randen er en bølgete linje og kanten er tvunnet.

Petersen (1928:30) tolker stilen til å være en blanding av sein stil III og gripedyrsmotiv fra osebergstilen. På grunnlag av dette daterer han typen til første halvdel av 800-tallet.

R-650

R-650 tilsvare JP25 og JP26 (Petersen 1928). Denne typen består av strekdekor i stil III (Petersen 1928:24) (figur 20 side 116). Spenna har midtrand. Denne midtranden bryter gjennom to rombiske felt og er dekorert med firkantmønster på Rygh (1885) sin typeoriginal. I motsetning til de overnevnte spennetyperne er hele feltinndelinga til R-650 basert på rombiske felt. I alt er det åtte hele, og delvis påbegynte, rombiske felt. De fire rombiske feltene mot kortsiden er avbrutt av hvelvede bånd som deler feltene i to. Hvert hjørne av de rombiske feltene er markert med en fast knapp, i alt ni stykker. Randen er en bølgete strek og kanten er nedbretta og udekorert.

Petersen (1928:25) daterer denne typen til 800-tallet og muligens slutten av 700-tallet. Han bemerker at spenna både har midtrand og dekor i stil III, men feltinndeling lik vikingtidsspennene (Petersen 1928:23). Han argumenterer for at denne feltinndelingen er et resultat av karolingisk innflytelse i det 9. århundret. Petersen (1928:26) karakteriserer R-650 som en typisk norsk type.

R-653

Denne typen tilsvare JP45. R-653 har dyrefigurer som minner om osebergstil. Spenna er del inn i sju felter (se figur 12 side 112). Det midtre feltet er tilnærmet rombisk, er plassert i spennas sentrum og inneholder en krone. De andre feltene er

fordelt to på hver langside og en på hver kortende. I disse seks feltene opptrer dyrefigurene. Petersen (1928:53) fremholder at typen har beslektede detaljer med berdalstypen. Randen er et bånd og kanten er slett. R-653 er datert til hele 800-tallet (Petersen 1928:54).

R-657

R-657 skiller seg fra de andre ovale spennene datert til det 9. århundret ved å være toskallet (figur 32 side 121). Det øverste skallet er gjennombrutt slik at det underste skinner igjennom det øverste. I likhet med flere andre 800-tallsspenn har denne typen to rombiske felt på toppen av spenna. Disse avledes av sløyfer. To bånd danner et tilnærmet ovalt felt på sidene. Randa er en strek. Kanten er nedbretta, har ornamentikk og rennekant. R-657 har ni løse kroner. Petersen (1928:51) daterer typen til siste halvdel av 800-tallet, men fremholder at den kan ha vært anvendt gjennom hele århundret.

4.4 Ovale spenner fra 900-tallet

Borrestilstypene

Petersen (1928:54) daterer stilen til begynnelsen av 900-tallet. Det som karakteriserer stilen er en dyreornamentikk i sterkt relieff med en ringkjede av to to-båndsfletninger som hovedmotiv. Bånd- og dyreformene er ofte lukkede. Geometriske figurer opptrer og tett strierte partier står ofte i kontrast til glatte og lyse flater (Fuglesang 1981:77).

På de ovale spennene er det to plater der den øverste er gjennombrutt slik det er på flere av 900-talls typene. Dekoren er organisert langs en midtakse selv om den ikke er markert med midtrand. Gripedyr opptrer ofte på denne spennetyper, og de er tilpasset båndenes løkker (Fuglesang 1981:75). Disse dyrefigurene er alltid sett ovenfra (Petersen 1928:54).

Det er hovedsakelig to varianter av borrestil på ovale spenner, henholdsvis Montelius (1872:160) figur 563 i Sveriges Forntid, som er typologisk eldst av de to, og R-651 (Petersen 1928:56). R-651 (figur 22 117) tilsvarer JP 47, 48, 49 og 50. Ut fra Petersens (1928:56) undersøkelser karakteriserer han borrestilspennene som hovedsakelig vestlandsk-trønderske typer. Det er kun R-651 som er representert i materialet fra Nord-Norge og Trøndelag.

R-652 og R-654 (JP51)

R-652 og R-654 er behandlet av Petersen (1928) som en type, JP51 Disse deler han inn i undertypene a til l. JP51 består av to plater der den øverste er gjennombrudt. Randen på den nederste platen har feltinndeling og strekdekor. Kanten er nedbretta (figur 23 side 118 og figur 27 side 119). Overplaten består av ni kroner. Både R-652 og R-654 har bånd som forbinder kronene, og som danner to rombiske felter langs spennas midtparti. Inni det rombiske feltet er det dekorelementer som kan minne om masker.

Det som skiller R-652 og R-654 fra hverandre er utformingen av kanten, hvorvidt kronene er faste eller løse samt side dekoren. R-652 har ornamentikk og rennekant på kanten. Dette har ikke R-654 som kun har nedbretta kant. R-652 har fire løse kroner, mens alle kronene er faste på R-654. I motsetning til R-652 er det en maske i det rombiske feltet på hver langside på R-654. Petersen (1928:67) daterer disse to typene til slutten av 800-tallet til slutten av 900-tallet, det vil si hovedsakelig til det 10. århundret.

Det kan i en rekke tilfeller være vanskelig å typebestemme spenner til enten R-652 eller R-654. Flere av disse spennene har stilelementer som til sammen utgjør en blanding av de to typene. Det er i denne sammenhengen relevant å slå disse to typene sammen til JP51. På tross av Petersens underkategorier av denne typen er det fortsatt flere spenner som ikke passer inn i noen av typene. Spredningen av de spennene som har en blandig av begge typene viser samme utbredelsestendens som materialet forøverig for R-652 og R-654. I appendixene er de usikre spenne ført som den typen de ligger nærmest.

R-655

R-655 er toskallet og den øverste platen er gjennombrudt (figur 29 side 120). Randen er nærmest identisk med R-652 og R-654. Den er feltinndelt og har strekdekor. Kanten er nedbrettet, har rennekant og ornamentikk. Videre har R-655 fire store kroner som skiller seg fra de foregående typene. Kronene tilhørende R-655 kan tolkes som dyrehoder og har strekornamentikk. Krona midt på er ikke et dyrehode. I tillegg er det fire små faste knopper, en mellom hvert dyrehode. Petersen (1928:70) daterer R-655 til slutten av 900-tallet.

R-656

Denne typen kan minne om R-655 ved at den har samme form på side kronene som dyrehodene på den forrige typen. Derimot har kronene på R-656 ikke dekor som dyrehoder, men kun geometrisk strekdekor (figur 30 side 120). De fire knoppene, som er plassert mellom hver krone, er løse. Denne typen har kun en plate. Randen er feltinndelt og har strekdekor. Kanten er nedbretta, har rennekant og ornamentikk.

Petersen (1928:73) daterer denne typen til siste halvdel av 900-tallet, men indikerer samtidig at den kan være fra begynnelsen av 1000-tallet.

Jellingstiltypen

Dette er en lite utbredt type. Jellingstilen har et mer oversiktlig og luftig preg enn borrestilen (Fuglesang 1981:83) (se figur 23 side 117). Knutemotivene fra borrestilen er forsvunnet (Fuglesang 1981:81). Det typiske ved disse spennene er jellingdyrene. Dette er s-formede bånddyr. Spennene har dobbelt plate.

Jellingstilen dateres hovedsakelig til annen fjerdedel av 900-tallet og tolkes som en skandinavisk innovasjon (Fuglesang 1981:83). Ovale spenner med jellingstil (JP57) dateres det til samme tidrommet som stilen blir anvendt på andre gjenstander ettersom det ikke var funnet noen eksemplarer som lot seg datere ved funnkontekst da Petersen (1928:74) gjorde sine undersøkelser.

4.5 Sammendrag

Det som kjennetegner merovingertidsspenner er størrelsen og det individuelle preget over dekoren. Disse spennene er generelt sett mindre i størrelsen og/ eller flatere i skålen enn vikingtidsspennene. Spennene deles inn i ulike typer. Innen hver type er det stor variasjon i utformingen av dekoren. Dekoren er gravert.

På 800-tallet blir skålen mer markert enn i merovingertiden. I tillegg blir spennene smalere i forhold til lengden. Ornamentikken blir mer standardisert. Typiske dekortrekk fra dette århundret er: feltinndeling med to rombiske felt, faste knopper og en midtrand. Dette er et særpreget skandinavisk stilelement. Ornamentikken på de fleste vikingtidsspennene er støpt. På 900-tallet blir det vanlig å gi spennene to plater. Størrelsen på spennene endrer seg ikke betydelig. Knoppene er blitt til kroner og kanten, og randen, blir mer markert. Selv om dobbeltskalla spenner blir vanlig kommer det mot slutten inn en type, R-656, med ett skall. Denne typen har store kroner og gravert mønster.

KAPITTEL 5: ANALYSE

Dette kapittelet er en deskriptiv gjennomgang av analysene foretatt i forbindelse med oppgaven. 5.1 er en generell gjennomgang av distribusjonen av ovale spenner i merovinger- og vikingtiden. I kapittel 5.2 vil jeg gjennomgå ulike problemstillinger i forhold til analyse av hver enkelt spennetype. 5.3 er en analyse av spenner ornamentert med edelmetall. I kapittel 5.4 vil jeg analysere funnkontekst, både med hensyn til hvorvidt spennene er funnet i graver, løsfunn eller annet, samt gjenstander i deres umiddelbare sammenheng. Spenner med spesielle særpreg blir behandlet i 5.5. Ettersom analysene gjelder for det nordnorske og trønderske materialet vil jeg i 5.6 gi en kort sammenligning med gjenstandsmaterialet fra resten av Norge og Sverige. Alle disse analysene danner grunnlaget for diskusjon i seinere kapitler. Feilkilder med hensyn til bearbeiding og bruk av kartene er diskutert i kapittel 3.1.

5.1 Ovale spenners generelle utbredelse

Det er 440 ovale spenner i analysen. Av disse er 69 eksemplarer fra merovingertiden og 370 fra vikingtiden. Dette utgjør en prosentvis fordeling på henholdsvis 15,7% og 84,1%. I tillegg er det en spenne som ikke er datert ettersom dateringskriterier mangler på grunn av dårlige bevaringsforhold.

Figur 3: Distribusjon av ovale spenner i Trøndelag og Nord-Norge

Figur 3 (side 108) viser utbredelsen av ovale spenner fra yngre jernalder i Trøndelag og Nord-Norge registrert med funnsted. De ovale spennene er distribuert utover hele det norrøne bosetningsområdet. En konsentrasjon av spenner viser seg omkring Trondheimsfjorden. Dette kan forklares med at det her har vært flere undersøkelser eller at det har vært en mer konsentrert bosetning i dette området i yngre jernalder.

Kartet viser at distribusjonen av ovale spenner har fulgt det norrøne bosetningsmønsteret. Denne bosetningen var kystnær og fulgte i tillegg vannveiene i Trøndelag. Jo lenger nord, jo mer kystnær (Schanche 1989). Det er funnet ovale spenner utenom det norrøne bosetningsområdet. Dette gjelder Ekkerøy ved Vadsø, Kvænangen og Loppa.

Figur 4: Distribusjon av ovale spenner fra merovingertiden

Figur 4 (side 109) illustrerer spredningen av ovale spenner fra merovingertiden. Merovingertidsspennene viser samme tendensen som figur 3 der utbredelsen av spennene tilsvarte det norrøne bosetningsområdet. Spennene er konsentrert til kystområder i Nord-Norge. I Trøndelag er det funn både på kysten og langs vannveier innover i landet. Lenvik representerer den nordligste lokaliteten fra denne perioden. På Helløy ved Bjarkøy er det funnet ovale spenner i kontekst med østlige smykker. På Helgeland er det en omtrentlig jevn geografisk avstand mellom funnlokalitetene.

Figur 5: Distribusjon av ovale spenner fra vikingtiden

Figur 5 (side 110) viser spredningen av ovale spenner fra vikingtiden. Dette viser en jevn distribusjon av spenner over hele det norrøne bosetningsområdet i likhet med figur 3 og 4. En sammenligning av figur 4 og 5 viser at merovingertidsspennene opptrer på de stedene der funnkonsentrasjonen er høyest i vikingtiden. Der det er gjort funn av ovale spenner fra merovingertiden, er det i mange tilfeller en økning i antall spenner fra vikingtiden. Det er gjort flere funn av ovale spenner fra denne tiden i innlandsområder i Trøndelag enn i forrige periode. De fleste spennene som er funnet utenfor det norrøne bosetningsområde, henholdsvis Nord-Troms og Finnmark, er datert til denne perioden.

5.2 Ovale spennetyper spesifikke utbredelse

Figur 6: Distribusjon av ulike merovingertidstyper

Distribusjonen av de ulike typene merovingertidsspenner er illustrert på figur 6 (side 111). R-640, R-643 og krypdyrspanner er alle fordelt utover hele det norrøne bosetningsområdet. Krypdyrspannene avtar i omfang nordover og er funnet fra to lokaliteter nord for Lurøy.

Det er funnet 17 spenner av type R-640. Typen viser en relativt jevnt fordelt spredning. Den har en konsentrasjon omkring Trondheimsfjorden. På figur 6 er den plottet inn på sju ulike steder i dette området. Dette er Overhalla, Stod, Levanger, Stjørdal, Trondheim og to lokaliteter på Ørlandet. Fra Ørlandet er det ikke funnet noen eksemplarer av denne typen før Gildeskål og Vågøy utenfor Bodø. Deretter er neste funn fra Bjarkøy og Lenvik.

Av krypdyrspanner er det funnet 20 eksemplarer. Disse er funnet fra Oppdal til Helløy. Flertallet av typen er funnet rundt Trondheimsfjorden og rundt Vikna/Brønnøysund området. Det er funnet fem eksemplarer på Lurøy på Helgeland. I tillegg

er det ett funn på Helløy og ett fra Buksnes på Vestvågøy. Det er store områder hvor denne spennetypen ikke er representert.

R-643 finnes i 31 eksemplarer fra Nord-Norge og Trøndelag. Disse er svært ulike i dekoren. Typen har en klar konsentrasjon i Trøndelag. I Overhalla er det funnet ni eksemplarer. Fra andre lokaliteter er det kun en til to spenner på hvert sted. Foruten Trøndelag er R-643 funnet på Jøa, i Tranøy, ved Tjøttafjorden, i Steigen, i Buksnes på Vestvågøy, på Bjarkøy og i Harstad.

Merovingertidsspenner er funnet på ulike lokaliteter langt fra hverandre. Eksemplarer av samme type finnes sjelden fra lokaliteter nær hverandre. Unntakene er Overhalla og Bjarkøy. I Overhalla er alle typene representert. Imidlertid er det ni eksemplarer av type R-643, mens det kun er en spenne av R-640 og krypdyrspennene. På Bjarkøy er også disse tre typene representert. Her er alle spennene enkeltspenner. På Jøa sør for Vikna er det funnet to eksemplarer av krypdyrspenner og en av R-643. I Buksnes er det ett eksemplar av krypdyrtypen og ett av R-643. Levanger har et eksemplar av R-640 og ett av R-643. Bortsett fra disse stedene har ingen andre funnområder mer enn en type spenne representert fra merovingertiden.

Av de 69 eksemplarene fra merovingertiden er det to spenner av ukjent type. Disse er datert til perioden på grunnlag av funnkonteksten.

Figur 10: Distribusjon av berdalstypen

Det er funnet seks eksemplarer av Berdalstypen (se side 112). Disse fordeler seg på seks ulike lokaliteter og er dermed alle enkeltspenner. Denne typen er representert i ulike deler av det norrøne bosetningsområdet. I Trøndelag er det funnet to enkeltspenner i Åfjord og en fra Levanger. Deretter er det ikke funnet berdalspenner før i Steigen. På Værøy er det funnet en enkeltspenne. Lenvik er det nordligste funnstedet, og typen er der representert med ett eksemplar.

Figur 13: Distribusjon av R-647

Det er funnet 91 eksemplarer av R-647 (se side 113). Spredningen er fordelt over hele det norrøne bosetningsområdet fra Oppdal til Troms. I likhet med figur 3 har denne typen størst funnhypighet i Trøndelag. Det er gjort en rekke funn omkring Trondheimsfjorden og langs de store vannveiene.

Figur 15: Distribusjon av R-649

Av denne typen er det funnet 27 eksemplarer (se side 114). Spredningen er fordelt over store deler av det norrøne bosetningsområdet, fra Oppdal til Hamarøy. Nord for Nærøy er det kun funnet tre spenner. Det er ingen funn av R-649 nord for Hamarøy. Denne typen viser dermed en konsentrasjon i Trøndelagsområdet. I Nærøy er det funnet seks eksemplarer av typen. Rundt Trondheimsfjorden er det gjort funn av enkeltspenner og parspenner.

Figur 17: Distribusjon av R-648

R-648 er representert med 38 spenner (se side 116). Disse er spredt mellom Oppdal og Lenvik. Denne typen samsvarer til dels med det generelle bildet av utbredelsen av ovale spenner i vikingtiden illustrert på figur 3. R-648 er godt representert i Trøndelag og har spredte funn på Nordlandskysten. Typen er ikke funnet i Steigen, men på Værøy, Bø i Vesterålen, Trondenes, Bjarkøy og Lenvik. Den dekker dermed det meste av det norrøne bosetningsområdet selv om det for det meste er snakk om en til to spenner på hver lokalitet.

Figur 19: Distribusjon av R-650

Det er funnet 24 spenner av denne typen (side 116). Disse er funnet mellom Stjørdal og Loppasanden i Finnmark. Det er funnet flest eksemplarer rundt Trondheimsfjorden. I tillegg er de funnet med jevnt mellomrom fra Ørlandet, nordover langs Helgeland til Steigen samt til Hadsel og Værøy. Denne spennetyper følger det norrøne bosetningsmønsteret, men har i tillegg funnet fra Loppa som faller utenfor det norrøne området.

Figur 21: Distribusjon av borre- og jellingtypene

Figur 21 (side 117) viser at de fem spennene av borretypen er funnet på tre lokaliteter i Trøndelag og Nord-Norge. Det er to lokaliteter i Trøndelag, Ålen og Frosta. I Nord-Norge er det ett funn av parspenner i Ekkerøy ved Vadsø. Det er ikke gjort funn av denne typen mellom Trondheimsfjorden og Varangerfjorden. Ovale spenner med borrestil kan karakteriseres som sjeldne i Nord-Norge og Trøndelag.

Det er gjort ett funn av ovale spenner med jellingstil i undersøkelsesområdet. Dette er ett sett parspenner fra Gustad i Levanger (T002356). Denne typen er ikke funnet i

Nord-Norge, og må i likhet med borrestilspenner karakteriseres som en sjelden spenne i undersøkelsesområdet.

Figur 24: Distribusjon av R-652

Det er funnet 90 spenner av R-652 (se side 118). Distribusjonen av denne spennetypen tilsvarer bildet gitt i figur 3. R-652 finnes i de områdene der det var norrøn bosetning. Spennene av type R-652 har en utbredelse i innlandsområder i Trøndelag og langs det meste av Nordlandskysten til Andøya.

Figur 26: Distribusjon av R-654

Det er funnet 21 spenner tolket som type R-654 (se side 119). Disse er konsentrert i Trondheimsfjordområdet og i Lofoten/ Vesterålen. Det er funnet fire spenner i Lenvik og ett sett parspenner i Fauske. Det er ikke funnet spenner av R-654 på kysten mellom Ørlandet og Lofoten / Vesterålen.

Figur 28: Distribusjon av R-655 og R-656

Da det kun er gjort ett funn av et sett parspenner av type R-656 med kjent funnsted har jeg valgt å legge dette på samme kartet som R-655 (se side 120). Det eneste kjente funnstedet for denne typen er Snåsa. Nærmere beskrivelse av funnlokaliteten er ikke registrert i museumsregisteret.

Det er funnet 12 spenner av type R-655. Disse er spredt fra Inderøya til Nordstraumen i Skjervøy kommune. Det er ikke gjort funn av denne typen mellom Steigen og Inderøya. De fleste funna av R-655 befinner seg fra Steigen og nordover. I Trøndelag er funnene lokalisert til innlandet i Meddal og Inderøya. Den er ikke funnet på kysten av Trøndelag eller i Nordland sør for Steigen.

Figur 31: Distribusjon av R-657

Denne typen er representert med 32 eksemplarer (se side 121). De sprer seg fra Oppdal i sør til Tisnes ved Tromsø i nord. Den største ansamlingen av denne typen finnes i Trøndelag. Den er ikke funnet på Helgeland. I Nord-Norge er den representert på Værøy, Evenes, på Greipstad på Kvaløya og Tisnes.

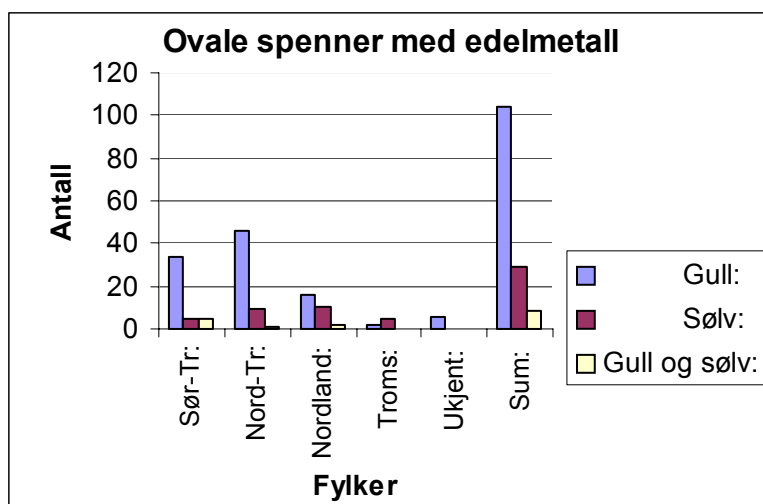
R-653:

Av denne typen er det funnet to eksemplarer. Disse er fra ukjent sted sannsynligvis i Trøndelag.

5.3 Kvalitet og kostbarhet

Geografisk spredning

Ovale spenner er laget av bronse. Enkelte spenner har blitt forgylt eller fått sølvemalje eller -tråd. Av de 440 spennene i denne analysen er 141 spenner dekorert med sølvarbeide eller forgylling. Dette utgjør 32% av det totale materialet. Av disse 141 eksemplarene er 29 spenner dekorert med sølv. 104 spenner er forgylt. 8 spenner har både gull og sølv. Figur 33 viser fordelingen fordelt mellom fylkene. Denne fordelingen er illustrert på kartet i figur 34 (se side 122).

Figur 33: Geografisk fordeling av ovale spenner med edelmetall.

Figur 34 viser at ovale spenner med sølv eller forgylling er fordelt utover store deler av det norrøne bosetningsområdet. Det viser samme tendens som figur 3, men med færre eksemplarer. Det er ikke funnet ovale spenner med edelmetall mellom Nærøy og Nesna. Dette er et område der det generelt sett er funnet få spenner sammenlignet med andre områder i Nord-Norge og Trøndelag. Videre er det ovale spenner med edelmetall fra Nesna til Lurøy og Rødøy, Gildeskål, på Helligvær utenfor Bodø og Hamarøy. Det

er funnet flere eksemplarer i Lofoten og Vesterålen, samt på Trondenes, i Lenvik og i Tromsø kommune.

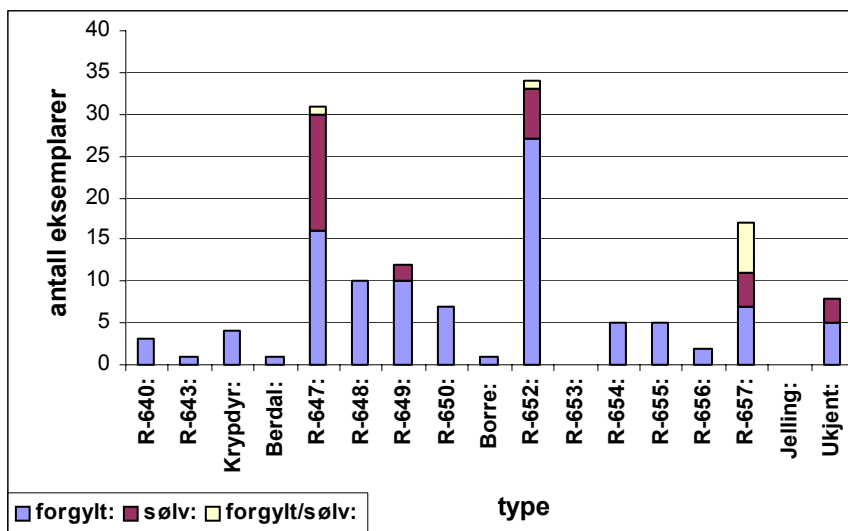
Kategorisk fordeling

De forskjellige typene er ulikt representert i henhold til antall spenner per type. Tabell 1 er en oversikt over det totale antallet spenner funnet av hver type og fordelingen av edelmetall.

Tabell 1: Kategorisk fordeling av edelmetall.

Type:	Totale antall:	Forgylt:	Sølv:	Forgylt/sølv:	%med edelmetall:
R-640:	17	3	0	0	17,6
R-643:	31	1	0	0	3,2
Krypdyr:	20	4	0	0	20
Berdal:	6	1	0	0	16,7
R-647:	91	16	14	1	34,1
R-648:	38	10	0	0	26,3
R-649:	27	10	2	0	44,4
R-650:	24	7	0	0	29,2
Borre:	5	1	0	0	20
R-652:	90	27	6	1	37,8
R-653:	2	0	0	0	0
R-654:	21	5	0	0	23,8
R-655:	12	5	0	0	41,7
R-656:	3	2	0	0	66,7
R-657:	32	7	4	6	53,1
Jelling:	2	0	0	0	0
Ukjent:	19	5	3	0	42,1
Sum:	440	104	29	8	32,3

Hvorvidt fordelingen i tabell 1 representerer det forholdet mellom spennetyperne som en gang eksisterte er usikkert. Det ulike antallet spenner per type samt at enkelte typer kun er representert med et fåtall eksemplarer gir grunnlag for ulike statistiske problemstillinger. Gjenstandene i typer med få eksemplarer vil utgjøre store utslag på statistiske utregninger. Dette gjelder for R-653, R-656, jelling-, borre- og berdalstypen.

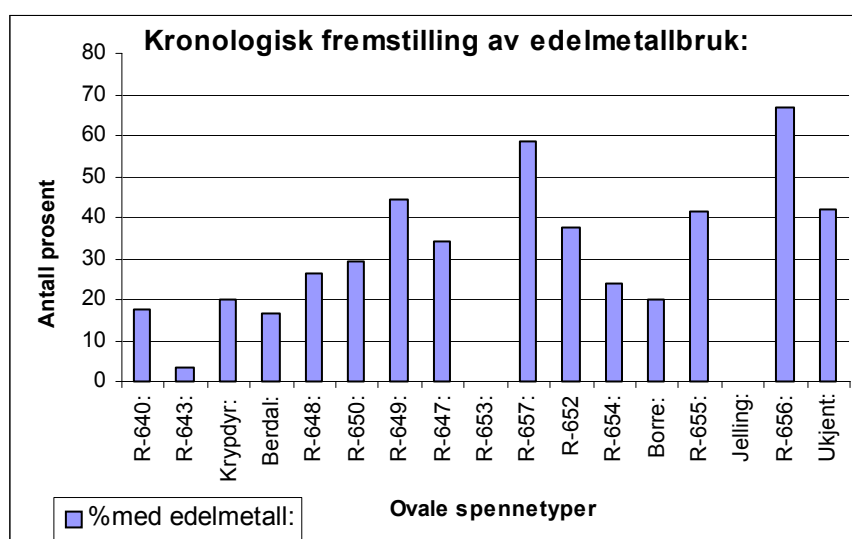
Figur 35: Kategorisk fordeling av spenner med edelmetall.

Tabell 1 og figur 35 viser at de fleste typene ovale spenner har en relativ lav andel spenner med edelmetall. Seks typer skiller seg ut med høye verdier for anvendelse av edelmetall i forhold til deres bruksperiode. Dette er R-640, krypdyrspanner, R-649, R-655, R-656 og R-657. De har henholdsvis 17,6%, 20%, 44,4%, 41,7%, 66,7% og 53,1%. Krypdyrspanner og R-640 skiller seg fra R-643 ved å ha et større antall eksemplarer med edelmetall. De to førstnevnte har lavere prosentantall spenner med edelmetall enn typene fra vikingtiden. Den høyeste prosentandelen for merovingertidsspennene er krypdyrtypen som har samme prosentandel som borretypen. Borretypen har lite bruk av edelmetall i forhold til andre typer fra sin periode. Imidlertid må typene sammenlignes med spenner fra samme bruksperiode.

Hvis R-647 og R-649 slås sammen til JP37 får de en fordeling på 36,4% med gull eller sølv. Hver for seg har de henholdsvis 34,1% og 44,4%. R-652 og R-654 som til sammen utgjør JP51 får en felles andel spenner med edelmetall på 35,1%. Hver for seg har de 37,8% og 23,8%. Begge tallene for JP37 og JP51 ligger omtrentlig ved gjennomsnittet for alle spennetyper.

Enkelte typer har ingen eksemplarer med edelmetall. Dette er R-653 og jellingtypen. R-643 har kun 3,2% med gull eller sølv.

Kronologisk variasjon

Figur 36: Kronologisk fordeling av ovale spenner med edelmetall.

Figur 36 illustrerer statistikken fra tabell 1. I motsetning til figur 35 viser figur 36 typene plassert etter hverandre i kronologisk rekkefølge. De eldste typene er plassert fra venstre og den yngste til høyre. Det er knyttet enkelte metodiske problemer ved oppsett av en figur med denne typen problemstilling ved at diagrammet visuelt gir inntrykk av at alle typene er kronologisk etterfølgende av hverandre. Flere av typene er datert til samme tidsperiode. Ett eksempel på dette er R-640 og R-643. Hensikten med figur 36 er å undersøke hvorvidt det er anvendt mer edelmetall i noen perioder fremfor andre. Diagrammet viser en tendens i materialet, men er ikke en presis oversikt over kronologisk fordeling.

Figur 36 antyder at bruken av edelmetall på de ovale spennene har vært mer utbredt i vikingtiden enn i merovingertiden. Berdalspennene har ett eksemplar med edelmetall fra Trøndelag og Nord-Norge. Figur 36 viser en stigende tendens på 800-tallet fra berdalspenner mot den første spennetyper datert til 900-tallet, R-652. Denne tendensen ser ut til å vedvare gjennom hele 800-tallet både på grunn av at R-649 dateres til hele perioden og ved at R-657, fra siste halvdel av århundret, har en høy andel edelmetallbruk. Både R-648 og R-650 viser en stigning i forhold til merovingertiden. Type R-657 er typologisk datert til siste halvdel av 800-tallet (Petersen 1928:51). Denne typen har 53,1% spenner med edelmetall noe som ligger høyt over de fleste andre

typene. Den økende tendensen med forgylling og sølvtillegg som indikeres for første halvdel av 800-tallet med typene R-648 og R-650 synes å fortsette i andre halvdel av århundret med R-657. Det er ikke funnet noen eksemplarer av R-653 som har gull eller sølvtillegg. Typen får dermed ingen utslag på søylediagrammet (figur 36).

Ut fra figur 36 kan det se ut som R-647 minsker bruken av edelmetall i forhold til de andre 800-tallstypene. Denne typen dateres til hele århundret hvilket gjør det vanskelig å si hvorvidt disse spennene har vært tillagt mer edelmetall i visse deler av århundret eller om de har hatt et omtrentlig stabilt forhold. Dette gjelder også for typene R-649, R-650 og R-653. Samme situasjon gjelder for R-652 og R-654 for 900-tallet. De andre typene er typologisk datert til første eller andre halvdel av et århundre. En anvedelse gjennom hele århundret åpner for nærmere 50 flere år for produksjon. På grunn av den ulike tidsbruken kunne løsningen på problemet i forhold til figur 36 være å halvere antallet spenner av de nevnte fire typene. Dette vil imidlertid ikke være metodisk forsvarlig ettersom det er usikkert hvorvidt anvendelsen av typene var konstant gjennom hele bruksperioden. Selv om antallet eksemplarer av R-647 og R-652 halveres vil de fortsatt være av de hyppigst representerte typene på 800- og 900-tallet.

Figur 36 viser at bruken av edelmetall minsker på første halvdel av 900-tallet. Typene R-652, R-654 og borretypen har henholdsvis 37,8%, 23,8% og 20% spenner med edelmetall. Dette blir brutt av R-655 som viser et oppsving sammen med R-656. R-655 har en prosent på 41,7 og dateres typologisk til andre halvdel av 900-tallet (Petersen 1928:70). Det brå skiftet fra jellingtypen til R-656 skyldes det lille antallet spenner av disse typene. Første halvdel av 900-tallet kan dermed antas å være en periode der det har vært liten bruk av edelmetall på ovale spenner. I siste halvdel av århundret endrer imidlertid denne tendensen seg og det er en økning i tillegging av gull eller sølv på disse spennene i Nord-Norge og Trøndelag.

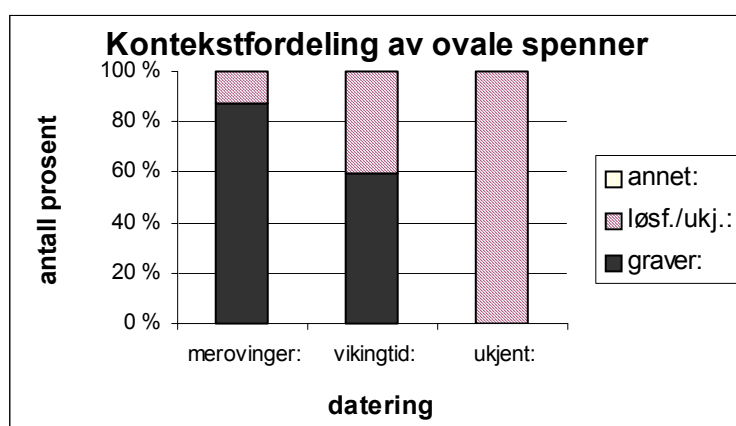
Spenner som både er forgyllt og har sølvarbeid er funnet på Beitstad i Nord-Trøndelag (T02590) og Evenes i Ofoten. Spenna fra Beitstad er av type R-652 og de to fra Evenes er fra av type R-657 (Ts2234 og Ts2235). Videre er det funnet et sett parspenner fra Børseskogn i Nord-Trøndelag (T8524) og et sett parspenner fra Oppdal i Sør-Trøndelag. Disse er av type R-657. Et eksemplar av type R-647 er fra Bjugn i Sør-Trøndelag.

Figur 36 indikerer dermed at det er lagt ekstra ressurser i de ovale spennene på 800-tallet og i siste halvdel av 900-tallet. R-643 er lite tillagt edelmetall for sin periode.

5.4 Funnkontekst

Funnkategori

Figur 37 er utarbeidet på basis av tre variabler av funnkategorier: graver, løsfunn/ ukjent kontekst og andre funnkontekster. Under kategorien 'andre' inbefattes ovale spenner i bosetningslag, myr og steinur. Årsaken til tredelingen er at funnkonteksten i mange tilfeller er usikker. Dette bygger på ulike faktorer nevnt i kapittel 3.1. Det er en kvantitativ skjev fordeling av spenner fra merovinger- og vikingtiden. På grunn av dette er eksemplarmengden omregnet til prosent i forhold til sin egen periode.

Figur 37: Kontekstuell fordeling av ovale spenner.

Figur 37 illustrerer fordelingen i funnkategori fra merovingertiden og vikingtiden. 13% av merovingertidsspennene er funnet som løsfunn eller har ukjent funnkontekst. De resterende 87% er funnet i graver. Vikingtiden har en funnfordling der 53,8% av spennene er funnet i graver, 36,5% er løsfunn eller av ukjent karakter og 0,3% av annen funnkontekst. Denne siste kategorien utgjøres av ett myrfunn, tre ovale spenner fra to tufter og ett funn i et grustak. Ettersom kategorien 'annet' utgjør en såpass liten del av det totale materialet vises den ikke på figur 37. Figur 37 viser en kontekstuell fordeling mellom de to periodene der gravfunn dominerer i begge periodene. Det er et større antall usikre funn fra vikingtiden.

Av de åtte ovale spennene som har både sølv- og gulltillegg er syv funnet i graver og en som løsfunn. Alle de syv som er funnet i graver er spesifisert som gravhauger i funnkatalogene. Deres typetilhørighet vises i tabell 1.

Tabell 2 viser forholdet mellom gravfunn og løsfunn/ ukjent kontekst samt andre funnkategorier for hver enkelt type. Alle typene med unntak av R-655 og berdalspenner

viser en overvekt av gravfunn. R-648, R-649, R-654 og R-657 ligger mellom 50- og 60% gravfunn. Resten av spennetyper har over 60% funn fra graver av ulike typer. Det er interessant å merke at alle merovingertypene har en høy andel funn fra graver. Krypdyrspanner som har den laveste prosentandelen ligger på 75% gravfunn. Det er ingen vesentlig forskjell i funnkonteksten mellom 800- og 900-tallstypene.

Tabell 2: Kontekstfordeling for ovale spennetyper

	grav:		løsfunn/ukjent:		annet:	
	antall:	prosent:	antall:	prosent:	antall:	prosent:
R-640:	17	100	0	0	0	0
R-643:	26	83,9	5	16,1	0	0
Krypdyr:	15	75	5	25	0	0
Berdal:	3	50	3	50	0	0
R-647:	62	68,1	29	31,9	0	0
R-648:	22	57,9	16	42,1	0	0
R-649:	16	59,3	11	40,7	1	3,7
R-650:	20	83,3	4	16,7	0	0
R-651:	4	80	1	20	0	0
R-652:	56	62,2	32	35,6	2	2,2
R-653:	0	0	2	100	0	0
R-654:	12	57,1	9	42,9	0	0
R-655:	5	41,7	7	58,3	0	0
R-656:	0	0	3	100	0	0
R-657:	18	56,3	13	40,6	1	3,1
Jelling:	2	100	0	0	0	0

Ovale spanner i husstrukturer

Det er funnet ovale spanner i husstrukturer på to lokaliteter i Nord-Norge. Begge funnene av ovale spanner i tufter er gjort i tuftenes sentrale del. Det er ikke funnet noen eksemplarer fra denne typen funnkontekst i Trøndelag.

Fra Arstad i Beriarn er det funnet en oval spenne (Ts6514am). Spenna ble funnet i veggbeltet i midtre del av tufta (Stamsø Munch 1983:140-141). Stamsø Munch (ibid) tolker dette som oppholds- og arbeidsrom. I samme tuft ble det funnet en fingerring av gull og en ringnål samt nøkler, en rekke jerngjenstander, slagg, bryner, spinnejul, et sølvstykke, spiker, kniver og bronseblikk.

På Borg i Lofoten ble det funnet fragmenter av to ovale spenner i tufta. Dette er Ts8334q og Ts8334r. Begge spennene er av type JP51, det vil si R-652 eller R-654. Begge ble funnet omtrent midt i tuftas hall.

Depotfunn?

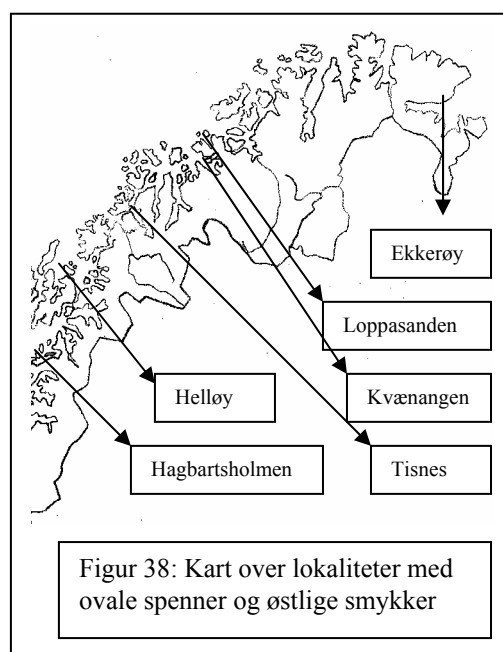
I en myr på Nordre Kraakø i Nærøy kommune ble det funnet en ovalspenne (T1502) sammen med en tveegget spydspiss og en doppsko til en sverdslire av bronse. Den ovale spenna var forgylt. Bare underplaten ble funnet og det er derfor usikkert hvilke type den tilhører. Ettersom den er toskallet dateres den typologisk til vikingtiden. Den kan ha vært type R-657 noe som vil datere den til siste halvdel av 800-tallet.

I et grustak ved Tømmerholdt i Strinda prestegjeld i Sør-Trøndelag ble T13679 funnet. Det er usikkert hvorvidt spenna opprinnelig har ligget i en grav. Et tøyestykke var bevart på innsiden av nåla. Dette tyder på at spenna har sittet på en drakt etter at den har blitt liggende ved Tømmerholdt. Det ble ikke funnet andre gjenstander i tilknytning til spenna. Spenna er av type R-657, men avviker fra typeoriginalen (se figur 42 side 122).

De to overnevnte funnene kan representere depotfunn. Myrfunnet fra Nærøy åpner for en tolkning som peker mot offerfunn. Tømmerholdt-funnet er sansynligvis en grav ettersom det ble funnet rester etter tekstiler på nålen. Dette kan være rester etter kvinnedrakta.

Kontekstuelle gjenstandsfunn

Det er gjort funn av ovale spenner sammen med østlige smykker på lokaliteter utenfor det norrøne bosetningsområdet. Dette gjelder Ekkerøy, Loppasanden, Kvæningen, Hagbartsholmen, Helløy og Tisnes (figur 38). Ekkerøya ligger nær Vadsø på nordsiden av Varangerfjorden. Navnet Varangerfjorden er av norrøn opprinnelse og betydningen viser til fangstaktiviteter (Bratrein 1995:21). Dette er det østligste funnet av norrøne gjenstander i Norge. Lokaliteten ligger på en moreneliggende ur ca to kilometer fra sjøen (Brøgger 1931:45). I tillegg til graven med

Figur 38: Kart over lokaliteter med ovale spenner og østlige smykker

ovale spenner ble det funnet en kvinnegrav på samme sted (Nicolaiszen 1924:10). Utgravninger ble foretatt av Nicolaiszen (1924) i 1922. Retningen på graven der det ble funnet ovale spenner var nord-sør (ibid). I graven ble det funnet to skjellletter, en kvinne og en mann. De fleste av gravgavene ble tilskrevet kvinnen. Dette er en av de rikest utstyrte kvinnegravene i Nord-Norge. Gravgavene bestod av to ovale spenner av type R-651, en treflikket spenne, en rund brosjé og en ring som begge var av sølv, samt to bronse lenker (Sjøvold 1974:180). Bronselenkene og den ringforma spenna av østlig karakter (ibid). Opprinnelsen til den runde spenna er ukjent.

Tromsø museum har fått inn en korsformet bronsespenne (Ts4307) fra Vardø kommune (Schanche 2000:115). Dette er et gravfunn og det er i tillegg funnet en grav til av skandinavisk eldre jernaldertype (ibid).

På Loppasanden i Vest-Finnmark er det funnet en kvinnegrav. Denne blir tolket som norrøn. Rundt skjellet lå det nagler som tyder på at det kan ha vært en trekiste omgitt av steinheller (Sjøvold 1974:175). Skjellet lå på ryggen med hodet vendt mot øst og knærne trukket opp mot venstre. I likhet med Ekkerøy-funnet var dette en rikt utstyrt grav. Gravgavene bestod av et par ovale spenner av type R-650, en rund spenne, perler, et bronsearmbånd, en bronselenke, en pilspiss av jern, en kniv, et par sakser, en jerninnfatning og en hvalbeinsplate (ibid). Mellom de ovale spennene var det en rekke perler (Sjøvold 1974:175). Den runde spenna hadde dekor med dyreornamentikk og sirkler (Sjøvold 1974:175). Sjøvold fremholder at denne ornamentikken består av separate elementer som ikke har noen organisk sammenheng (Sjøvold 1974:176). Kniven er av en type som er vanlig på Gotland (Sjøvold 1974:177).

Loppa kan i følge Håvard Dahl Bratrein (1995:21) representere en en norrøn base ettersom det er funnet flere norrøne graver og tufter på øya. Navnet 'Loppa' er norrønt i likhet med flere andre øy- og fjordnavn i Nord-Troms og Finnmark (ibid).

I Sørstraumen i Kvæningen, Skjervøy, ble det i 1918 funnet en skålforma spenne av typen R-655. Dette er et løsfunn. På Spildra i Kvæningen er det funnet norrønt naust og en gravhaug fra folkevandringstiden (Grydeland 1996:74). Kvæningen er et norrønt fjordnavn (Bratrein 1995:21).

På Hagbartsholmen i Steigen ble det funnet en kvinnegrav under flatmark. Graven var orientert i sør-vestlig retning med hodet vendt mot nord. Kroppen lå vendt på venstre kroppshalvdel. Graven var dekket med bjørkebark. Denne graven inneholdt ei ringspenne av baltisk type, en knapp som kan ha tilhørt en gotlandsk ryggknappspenne, et par ovale spenner av type R-655, 1.108 perler, 471 grønne perler, 218 brune perler,

108 perler av ulike og mer ordinære typer, 48 perler med sølvbelegg, 7 perler med gullbelegg, et klebersteins kar, to spinnehjul, en linhekle, vevsverd og ei bryne (Sjøvold 1974:65). I tillegg var det en ringforma spenne av baltisk type, en kam, et par flint- og jernfragmenter, en sigd, to kniver, rester av jernlenker og et par vektlodd (ibid).

Gården Steig, også i Steigen, var et høvdingsete og gravene i tilknytning til dette vitner om høy sosial status. I Steigen kommune er det to tunanlegg, henholdsvis Bø og Steigen. Disse har vært anvent blant annet i folkevandringstiden (Johansen og Søbstad 1978). Funn tyder på at Steigen-anlegget kan ha vært brukt i vikingtiden (ibid). Steigen er dermed et område med stor norrøn aktivitet.

På Helløy i Bjarkøy kommune er det funnet ei gravrøys datert til 700-tallet (Sjøvold 1974:145). På vestsiden av grava ble det funnet rester etter ett ubrent skjellet. Disse lå sammen med to ovale spenner av typene R-640 og R-643, 13 glassperler, et bronse ornament, et par kniver og noen jernbiter (ibid). Ornamentet var et hengesmykke av bronse av finsk/urgisk type som er formet som en svømmefugl. Det er kun funnet tre andre av denne typen i Nord-Norge, men at det er gjort en rekke funn av disse på samiske offerplasser fra jernalderen og middelalderen (Sjøvold 1974:145).

I Bjarkøy finnes det gravfelt, hustufter, gårdshauger, tunanlegg og nausttufter. Alt dette er av norrøn karakter. Bratrein (1995) tilskriver dette området Bjarkøyætta.

På Tisnes på Kvaløya i Tromsø kommune, ble det funnet en smal gravhaug (Sjøvold 1974:167). Gravens ytre var av stein, men under var det fylt med sand og dekket med et tynt lag jord. Skjellettet var orientert med hodet mot nord. Det ble funnet to ovale spenner av type R-657. Disse lå ved hver sin skulder. Det var det to store perler ved halsen, en bronselenke på brystet, en bein kniv, og et bronselokk på venstre side av kroppen samt et vevspyd av hvalbein på høyre side. En hvalbeinsplate, to bein kammer og fem jernnagler ble også funnet. I dette område på Kvaløya er det forholdsvis få spor etter norrøn aktivitet. Dette er i motsetning til Sørvest-Kvaløya som har mange norrøne funn og fornminner.

De seks funnlokalitetene i Troms og Finnmark kan alle karakteriseres som velstående. Årsaken til dette er de kontekstuelle funnene som består av smykker med edelmetall, gjenstander av hvalbein eller et stort antall perler. Unntaket er Kvæningen som er et løsfunn.

I tillegg til de overnevnte lokalitetene med ovale spenner finnes det funnsteder der det er blanding av østlige og norrøne gjenstander, men uten ovale spenner. Disse lokalitetene befinner seg i Finnmark og Troms, og er lokalisert på kysten eller i

fjordstrøk (Brøgger 1931; Sjøvold 1974; Storli 1991). Jeg går ikke nærmere inn på disse lokalitetene i denne oppgaven da det ikke er av direkte relevans for problemstillingen.

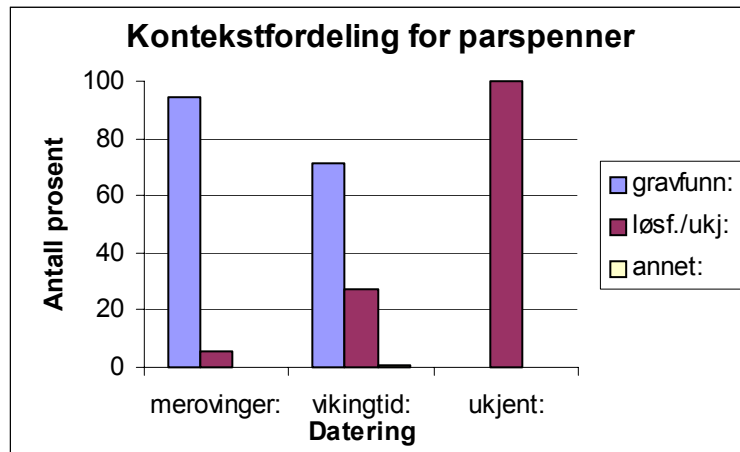
Analysene i denne oppgaven viser at enkelte ovale spenner er funnet sammen med gjenstander som har sitt opprinnelsessted vestover. Det dreier seg om irske og anglosaksiske beslag samt skotske spenner. Disse importfunnene er funnet sammen med ovale spenner av typene R-640, R-647, R-648, R-649, R-652, R-656 og R-657. Mine undersøkelser tyder ikke på at det er noen sammenheng mellom importfunn og edelmetallbruk på ovale spenner. Fem spenner fordelt på tre funn hadde kombinasjonen ovale spenner med edelmetall og importerte gjenstander. Disse fem spennene representerer R-640, R-647 og R-652. Alle er fremkommet i graver. De tre eksemplarene av R-647 (B1027) funnet sammen på Hov i Nesna er et eksempel på ovale spenner sammen med insulære importfunn. I denne båtgraven var ble det i tillegg til de tre ovale spennene funnet et irsk beslag, en likearmet spenne, en ringspenne, perler, spinnehjul, to sakser og et vevsverd av hvalbein. De ovale spennene var ikke tillagt edelmetall.

For de åtte spennene som har blitt bekostet med *både* gull og sølv består kontekstuelle gjenstander av blant annet likearma spenne, treflika spenne og ulike jerngjenstander.

Det er funnet ovale spenner fra merovingertiden sammen med ovale spenner fra vikingtiden. Dette ene funnet er C5505b der en krypdyrsspenne er funnet sammen med en spenne av R-648. Det andre funnet er T6418 der en spenne av type R-640 er funnet sammen med en R-647. Et problem i denne sammenhengen er at flere av gjenstandene er oppløyd eller gjennom plyndringsgravninger (Johansen, Olav Sverre persolig kommentar). Disse spennene trenger ikke nødvendigvis ha tilhørt samme grav.

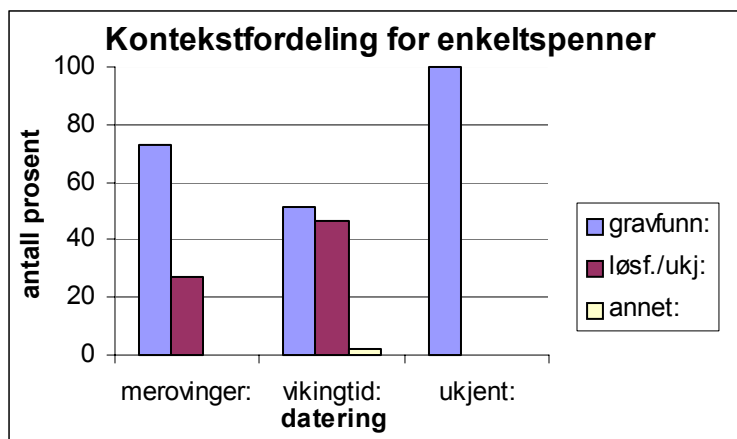
Parspenner eller enkelt spenner

Det er funnet ovale spenner både alene og sammen som parspenner. I forbindelse med undersøkelser om parspenner og enkeltspenner skal det påpekes at en rekke funn er gjort av ufaglærte personer (Vinsrygg 1979:59).

Figur 39: Kontekstfordeling av parspenner.

Figur 39 illustrerer forskjellen i funnkontekst for ovale parspenner. Ett par utgjør i denne sammenhengen ett funn. I de tilfellene der det er funnet tre ovale spenner sammen er de ført som ett par i tabellen ovenfor. Figur 39 og 40 illustrerer ulikheten i funnkonteksten for parspenner og enkeltspenner. Feilkilder angående funnkontekst er beskrevet i kapittel 3.1. Det er funnet 80 par ovale spenner datert til vikingtiden i graver, mens det til sammenligning er funnet 31 par i ukjent kontekst eller som løsfunn. For merovingertidsmaterialet er tendensen klar. 16 par er funnet i graver, mens ett par er funnet som løsfunn.

Figur 40: Kontekstfordeling for enkeltspenner.

Sammenlignet med funn av enkeltspenner i figur 40 er det nesten like mange spenner funnet i graver som i ukjent kontekst eller som løsfunn for vikingtiden. I

merovingertiden er det funnet omtrentlig dobbelt så mange enkeltspenner i graver enn som løsfunn/ukjent.

I Nord-Norge og Trøndelag er det i tre tilfeller funnet par som utgjøres av to spenner av type R-640. Det er et funn der R-640 er kombindert med R-643 og ett tilfelle der kombinasjonen er R-640 og en krypdyrspanne. R-643 er funnet som par i fem tilfeller. I en gravhaug fra Overhalla i Nord-Trøndelag (T11912a) er det funnet tre eksemplarer av spennetypen. R-643 opptrer i et tilfelle i par med en krypdyrspanne. Krypdyrsspenner opptrer i ett tilfelle sammen som parspenner. På to ulike lokaliteter er det funnet tre spenner av denne typen sammen.

En sammenligning mellom figur 39, 40 og tabell 2 viser en sammenheng mellom gravfunn og enkeltspenner fra merovingertiden. Alle merovingertypene har en høy andel funn fra graver. Dette gir indikasjon på at det ikke har vært anvendt noen parspenne, i motsetning til løsfunn eller ukjent kontekst der en parspenne kan ha forsvunnet. For vikingtidsspennene er denne tendensen ikke like klar.

5.5 Særegne spenner

Enkelte spenner faller utenfor typene definert av Rygh (1885), Petersen (1928), Ørsnes (1966) eller andre. De kan være helt unike eller ha store avvik fra typebeskrivelsen. Det finnes spenner fra undersøkelsesområdet som har kvaliteter i dekoren som skiller dem fra de andre av samme type.

Ts908 og Ts909 fra Bjarkøy skiller seg fra de øverige spennene av type R-643 (se figur 41 og figur 8). De har en tilsvarende spenne fra Alstadhaug i Skogn, Nord-Trøndelag (T2968). Disse typene tilsvarer henholdsvis JP6 og JP5. Det de tre spennene har tilfelles er menneskelignende fjes gjemt inni båndfletting i de ovale sidefeltene. De har et rombisk felt på midten. Alle spennene har hatt et jernbånd på undersiden (Petersen 1928:8). Bjarkøyspennene ble funnet i en grav som er tolket som flatmarksgrav (Sjøvold 1974:143).

T18123b har vært dekorert med beinmateriale. Dette er unikt i materialet fra Nord-Norge og Trøndelag. På grunn av varierende bevaringsforhold skal det ikke utelukkes at andre eksemplarer kan ha hatt samme utsmykning. Spenna er av type R-652 og ble funnet sammen med en parspenne i en grav på Rise i Oppdal i Sør-Trøndelag. Parspenne viser ingen tegn til verken beinmateriale eller edelmetall. Bruk av beinmateriale på smykker er kjent fra blant annet koniske spenner fra merovingertiden.

C2994:2 er av type R-648. Denne spennen avviker fra typeoriginalen ved å ha korsforma knopper. Eksemplaret er funnet i ei gravrøys sammen med blant annet sverd, spydspiss og armbånd. Av type R-648 er det funnet to spennere (T18755a) som skiller seg fra typeoriginalen ved at rankemotivet danner ett annet mønster enn det allminnelige for typen. Disse to spennene er funnet sammen med en rekke andre gjenstander som sigd, nøkkel og perler.

T13679 har en sjelden dekor i forhold til gjenstandsmaterialet fra Nord-Norge og Trøndelag. Dette er en variant av type R-657, og tilsvarer JP41 (Petersen 1928:45) (se figur 42). Spennens øverste plate er mindre enn for typeoriginalen. Underplaten kommer tydeligere frem og er ornamentert med dekor i relieff. T13679 er funnet i et grustak (se side 41). Tilsvarende spenne er Ts2234. Denne spennen er både forgyldt og har sølvarbeide. B6299 fra Værøy er også av denne typen. Denne spennen har ikke edelmetaller. I tillegg er det ifølge Petersen (1928:46) funnet ett sett parspenner av denne typen. Funnsted og kontekst for disse spennene er ikke kjent.

5.6 Resten av Norge og Sverige

I den østlige delen av Sverige er R-655 og R-657 de vanligste typene (Jansson 1985:90). Da Petersen gjorde sin undersøkelse var det funnet 20 eksemplarer av denne typen fordelt på et parfunn fra Akershus, tre parfunn fra Hedmark, et enkelt funn fra Oppland, to parfunn fra Vestfold, ett parfunn fra Hordaland, ett parfunn fra Sogn og Fjordane, et parfunn fra Møre og Romsdal, fire parfunn og to enkeltfunn fra Nord-Trøndelag, ett enkeltfunn og et parfunn fra Nordland, et eksemplar fra Kvænen i Troms og to eksemplarer fra ukjent sted i Trøndelag (Petersen 1928:69). Birgit Heyerdahl-Larsen (1981:137) har på basis av undersøkelsen på Kaupang konkludert med at R-657 opptrer sjeldnere sammen med andre smykker enn andre typer ovale spennere. Ved å ikke bruke en tredje spenne har all oppmerksomheten vært fokusert på de ovale spennene. R-657 finnes oftere i kontekst med importsaker og andre kostbare eller sjeldene gjenstander enn andre typer ovale spennere (ibid). Krypdyrspanner opptrer parvis i Nord-Norge og ingen andre steder i Norge (Vinsrygg 1979:53).

Ifølge Petersen (1928:73) er R-656 kun funnet på seks andre lokaliteter enn Snåsa da denne undersøkelsen ble gjort. Disse lokalitetene fordeler seg på to steder i Hedmark, ett i Oppland, to i Telemark og ett på Møre. Av disse syv lokalitetene er det kun lokalitetene i Trøndelag og i Rendalen i Hedmark hvor parspenner ble funnet. Resten er enkeltspanner. Dette bildet kan ha endret seg ettersom nye eksemplarer kan ha

blitt funnet etter Petersens gjennomgang. Jeg har ikke undersøkt om det foreligger nye funn av denne spennetypen utenfor Trøndelag og Nord-Norge ettersom dette ikke er en del av undersøkelsen.

I henhold til Jansson (1985:172) sine analyser av det norske materialet er det JP42 (R-657) og JP52 (R-655) som opptrer oftest med sølvdekor av ulik art. Fra Sverige er det funnet enslige ovale spenner fra fangstområder både i graver og på boplasser (Zachrisson 1993:19-20).

5.7 Sammendrag

Analysene presentert i dette kapitlet viser en tendens til at distribusjonen av de ovale spennene samsvarer med bosetningsmønsteret både i merovingertiden og i vikingtiden. Ingen typer knytter seg spesielt til et område. Derimot viste de fleste typene et lignende spredningsbilde på tross av at noen av typene opptrer hyppigere i visse områder, mens andre er fraværende i enkelte områder.

Noen spenner utmerker seg ved at de har blitt påkostet ved bruk av edelmetall. Seks typer utmerker seg da de har en høy andel spenner med forgylling eller sølvarbeid i forhold til antallet det er funnet av hver enkelt type. Dette er R-640, krypdyrspanner, R-649, R-655, R-656 og R-657. De mest tallrike typene, R-643, R-647, R-648 og R-652 har ikke blitt tillagt edlere metaller i like stor grad. Undersøkelsene viser en tendens til at bruken av gull og sølv tiltar på begynnelsen av 800-tallet og opprettholdes gjennom århundret. Tendensen for 900-tallet viser at det har vært en synkende bruk av edelmetall på spennene med R-652 og R-654, mens dette endrer seg igjen med R-655 i siste halvdel av århundret. Det er enkelte eksemplarer av ovale spenner som skiller seg vesentlig fra typebeskrivelsene.

Det er funnet ovale spenner i to tufter samt et myrfunn og et grustakfunn. Enkeltspanner dominerer i merovingertiden, mens parspenner er i flertall i vikingtiden.

KAPITTEL 6: OVALE SPENNER I SAMFUNNMESSIG SAMMENHENG

Flere av de arkeologiske teoriene som blir gjengitt i dette kapitlet er fra folkevandringstidsmateriale. Et flertall av arkeologene som forsker på dyreornamentikk baserer sine teorier på materiale fra denne perioden. Det er ikke en nødvendig kontinuitet eller konstant betydning av dekoren fra folkevandringstiden til slutten av vikingtiden. Det er derimot interessant å sammenligne tolkningene ettersom dyreornamentikken i folkevandringstiden er grunnlaget for stilutviklingen i merovingertiden og vikingtiden.

For å forstå de ovale spennene som et mulig kommunikasjonsmiddel må kriterier som endringer i stilen, forholdet mellom avsender og mottaker samt produksjonsformer tas i betraktning. Ornametikk og latente meninger kan ikke studeres løsrevet fra samfunnsforhold og endringer i produksjonen.

Det kan ikke trekkes et klart skille mellom det sosiale og det økonomiske ettersom dette er aspekter som påvirker og utfyller hverandre. Av hensyn til struktur og fremstilling av denne oppgaven er en slik deling nødvendig. I kapittel 6.1 vil jeg diskutere forholdet mellom bevisst og ubevisst bruk av stil. Dette er en relevant debatt i forbindelse med tolkninger av en eventuell symbolisme i dyreornamentikken og de ovale spennene. Kapittel 6.2 er en diskusjon om forholdet mellom avsender og mottaker av beskjeder kommunisert gjennom materiell kultur. I kapittel 6.3 vil jeg drøfte de endringene som skjer i fremstillingen og distribusjonen av de ovale spennene. Dette er for å få en bedre forståelse av bruken av de ovale spennene som medium. Dette dreier seg hovedsakelig om de økonomiske aspektene ved ovale spenner og deres potensial som statussymbol. Samtidig vil jeg diskutere den estetiske siden av de ovale spennene i dette underkapittelet ettersom dette kan ha konsekvenser for ”kjøperens” valg av spennetype. 6.4 tar for seg de sosiale aspektene ved de ovale spennene og særlig dyreornamentikken som spennene er dekorert med.

Det er en generell enighet blant forskere om to sentrale endringer ved de ovale spennene fra merovingertiden til vikingtiden. For det første går de ovale spennene fra å hovedsakelig opptre som enkeltspenner i merovingertiden til hovedsakelig å bli parspenner i vikingtiden. For det andre endres produksjonsformen av spennene. De går fra å være individuelt fremstilt i merovingertiden til å bli masseproduserte stereotyper i vikingtiden. Dette kan ha påvirket forholdet mellom kjøper og produsent. En slik overgang kan ha sammenheng med endring i produksjonsstedene noe som vil påvirke distribusjonen av de ferdige produktene. Alle disse endringene kan ha påvirket den

eventuelle symbolismen som kan ha vært forbundet med spennene og deres ornamentikk.

6.1 Bevisst eller ubevisst symbolverdi

Hvilke krefter har påvirket håndverkene i de valgene de har tatt i forhold til produksjon av spennene? Hvor bevisste har brukerne vært i forhold til disse smykkene, deres stil og symbolske betydning? I denne forbindelse er det relevant å diskutere forskjellen mellom tilsiktet symbolverdi i gjenstanden eller stilen, og ikke-tilsiktet symbolverdi. Dette er forskjellen på aktiv og passiv stil. Før jeg går videre med analysen av de ovale spennene og deres ornamentikk er det nødvendig å se nærmere på stil og stilistisk variasjon i et teoretisk perspektiv.

Gjennom studier av Kalahari San folket påviste Wiessner (1984) et stilistisk skille i deres pilspisser. Dette tilsvarte tre ulike språklige og territorielle grupper. Innenfor hver av disse gruppene var det tilnærmet ingen stilistisk variasjon. Wiessner (1984:191) tolket dette til at stil ble anvendt for å skape og opprettholde en sosial identitet gjennom sammenligning med andre grupper. Stilistisk og sosial sammenligning blir avspeilinger av hverandre (Wiessner 1990:107).

I motsetning til Wiessner argumenterer Sackett (1986) for at stil er passiv, og at den reflekterer aktørens valg innenfor samfunnets rammer. Han er av den oppfatningen at stil som etnisk indikator er latent i materiell kultur. Ifølge Sackett (ibid) er det en rekke sosialt begrensede muligheter som påvirker aktøren ved dannelsen av en funksjonell form eller ved valg av dekorelementer. Det finnes en rekke like gode løsninger på disse utformingene. De valgene aktøren tar er styrt av den kulturelle rammen. Disse valgmulighetene i den enkelte etniske gruppen utgjør den isokrestiske variasjonen (Sackett 1986:268). Isokrestistisk variasjon er dermed ikke en refleksjon av aktørers bevisste handlinger, men heller en passiv konsekvens av gruppens stilistiske valgmuligheter. Disse valgmulighetene er definert på grunnlag av gruppens historie og kulturelle kontekst (Sackett 1977:317).

I forhold til Kalahari San folket argumenterer Sackett (1985) for at det stilistiske skillet mellom de tre ulike gruppene ikke var et resultat av bevisste valg om å skille seg fra de andre slik Wiessner hevdet. I stedet var det et resultat av at de ulike gruppene hadde dannet forskjellige praksiser på grunnlag av deres egne erfaringer over lang tid (ibid). De tre gruppene hadde ulik isokrestisk variasjon.

Sackett (1990:35) fremholder at passiv stil ikke utelukker at stilen kan bli brukt som kommunikasjon eller bevisst signalement. Informasjonen er latent og innebygd i den isokrestiske variasjonen. Disse variasjonsmulighetene er grunnlaget for produksjonen (ibid.). Valgene er ubevisste. Det som avgjør om denne latente meningen får en funksjon eller ikke, kommer an på meningen de eventuelt bli tillagt når de blir tatt i bruk i en kulturell kontekst (Sackett 1990:36).

DeBoer (1990:83) argumenterer for at stil ikke bare er resultat av at folk utfører det de er tvunget til å gjøre. Det å lære å lage kunst er en aktiv prosess som går over en lengre periode og involverer både imiterende og kreative aspekter (DeBoer 1990:88). DeBoer (1990:103) sitt syn skiller seg fra Sacketts ved at Deboer mener bruken av stilen er aktiv, og at aktørene bevisst velger om de vil lage stil som er lik eller ulik det tradisjonelle uavhengig av konteksten. Det er dermed produsentenes kreative egenskap som påvirker og endrer de eksisterende valgmulighetene til en hver tid.

Sacketts isokrestisme har blitt kritisert av blant andre Binford (1989:54) for å ha de samme forklaringsmodellene som kulturkretslæren. For det første kritiserer Binford (ibid) isokrestisme-teorien for å ikke forklare hvordan en isokrestisk variasjon oppstår. Sackett (1977:317) hevder at denne variasjonen er en langvarig prosess som skapes innenfor hver enkelt gruppe ved at de over lengre tid tilegner seg visse måter å utføre ting på.

Det andre punktet Binford (1989:54) reagerer på ved isokrestisme er at den ikke forklarer hvordan stilistisk form opphører og at vi bare har mulighet til å oppdage de stilistiske formene som var felles for forhistoriske grupper. Han spør seg videre hvordan arkeologer skal kunne tolke ustabilitet i det stilistiske materialet ut fra Sacketts teori (ibid).

Ifølge Binford (1962:218; 1989:62) er kulturer ”...*mankind's extrasomatic means of adaption*”. Han argumenterer for at valg av stilistisk form kan være et utslag av evolusjonistisk fornuft og at stil finnes der funksjonalistisk variasjon er irrelevant for objektets fremstilling (Binford 1989:54-57). Han setter dette opp mot Sackett som han mener forventer stilistisk variasjon, men som samtidig forutsetter at arkeologer kan identifisere apriori hvilke stilelementer som er relevante i forhold til etnisitet (Binford 1989:59). Dette bringer meg tilbake til hermeneutikk-debatten om hva arkeologer egentlig kan si om stil (kapittel 3.3), og til typedebatten (kapittel 3.2). Sacketts (1990:38) svar til dette er at arkeologer må ta hensyn til konteksten der gjenstandene ble funnet. Han fremholder at siden stil og funksjon er komplementerende er det viktig å se

på funnkonteksten for å finne ut om de funksjonelle eller de stilistiske aspektene ved objektet er fremhevet (ibid). Svaret ligger i konteksten og stedets spesifikke karakter (ibid).

De tre tolkningsmulighetene Binford (1989:55) mener isokrestismen gir rom for er: diffusjon, uavhengig oppfinnelse innen gruppa eller migrasjon. Forskjellen mellom tolkninger av stilbruk som indikator på folkegruppe i den post-prosessuelle og kulturhistoriske forskningen er at de kulturhistoriske forskerne ikke problematiserte spørsmålet om hvorfor stilene var annerledes. Hodder (1982b:193) argumenterer i likhet med Binford for at den arkeologiske bruken av stil for å definere grupper tilsvarer for en stor del kulturhistorisk arkeologi. Boast (1997:181) peker på at det er forskjell mellom å mene at stil er laget eller om den er blitt til. Det er dette punktet som er det store skillet mellom Wiessner, Sackett og Binford.

I utgangspunktet kan det se ut som om Wiessner og Sacketts teorier er uforenelige. Imidlertid kan disse teoriene utfylle hverandre ved at de beskriver ulike faser i stilbruken. Signaleffekt av stil, bevisst eller ubevisst, er ikke konstant. Det forandrer seg over tid. Sackett (1990:35) fremholder at isokrestisme ikke sier noe om hvordan stil blir brukt, men at det er en teori om hvor stil finnes. Wiessner (1984) representerer den teoretiske retningen som mener stil er adferdsbetinget (behaviour approach). Ifølge denne retningen vil forhold mellom grupper eller individer skapes gjennom sammenligning med andre, og gjennom bruken av ulike stilistiske strategier (Gebauer 1987). Sackett og Wiessners teorier kan anvendes til samme analyse av stil og symbolisme i et samfunn, men representere ulike nivåer eller faser av stilbruken.

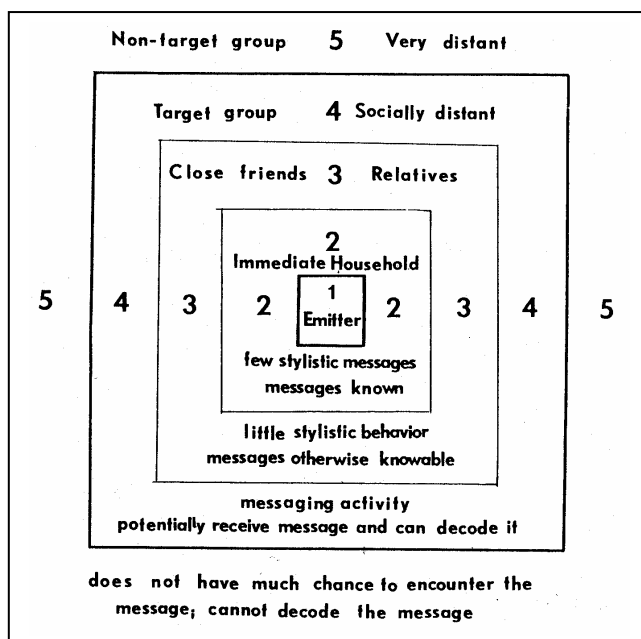
Diskusjon om aktiv eller passiv stil er ikke blitt problematisert i stor grad i norsk smykkeforskning. Jeg anser det derimot for å være essensielt. Synet på hvorvidt dyreornamentikken er aktiv eller passiv har konsekvens for tolkningen av de enkelte stilelementene og av dyreornamentikken som helhet. Hvis det forutsettes at stilen er passiv kan ikke de enkelte stilelementene i ornamentikken ha noen spesifikk betydning. De vil være underlagt en helhet. Denne helheten kan være dyreornamentikken i seg selv, eller de ovale spennene som en gruppe. Stilen eller gjenstandene kan være meningsbærende og implisitt signalisere for eksempel tilhørighet til en gruppe. Hvis det derimot forutsettes at stilen er aktiv kan de enkelte stilelementene i dyreornamentikken ha en spesifikk og individuell betydning. Dette er fordi de da er valgt ut bevisst for å signalisere beskjeder av ulik art. At det er en aktiv bruk av stilelementer i

dyreornamentikken utelukker ikke at de ovale spennene som helhet har hatt en spesiell signaleffekt.

Dette kan illustreres gjennom flaggeksemplet i kapittel 3.3. Flagget kan symbolisere en nasjon eller en organisasjon, mens en figur eller lignende kan ha en annen betydning. Hvorvidt de som betrakter flagget observerer symbolikken i de enkelte symbolene eller kun ser helheten, kommer an på deres kjennskap til stilelementene og den nasjonen eller organisasjonen flagget representerer. Det er med andre ord hver enkelt mottaker som avgjør hvor mye meningsinnhold som oppfattes i den materielle kulturen. Det samme gjelder for dyreornamentikken og de ovale spennene.

6.2 Avsender og mottaker

Bruk av materiell kultur som meningsbærende objekt forutsetter en tilstedeværelse av en avsender, et medium og en mottaker. Mangler en av disse komponentene faller grunnlaget for symbolismen bort. I forskningen på stil som signalgivende organ må både avsender, medium og mottaker defineres.

Figur 43: Wobst (1977: 235) målgrupper for stilistiske beskjeder.

Wobst har delt inn aktørene som deltar i prosessen omkring kommunikasjon gjennom stil i fem grupper (figur 43). Den første aktøren er avsenderen. Den neste gruppen definerer Wobst som det nærmeste husholdet rundt avsenderen. Innen denne

gruppen sendes det få stilistiske beskjeder som er rettet til hverandre. Denne gruppen er inneforstått med symbolismen. Den tredje gruppen er avsenderens nære venner og slektninger. Til denne gruppen sendes det noen stilistiske beskjeder. De vil oppfatte de symbolene som er, eller ikke er, rettet direkte mot dem. Kommunikasjonen mellom de tre første gruppene er ikke basert på meningsytring gjennom stil. Gruppe fire er den egentlige målgruppen for symbolismen. Denne gruppen er sosialt distansert fra avsenderen, og er ikke del av han eller hennes sosiale nettverk. Til denne gruppen er det stor symbolsk aktivitet. Målgruppen har potensiale for å motta beskjedene, det vil si komme i kontakt med symbolene, og forstå dem. Den siste gruppa Wobst nevner er de som befinner seg så langt vekk fra avsenderen at de ikke lenger har noen mulighet for å komme i kontakt med den stilen som symbolene befinner seg i. Denne gruppa har ikke forutsetningene for å forstå symbolismen hvis de først skulle se dem. (Wobst 1977:325).

Det finnes en rekke implikasjoner med Wobst inndeling. Han tar ikke hensyn til at symbolismen fungerer på flere plan samtidig. Symboler som forteller sosialt distanserte mennesker om en gruppes etniske tilhørighet, kan samtidig ha en mer spesifikk signaleffekt brukerne imellom. Innen avsendergruppen kan symboler som representerer dem som en etnisk gruppe i forhold til andre for eksempel signalisere moralregler fra mytologi og sivilstatus for dem selv.

Det er et skille mellom bruken av dyreornamentikk generelt i det germanske området, og bruken av de ovale spennene. Dyreornamentikken på de ovale spennene signaliserer blant annet tilknytning til en germansk stiltradisjon. Denne er felles med brukere av dyreornamentikk blant annet i Tyskland. De ovale spennene derimot er en del av en norrøn drakt og spesifiserer hvor innen det germanske området personen hører til, det vil si innen det norrøne området.

I forhold til Wobst inndeling (figur 43) vil det si at avsenderene er bærere av ovale spenner. Målgruppen vil variere ettersom det er flere symboler som opererer på samme tid. Hvis de ovale spennene er smykker som bæres av gifte kvinner vil dette ha signalisert kvinnens sivilstatus for de andre innen det norrøne samfunnet. For folk utenfra kan spennene kun ha indikert hennes etniske tilhørighet.

Under forhold der det er produksjonssentre som distribuerer produkter over et stort område vil forbindelsen mellom kjøper og produsent svekkes. Dette er momenter som ikke kan utelukkes i en diskusjon om betydningen av de ovale spennene. Det får innvirkning på avsenderens muligheter til å anvende gjenstanden som

kommunikasjonsmiddel. Produksjonen får dermed betydning for forholdet mellom avsender og mottaker.

6.3 Produksjon, distribusjon og status

Det er ikke naturlig gitt at en gjenstand eller en stil skal representere status. Dette er en prosess der flere elementer spiller inn. Materialkostnadene, tilgjengeligheten på gjenstanden og materialet, kvaliteten på den håndverksmessige utførelsen, opprinnelsesstedet og moter er alle momenter som påvirker spennas verdi. Dette påvirker mottakers oppfattelse av gjenstanden og av kvinnen som bærer den. Disse elementene påvirker hverandre. Dette kapitlet er en drøftning over de ulike elementene som påvirker de ovale spennene og dyreornamentikken. Er det slik at vi kan forvente å finne de vanligste spennene over hele undersøkelsesområdet fordi det har vært en masseproduksjon av disse, mens de typene som ikke har vært produsert i et slikt omfang finnes færre steder ettersom disse i) har vært vanskeligere å få takt i, ii) har vært dyrere og derfor forbeholdt de rike eller iii) at disse har vært mindre ettertraktet på grunn av moter (kjøpers rett til å velge). Dette går dermed på tilgjengelighet, kostbarhet og trender. De ulike temaene vil bli diskutert i sammenheng med det empiriske materialet fra kapittel 5.

Materialkostnader

Materialkostnadene innvirker på gjenstandens verdi. For eksempel gull, sølv eller edelsteiner har hevet gjenstandens verdi. Graham Clark (1986:82) skriver at "...*precious metals and stones and objects fabricated from them serve as conspicuous trophies of successful emulation, as gauges of affection and assurances of personal worth and well being. At the same time they define the place of the individual in society, whether in the family or in wider spheres culmination in politics*". For Clark (ibid) er materialene i seg selv og materialets kostbarhet avgjørende for hvorvidt gjenstandene er potensielle statusgjenstander eller ikke. I vikingtiden var det en større mengde sølv enn gull i omløp (Hårdh 1996:132). Dette indikerer at gull har blitt mer verdifullt enn sølv. I yngre jernalder var gull sjeldent i Vest-Europa og mengden gull har blitt anslått til å være 10 til 20 ganger mer verd enn sølv (ibid).

Metaller kan i enkelte tilfeller ha en symbolsk verdi (Hårdh 1996:23). I denne sammenhengen kan det være relevant å diskutere sammenhengen mellom de to

funnlokalitetene beskrevet i kapittel 5.4 (se side 41) der ovale spenner kan være del av depotfunn. Hvis dette er tilfellet er spennene blitt likestilt med de andre prestisjegjenstandene som har blitt nedlagt. Hensikten med nedleggelsen er ukjent. I det ene tilfellet, som trolig er en grav, var det ingen kontekstuelle gjenstander. Spenna i myrfunnet var forgyllt. Funnet kan karakteriseres som rikt.

Analysene i kapittel 5.3 indikerte at det var visse typer som hadde større andel med spenner påkostet forgylling eller sølvarbeider. Dette var R-640 og krypdyrspanner for merovingertiden og R-649, R-657, R-655 og R-656 for vikingtiden (se tabell 1 side 35 og figur 34 side 122). R-656 er den typen som hadde størst prosentvis andel spenner med edelmetall. Det er dreier seg om tre gjenstander. Dette gir et usikkert grunnlag for tolkning. Disse seks typene er typologisk datert til henholdsvis merovingertiden, hele 800-tallet, siste halvdel av 800-tallet, andre halvdel av 900-tallet og begynnelsen av første århundret av andre årtusen e.Kr. Spredningskartene viser at disse typene er distribuert over store deler av det norrøne bosetningsområdet, med unntak av R-656 og til dels R-649 (se figur 6, 16, 28 og 30).

Fuglesang (1981:133) tilskriver gjenstander med edelmetall de høyere samfunnslagene, mens masseproduserte spenner tilhører "...lavere grupper jordeiere". Da R-640, krypdyrspanner, R-649, R-655, R-656 og R-657 alle har høye prosentandeler med forgylling eller sølv kan dette tyde på at disse typene har vært anvent i de høyere sosiale sjiktene der det har vært inntekter eller tilgang på byttevarer fra for eksempel gården eller handel.

Den relativt store anvendelsen av edelmetall for de seks ovenfornevnte typene står i kontrast til R-643, berdalstypen, R-647, R-648, R-650, borretypen, R-652, R-653 og R-654 som alle viste under 38% med ekstra materialkostnader. På grunnlag av materialkostnadene kan de ovale spennetyperne deles inn i to grupper, henholdsvis de med høy andel og de med liten andel spenner med edelmetall.

Warmers (1996) undersøkelser viser at $\frac{3}{4}$ av gravene med insulære metallsmykker stammer fra perioden mellom ca 800 til slutten av 800-tallet, mens den resterende $\frac{1}{4}$ er datert til første halvdel av 900-tallet. Han relaterer dette med vikingtoktene der aktiviteten var størst fra 830-årene til 902, samt en del småangrep fra ca 800-830 (ibid). Den økte bruken av edelmetall på 800-tallet sammenfaller dermed med hovedperioden for vikingtokter. Undersøkelsene i kapittel 5.4 viste ingen direkte sammenheng mellom edelmetall på de ovale spennene og importgjenstander (se side 44) i samme kontekst.

Tilgjengelighet

Lite tilgjengelige materialer har potensial for å heve verdien til gjenstandene de blir tilført. Eksempler på dette er edelmetall, hvalbein, eller pelsverk. Tilgjengeligheten har innflytelse på hvorvidt en gjenstand blir oppfattet som statussymbol eller ikke. En gjenstand som er laget av et lett tilgjengelig råstoff har normalt ikke hatt potensial for å bli statusgjenstand med mindre det er andre egenskaper ved gjenstanden som øker verdien. Sjeldene gjenstander eller gjenstander laget av kostbart, eller ikke allminnelig tilgjengelig råmateriale har potensial for å bli statusmarkører. Det er de uvanlige gjenstandene som blir lagt merke til. Andre kan ønske seg noe lignende. Etterspørselen øker, og dermed heves statusen. Hvis gjenstanden etter hvert blir mer vanlig vil prestisjen synke.

Fire spenner skiller seg ut med et stort antall eksemplarer for sin type. Dette er R-643, R-647, R-648 og R-652. R-654 ble av Petersen (1928) behandlet sammen med R-652. Da det er en rekke spenner som både kan være R-652 og R-654 vil jeg karakterisere sistnevnte som en allminnelig type ettersom det ikke er en vesentlig forskjell mellom de to. Disse fem typene er distribuert over det meste av det norrøne bosetningsområdet (se figur 6, 13, 17, 24 og 26). De kan karakteriseres som masseproduserte (Petersen 1928).

De masseproduserte typene kan ha vært tilgjengelig for bønder som ikke har tilhørt det rikeste sjiktet i samfunnet. I motsetning til disse typene står som nevnt ovenfor R-640, krypdyrspanner, R-649, R-657, R-656 og R-655 som alle viser en stor andel spenner med høyere materialkostnader og har et lavere antall spenner per type. En masseprodusert type med stor utbredelse kan derfor ha representert de "billigste" spennene. Edelmetall har økt verdien av disse spenne.

De ovale spennene har vært lett synlige og en viktig del av kvinnedrakta. De kan derfor ha vært et godt medium for å signalisere velstand og status ved god kvalitet, uallminnelig ornamentikk eller kostbare metaller. Masseproduserte spennetyper kan derimot ha mistet sin effekt som statussymboler i kraft av de har blitt allminnelige. Ovale spenner med forgylling eller sølvarbeider har hevet verdien for disse eksemplarene. I kapittel 5.3 viste det seg at henholdsvis 34,1% og 37,8% av typene R-647 og R-652 hadde tillagt edelmetall. På den ene siden kan det argumenteres for at disse to typene er de billigste og minst prestisjefylte ettersom de har vært hyppigst kopiert og anvendt av et stort antall kvinner. Tillegging av gull eller sølv kan ha "oppgradert" spennene i forhold til de spennene som kun er produsert i bronse.

Som nevnt i kapittel 5.5 er det funnet en spenne der det har vært tilført beinmateriale (se side 46). Spenna er av type R-652. I likhet med edelmetall kan dette være en metode å heve spennas verdi i kraft av sin særegenhet. Tilføring av dette materialet kan ha krevd en erfaren håndverker.

Tas en gjenstand ut av et område der den er allminnelig og føres inn i et område der den er uvanlig, kan den oppnå prestisje i det nye området i kraft av sin særegenhet. Opprinnelsesstedet er dermed med på å bestemme hvorvidt gjenstanden blir prestisjegjenstand eller ikke. En gjenstand som er produsert langveisfra er trolig vanskeligere å få tak i enn en lokalt eller regionalt produsert gjenstand. Dermed kan import fra andre grupper eller fra andre geografiske områder bidra til statusmarkering for de som har evnen til å skaffe seg slike. Importerte gjenstander kan bli statusgjenstander der de kommer selv om de har vært mer allminnelige i sitt opprinnelses sted. Gjenstanders opprinnelsessted og potensiale som statusgjenstander kan tilknyttets deres egenskap som nyskapende eller fremmed. Jellingtypen, borretypen og R-653 er som nevnt sjeldene spennetyper i Nord-Norge og Trøndelag. Prestisjen i disse typene kan dermed ha ligget i deres særegenhet i forhold til den massive distribusjonen av andre typer nevnt ovenfor.

Ifølge Egil Bakka (1971:39) er gjenstander importert gjennom handel fra de britiske øyer i vikingtiden regnet som luksusgjenstander og ikke som nødvendige hverdagsgjenstander i Skandinavia. Han tolker dette materialet som ”...*the exclusive things which came on top of the every-day demands among those people who could afford to buy them*” (ibid). Disse gjenstandene ble ofte omformet fra beslag til kvinnesmykker (Warmers 1996:10). Warmers (1996:13) argumenterer for at skikken med å omforme de insulære gjenstandene befestet seg i løpet av en generasjon og ga signaler om vellykkede vikingtokter.

Håndverksmessig kvalitet

Håndverkerens ferdigheter forventes å innvirke på gjenstandens potensial som statussymbol. Kvalitetsmessig godt arbeid har utvilsomt innvirkning på gjenstandens verdi og tiltrekning på ”kundene”. Fuglesang (1987) har analysert ulike håndverksferdigheter ved de ovale spennene. Hun mener å kunne se stor variasjon i gjenstandsmaterialet med hensyn til håndverkerens ferdigheter og motorikk på ulike spenner innen hver enkelt type (Fuglesang 1987:219). Fuglesang (1987:222) skiller mellom dårlig, bra og topp kvalitet på de ovale spennene. Hennes kvalitetskriterier er:

hvorvidt modelleringsflatene er jevne og like, om relieffene er jevne eller hakkete, hvorvidt en innskjørt linje er jevn, om denne er jevnt kurvet eller kantete og hvorvidt denne linja er jevn i vidde og dybde. Fuglesang (ibid) mener dette er kriterier som indikerer hvorvidt håndverkeren produserte gjenstandene kontinuerlig eller om det var en tilfeldig aktivitet.

Fuglesang (1987:226) har analysert JP51 (R-652 og R-654). I dette materialet har hun ikke funnet noen eksemplarer som kvalifiserer til betegnelsen 'topp kvalitet'. Denne typen er den vanligste på 900-tallet. For den vanligste typen fra 800-tallet, JP37 (R-647 og R-649), var det ett par som som kan betegnes som topp kvalitet (ibid). De resterene spennene av denne typen karakteriserer hun som god kvalitet. Dette støtter oppunder antagelsen om at R-652, R-654 og R-647 er allminnelige typer i motsetning til høystatusypene postulert tidligere.

Undersøkelsene av JP48 (variant av borretypen) viste at det ikke var noen eksemplarer av denne typen som kunne beskrives som topp kvalitetsarbeider (Fuglesang 1987:223-228). Denne typen viste flere eksemplarer av både god og dårlig håndverksmessig kvalitet. Videre har Fuglesang undersøkt JP15 i forhold til kvaliteten på ornamentikken. Dette er en variant av berdalstypen. Hun mener hele denne typen kan karakteriseres som god, men ikke topp kvalitet. Undersøkelsene viste store variasjoner i disse spennene, også mellom dem som fungerte sammen som parspenner. Eksemplarer av JP15 av god kvalitet finnes i hele Skandinavia, og Fuglesang (ibid) tolker disse til å ha blitt produsert av profesjonelle håndverkere på handelsstedene og distribuert derifra. Samtidig foregikk en lokal produksjon (ibid). Lokale håndverkere drev ikke med en kontinuerlig tilvirkning og tilegnet seg ikke topp kvalifikasjoner. Hun tolker derfor variasjonen i kvalitetsutførelse som tegn på ulike produksjonsforhold. Topp kvalitetsspenner karakteriserer hun som typeeksempler, eller maler. Spenner av god standard, som utgjør den største gruppen, er ifølge Fuglesang (ibid) masseprodusert av håndverkere med mekanisk reproduksjon. Spennene av dårlig kvalitet tilskriver hun lokale smeder. Jansson (1985:42) hevder at det er ett eksmpplar av berdalstypen fra Trøndelag som kan karakteriseres som topp kvalitet.

Petersen (1928:70) skriver for R-655 at *"...naar man betragter disse spænder nærmere, [blir en] slaat av hvilken pragt som præger dem"*. Han hevder at R-657 er *"...mer smakfuldt og bedre arbeide end de andre"* (ibid.). Den håndverkmessige gode kvaliteten bidrar dermed ytterligere til å tolke disse spennene som statusgjenstander og spesielt kostbare spenner i motsetning til andre typer av mer standardisert og

masseprodusert karakter der kvaliteten er mer varierende. Jansson (1985:83) karakteriserer R-655 og R-656 som de mest praktfulle og originale eksemplene på kunsthåndverk fra vikingtiden. På grunnlag av utformingen av hornene (figur 29 side 120) har produksjonen av disse gjenstandene måtte gjøres i tre omganger (Jansson 1985:87). Det er dermed en mer omstendig prosess ved produksjonen av disse typene. Dette kan påvirke kostbarheten. Det er funnet spor av forenkling i dekoren på eksemplarer av R-657 (Jansson 1985:62). Dette gjelder blant annet forenklet retusj og tillegging av masker. Dyrefigurene på R-653 har i likhet med R-655 og R-656 blitt støpt separat fra resten av spenna (Petersen 1928:53). Denne typen har dermed inbefattet en omfattende produksjon. Denne typen behandles ikke av Jansson (1985).

Av undersøkelsene til Jansson (1985), Fuglesang (1987) og Petersen (1928) gjengitt ovenfor fremgår det at flere av typene jeg har karakterisert som allminnelige, og som har liten andel med edelmetall heller ikke har spenner av topp kvalitet (blant annet berdal, R-647, R-652 og R-654). De spennene som tidligere er beskrevet som mer sjeldene, og har en høyere andel forgylte eller sølvdekorerte eksemplarer, har en håndverksmessig utførelse som karakteriseres som topp kvalitet (R-653, R-655, R-656 og R-657). Et slikt resultat gir ytterligere grunnlag for tolkningen av de ulike typene ovale spenner som representanter for ulike grader av status og posisjon i samfunnet. En slik tolkning er i tråd med Bjarne Lønborg (1998:82) som deler inn smykkematerialet fra vikingtiden i fire grupper etter den kvalitetsmessige utformingen og materialets verdi. Disse gruppene tilsvarer de fattigste bøndene, de bedre stilte bøndene, stormenn og kongen. Etersom hans analyse ikke handler om ovale spenner spesielt, vil jeg ikke gå nærmere inn på hans inndeling her. Lønborg (1998) påpeker at spenner som er av dårlig håndverksmessig karakter har blitt akseptert av kjøperen ettersom det finnes en rekke masseproduserte spenner der dekoren er av varierende kvalitet. Dette forteller hvor ettertraktet spennene har vært og kan betraktes i sammenhengen med forholdet mellom behov og etterspørsel.

Fuglesang (1987:222) påpeker at misforståtte motiver eller degenerering alltid henger sammen med lav håndverksmessig kvalitet, men at en lite trent håndverker ikke alltid har mistolket eller degenerert ornamentikken. Dette resultatet kan settes i sammenheng med endrede produksjonsformer og produksjonssteder. Dette har påvirket tilgjengeligheten og bruken av smykkene.

Produksjonsforhold

Produksjonsforholdene påvirker produktene. Endringene i de ovale spennene, og i dyreornamentikken, åpner for tolkningen av at det har skjedd en endring i produksjonsmiljøet i overgangen mellom merovingertiden og vikingtiden (Callmer 1984; Lønborg 1998). En produksjon på lokalplan kan ha basert seg på et nært samarbeid mellom produsent og kjøper. Kjøper kan ha hatt stor innflytelse over ornamentikkvalg og symboler. Jeg bruker ordet 'kjøper' i denne sammenhengen om en som anskaffer smykket. Hvorvidt det er den kvinnen som selv skal bære det eller hvor nært kjøperen er brukeren er usikkert. Gjenstanden kan ha blitt ført direkte fra produsent til bruker og den kan ha gått gjennom flere ledd. Hvorvidt det dreier seg om kjøp, varebytte, plyndring, gave eller arv er også problematisk å tolke ut fra det arkeologiske materialet.

En overgang fra individuelt fremstilte spenner til masseproduserte spenner har med stor sannsynlighet påvirket distribusjonen av produktene ved at identiske spenner har blitt spredt i et større omfang enn tidligere. Johan Callmer (1984:83) argumenterer for at stil har sammenheng med produksjonens organisering, distribusjon og konsumering. Gjennomgangen av utbredelseskartene i kapittel 5.2 viste at de fleste typene var representert over store deler av det norrøne bosetningsområdet i Nord-Norge og Trøndelag, både i merovingertiden og vikingtiden. Produksjonsformen har ikke endret spredningsområdet i vesentlig grad. Ulikhetene i ornamentikken som var synlig i merovingertiden blir mindre fremtredende i vikingtiden. Et endret distribusjonsmønster kan ha påvirket den eventuelle symbolverdien i de ovale spennene og dyreornamentikken de fleste av disse er dekorert med.

Callmer (1984:60) argumenterer for at masseproduksjonen av de ovale spennene i vikingtiden var motivert av profitt og knytter produksjonsformen til de tidlige bydannelsene. I likhet med Petersen (1928:25), som anser R-650 til å være den første masseproduserte typen, mener Callmer (1984:70) standardiseringen av de ovale spennene startet helt i begynnelsen av vikingtiden. Callmer (1995:53) har identifisert lokaliteter som indikerer spesialiserte håndverkere i Sør-Skaninavia på 700-tallet. Hvorvidt dette kan overføres til Nord-Norge og Trøndelag er usikkert.

Funn av verktøy fra vikingtiden tyder på at både fastboende håndverkere i byene og omreisende håndverkere har produsert ovale spenner. I Tjele i Danmark er det funnet verktøy fra flere håndverksfag i samme funnkontekst. Dette er en indikator på at det har vært en omreisende håndverker som har måtte frakte med seg alle redskapene. Sammen

med slikt verktøy finnes i tillegg slitte og typologisk umoderne gjenstander som kan ha vært tiltenkt omsmelting. Lønborg ser for seg tre ulike former for håndverkere i vikingtiden. For det første var det de omreisende håndverkerne. Den andre gruppa var fastboende håndverkere i byene som også dro rundt i det lokale distriktet. Den tredje gruppa var håndverkere som var fast ansatte hos kongen. Han forutsetter at det er stormenn eller storbønder som har hatt anledning til å kunne huse og fø en omreisende håndverker over tid. (Lønborg 1998:82-83).

Blindheim (1999:152) argumenterer for at det har vært en spesialisert smykkeproduksjon ved de ulike handelsplassene. Undersøkelsene til Fuglesang (1987) og Lønborg (1998) referert ovenfor underbygger teorien om at det har pågått både en produksjon av spenner i handelssentrene der det har vært spesialiserte håndverkere samt at det har vært lokale håndverkere som har produsert ulike smykkeformer etter hvilke bestillinger de har fått. De profesjonelle håndverkerne på handelsplassene har produsert gjenstander av høyeste håndverksmessige kvalitet. Disse har blitt etterlignet av de omreisende håndverkerne som ikke hadde samme mulighet til å spesialisere seg på visse typer spenner ettersom deres virkefelt var mer allsidig (Fuglesang 1987:228). Callmer (1995:67-68) hevder at gjenstandene fra 900-tallet karakterisert som høykvalitetsprodukter, viser en stadig økende forbindelse mellom produsentene og den sosiale eliten. På grunn av dette samarbeidet mener han det kan være fruktbart å studere ulikheter i ornamentikken og formene (ibid).

For å finne ut mer om produksjonssteder og produksjonsforhold ville det være interessant å studere støpeformer ettersom dette er en sterk indikasjon på at det har foregått produksjon på funnstedet. Dessverre er det ikke gjort mange funn av denne typen gjenstandsmateriale i Norden. Det er funnet støpeformsfragmenter til ovale spenner fra blant annet Kaupang og Ribe, og barrer og støpeformer til smykkeproduksjon i Birka, Hedeby og Lund (Bencard og Bender Jørgensen 1990:580, Blindheim og Heyerdahl-Larsen 1999b:30, Fuglesang 1981:133.). Bencard og Bender Jørgensen (1990:581) argumenterer for at håndverkerne returnerte til de samme markedsplassene med regelmessige intervaller. Det er ikke funnet spor etter solide bygninger på Ribe (ibid). De anser derfor produksjonen til å ha foregått i telt eller på en åpen plass (ibid).

De ovale spennene er blitt produsert ved at ferdig fremstilte produkter er anvendt som modell (Jansson1985:12). Leire ble lagt på spennas overside for å få avtrykk av ornamentikken. Denne leireformen har ifølge Jansson (ibid) fungert som støpeform.

Han ser for seg at denne formen har ligget til grunn for et større antall voksmodeller. Voksmodellene har blitt bearbeidet og dekt med leire. På nesten samtlige parspenner kan det konstanteres små ulikheter i dekoren (ibid). Jansson (ibid) fremholder at denne teknikken ikke utelukker at de ovale spennetyperne kan ha blitt produsert på ulike steder utenfor de store handelssentrene. Funn av støpeformer og ufullstendige spenner viser at spenner av samme type kan ha vært tilvirket på adskilte steder (ibid). Dette synet støttes av Blindheim (1961).

De tidligste markeds plassene kan ha vært vesentlige for introduksjonen av utenlandske stilelementer (Fuglesang 1987:219). Undersøkelsene i Ribe gir grunnlag for å tro at den historiske bakgrunnen for håndverkerens utforming av ornamentikken i den første delen av vikingtiden kan være handel i stedet for plyndring (Fuglesang 1987:219-221). Det er ikke funnet gjenstander i graver med insulær dekor som er blitt kopiert i Skandinavia (ibid). Funnene fra Kaupang viser kontakter både østover og sydover (Blindheim og Heyerdahl-Larsen 1999b:31). Handelsveiene fra Kaupang har gått til Limfjorden i Danmark, til England og til Kontinentet (Blindheim 1999:151). Handelsforbindelser og kontakter på handelsplassene har med stor sannsynlighet påvirket de lokale håndverkerne. Denne innflytelsen kan forventes å få resultater på utformingen av dekoren. Disse endringene kan dermed endre den rådende symbolikken i dekoren eller gjenstandene.

I begynnelsen av vikingtiden har det skjedd en endring både med hensyn til det kvantitative og det kvalitative ved de ovale spennene (Callmer 1984:70). Gripedyrstilen opptrer i begynnelsen av vikingtiden. Callmer (1984:76) påpeker at gripedyr i ornamentikken var relativt sjeldent omkring 800 e.Kr. Derimot var kompakte dyr uten gripemotiv representert i skandinavisk ornamentikk på denne tiden (Callmer 1984:82). Han forklarer sammenfallet av tilkomsten av gripedyr i ornamentikken, og standardiseringen av ornamentikk i Skandinavia med at det blir større og færre produksjonssteder samt at håndverkere fra Vest-Europa var involvert i denne prosessen (Callmer 1984:82-83).

Zachrisson (1961:46) skriver at smykkeproduksjonen skjedde på bestilling til håndverkeren. Dermed får håndverkeren en underlagt rolle i bestemmelsen av dekoren. Hvorvidt spennene har vært produsert lokalt eller sentralt kan dermed ha fått innvirkning på avstanden mellom kjøper og produsent. Callmer (1984:74) mener denne kontakten ble erstattet av mellommenn mot slutten av merovingertiden. Dette kan ha påvirket de ovale spennenes eventuelle funksjon som meningsbærende objekt ettersom

kjøperen ikke lenger har direkte kontakt med produsenten. Har den eller de som har bestilt smykkene vært bevisste på hvilken dekor de ønsket, eller bestilte de en spenne ut fra hvor mye de kunne betale?

Masseproduksjonen kan ha ført til et endret meningsinnhold i de ovale spennene. Når ornamentikken produseres langt fra kjøper, og kjøper ikke har noen betydelig påvirkning på utformingen, kan symbolene i stilelementer på det personlige eller lokale planet miste sin verdi. De eventuelle personlige holdningene som tidligere lå bak valget av spenner kan nå ha blitt erstattet ved at andre egenskaper ved spennene og deres estetiske kvalitet vektlegges fremfor innholdsverdi. I forhold til Wobst fem inndeling av aktørene i sender – mottaker forhold blir det dermed en re-definering av målgruppene. Målgruppen kan ikke lenger være i det sosiale miljøet i likhet med Wobst (1977:325) gruppe to og tre (figur 43 side 53). Et eksempel på dette er JP37 der det er en rekke ulikheter i rammeverket på spennen, antall masker og deres utforming og lignende (Jansson 1985:47). Dette medfører at dyreornamentikken blir vanskelig å forstå (ibid). Stilelementene som eventuelt hadde en meningsverdi har forsvunnet ettersom håndverkerne fokuserer på andre aspekter enn å tydeliggjøre stilelementer. Masseproduksjonen og den håndvermessige kvaliteten påvirker dermed signaleffekten. Denne utviklingen utelukker ikke en symbolverdi i de ovale spennene som gjestandsgruppe. Det er de detaljerte stilelementene som antas å miste sitt eventuelt tidligere meningsinnhold.

Trender

Innen psykologisk forskning på symbolisme og materiell kultur er det fokusert på moter som fenomen i større grad enn innenfor arkeologien. Symboler kan være påvirket av trender, og det skilles mellom motepregede symboler og original symbolbruk (Hole 1992:75). I arkeologisk forskning de siste tiårene har det vært en tendens til å glemme at menneskene i fortiden kan ha verdsatt den estetiske verdien ved gjenstander i like stor grad som vi gjør i dag. De kan ha vært opptatt av motepregede symboler. Det er ikke nødvendigvis en bestemt, underliggende årsak til enhver stil eller stilelement. Muligheten for at det ikke er noen underliggende bevisst mening med de ovale spennene, og at deres skiftende utforming kun representerer ulike motesvingninger er til stede. Ettersom spennene er en integrert del av kvinnedrakta er det nærliggende å tro at det er klesplagget som først har endret seg. Deretter har tilbehøret blitt tilpasset drakta. Dette kan relateres til forholdet mellom enkeltspenner og parspenner (Blindheim 1947).

Et moteskifte i drakta kan få følger for den praktiske bruken av de ovale spennene som et funksjonelt aspekt ved klesplagget. Ovale spenner som har opptrådt alene i drakta kan ikke ha hatt samme funksjon som parspenne. Hvis dette er tilfelle måtte den ene parspenne vært erstattet av en annen spenneform, eller drakta måtte vært basert på en annen form for oppheng (Blindheim 1947:129). Klesdrakt og mote har dermed innvirkning på smykkene. Stadige endringer i ornamentikken på de ovale spennene trenger ikke ha noen relevans for drakta.

I merovingertiden er spennetyperne uensartede. Innen blant annet type R-643 er det en rekke vidt forskjellige utforminger. Kvinnedrakta med seler følges tilbake til 700-tallet (Blindheim 1947:129). Funn gjort fra merovingertid viser at det er en økende tendens til å finne parspenner utover på 700-tallet (Blindheim 1947:89). Tidligere kan ikke dette opphenget være basert på ovale spenner ettersom det er et stort antall enkeltspenner i gravene. Vinsrygg (1979:59) sine undersøkelser av ulike typer smykkespenner fra merovingertiden viste at det ikke var en regel at de eldste spennene fantes enkeltvis. Hennes konklusjon er at det ikke har vært noe brudd i funksjonen til de ulike spennene i drakta fra folkevandringstid og gjennom merovingertiden (ibid). Selv om de ovale spennene blir funnet enkeltvis kan de ha fungert sammen med andre typer spenner. Undersøkelsene i kapittel 5.4 viste at et stort flertall av enkeltspennene fra merovingertiden var funnet i graver.

Thoralf Sjøvold (1974:206) fremholdt at bruken av de ovale spennene som par oppstår i merovingertiden, og at dette utvikles mot vikingtiden da det blir reglen. Gjessing (1934:162-163) fremholder at de eldste ovale spennene har vært anvendt som enkeltspenner ettersom spennene fra tidlig merovingertid alltid ble funnet enkeltvis, og at denne tendensen fortsatt var sterk i gravfunn fra eldre merovingertid. I løpet av 700-tallet endres derimot trenden, og ovale spenner opptrer oftere parvis (ibid). Ovale spenner anvendes i enkelte tilfeller som tredjespenne i merovingertiden (ibid).

Utover 700-tallet blir det vanlig med to ovale spenner sammen, mens det ved inngangen til vikingtiden blir vanlig med samme kombinasjonsmønster som i folkevandringstidsgravene (Blindheim 1947:89). Smykkesammensetningen for folkevandringstiden er to parspenner og en tredjespenne (ibid). I motsetning til folkevandringstiden utgjøres kombinasjonen av ovale spenner i tillegg til en enkelt spenne av et annet slag (ibid). På grunnlag av bruddet i smykkesammensetningen avviser Blindheim (1947:129) en eventuell kontinuitet i kvinnedrakta fra 600-tallet til vikingtiden. Hun forklarer dermed endringen fra enkeltspenner til parspenner med et

skifte i draktmoter. Undersøkelsene i kapittel 5.4 underbygger tolkningene av bruken av enkeltspenner i merovingertiden og parspenner i vikingtiden. Figur 40 viser at omtrent halvparten av enkeltspenner fra vikingtiden er funnet i graver. Dette kan tyde på at det ikke har vært en like gjennomført bruk av to ovale spenner sammen som tidligere antatt.

Standardiseringen av de ovale spennene kan sammenlignes med tendenser i bronsealdermaterialet. Standardiseringen i denne perioden førte til at draktene, og deres tilbehør, enten har mistet sin viktige betydning i kommunikasjonen og opprettholdelsen av identitet eller at det var symbolikk i gjenstander som er mindre bevaringsdyktige ble vektlagt (Stig Sørensen 1997:109).

Moter er et begrep som er nært knyttet dette århundrets markedstenkning. Det kan ikke utelukkes at moter og trender også har eksistert i yngre jernalder. Dersom stil kun oppfattes som reaksjoner på tidligere stiler og endrede samfunnsstrukturer slik mange post-prosessualister gjør elimineres stilens og gjenstandenes estetiske verdi. Det skal derfor ikke utelates at spenner med nye stilelementer kan ha hatt en større forutsetning for å bli statusobjekter enn de som har eksistert på markedet en periode. Jansson (1985:164) tolker den ulike funnfrekvensen mellom de forskjellige spennetyperne som vekslende moter og stilretninger.

Vinsrygg (1979:53) argumenterer for at ovale spenner representerer en mote og at det har skjedd et moteskifte i de ovale spennene i merovingertiden. Dette begrunner hun blant annet ved at merovingertidens typer sjelden opptrer sammen med yngre spenner. Undersøkelsene i kapittel 5 viste at en krypdyrspanne er funnet sammen med et eksemplar av R-648, og en spanne av typen R-640 er funnet sammen med et eksemplar av typen R-647. På grunn av dette kan det virke som om spennene fra merovingertiden i stor grad har blitt forkastet etter en overgangsfase med berdalspennene. Vinsrygg (ibid) påpeker at krypdyrspanner opptrer parvis i Nord-Norge og Trøndelag, mens de ikke gjør dette ellers i landet. Undersøkelsene i kapittel 5.4 viser at krypdyr i tre tilfeller opptrer sammen med spenner av samme type og at de i to tilfeller opptrer sammen med spenner av andre merovingertyper. Ifølge Vinsrygg (ibid) sine undersøkelser er dette ene tilfellet der det er funnet tre krypdyrspanner sammen eksklusivt for hele Norge.

Analysene presentert i kapittel 5.2 viste at et flertall av de ulike merovingertidstypene ikke opptrådte på samme lokalitet. Tendensen er at de forskjellige typene er funnet på ulike steder. Dette kan tolkes som at ovale spenner fra denne perioden er brukt i flere generasjoner eller er blitt produsert over en lengere periode innen merovingertiden. Ett eksempel på dette er Ts908 og Ts909 av type R-643 fra

Bjarkøy. Disse ble funnet sammen med en likearmet spenne som dateres til første halvdel av 800-tallet (Petersen 1928:8). Det kan også tolkes som et motefemomen og at eldre spenner til stadighet har blitt erstattet av nye spenner.

I og med at typene er spredt over store områder er det usannsynlig at hver enkelt type representerer noen form for lokaltilhørighet eller lignende. Den motepregede typevariasjonen og enkeltypenes betydning har vært i konstant endring.

6.4 Dyreornamentikk som signalbærer

Det er et skille mellom ovale spenner som en gjenstandsgruppe og dyreornamentikken. Forståelsen av dyreornamentikken påvirker tolkningen av de ovale spennenes rolle i en sosial sammenheng. Dyreornamentikken har ingen praktisk funksjon i forhold til kvinnedrakta slik de ovale spennene har. Jeg har allerede diskutert de ovale spennenes potensial som statusmarkør. Stilen kan ikke løsriives fra gjenstanden, eller gjenstanden fra stilen.

Dyreornamentikk og velstand

Som nevnt i kapittel 6.3 må det forventes at ikke alle har hatt mulighet for å anskaffe metallgjenstander. På grunn av dette kan det vanskelig bestrides at ovale spenner implisitt har signalisert den økonomiske situasjonen til de som anskaffet seg disse gjenstandene til tross for at gjenstandene kan ha nådd brukeren gjennom gaver og plyndring. Sammenheng mellom dyreornamentikk i seg selv og sosial status er derimot mer problematisk.

Arne B. Johansen (1979) tolker materiale dekorert med dyreornamentikk som uttrykk for høy status. Hans analyse er basert på en økologisk teori om samfunnets tilpasning til naturressursene. I folkevandringstiden var befolkningstettheten større enn det befolkningen kunne ernære seg av ved hjelp av den tradisjonelle økonomien. Som et resultat av dette ble all tilgjengelig jord tatt i bruk til en jordbruksøkonomi. Johansen (ibid) relaterer denne intensivering av jordbruket med den økte jernproduksjonen. Som et resultat av at samfunnet produserte jordbruksredskaper av jern ble folket i stand til å fø det samme antallet mennesker ut fra et mindre dyrkingsareal. Effektiviseringen av jordbruket blir ifølge Arne B. Johansen (ibid) en konsekvens av jernproduksjonen. Videre argumenterte han for at effektiviseringen av jordbruket førte til en annen sosial organisasjon som nødvendiggjorde en mer definert statusmarkering.

Dyreornamentikken kom til å få en konkret funksjonell betydning i samfunnet. Stilen ble bevisst brukt av aktørene for å markere sin status (Johansen, A. B. 1979:10; Johansen, A. B. 1981:121).

Siv Kristoffersen (1992) sammenligner folkevandringstidens relieffspenner med andre praktspenner i området mellom Vestfold og Sogn og Fjordane. Her er stilen oftest representert i gravfunn. Ved å relatere disse gravene med bronsenøkler, tekstilredskaper og ulike aspekter ved kvinnens rolle i samfunnet og på gården, tolker hun dyreornamentikken til å være spesielt tilknyttet velstående germanske kvinner (ibid). På grunnlag av dette danner Kristoffersen seg et bilde av folkevandringstidskvinnene i den overnevnte konteksten som en velstående, tildels rik kvinne i det germanske toppsjiktet. Hun er husfrue eller i opplæringsfasen til sådan, og innehar religiøse verv som er knyttet til evnen å se fremover i tid. Ut fra gjenstandssammensetningen og ornamentikken tolker Kristoffersen (ibid) kvinnenes sosiale og religiøse posisjon innen husholdet. Kristoffersen (1992:41) skriver: ”...bortsett fra et par tilfeller, som Snartemogravene, finnes i det hele i vårt område kun enkelte spredte elementer av stil kombinert med mannsutstyr”. Hennes tolkning er basert på skriftlige kilder som Trymskvadet, Riggstula og middelalderlover. Det er et stort sprang i tid mellom folkevandringstiden og tidlig middelalder. Det er også store samfunnsmessige og religiøse endringer som skjer i dette tidsrommet. Det er derfor problematisk å bruke middelalderlover som grunnlag i denne sammenhengen.

Det er funnet dyreornamentikk på gjenstander som vanligvis karakteriseres som manngjenstander (Høiland Nielsen 1997). Eksempel på dette er våpen og hestetøy (ibid). Av denne årsaken er det problematisk å knytte stilen eksklusivt til kvinner. Sammenhengen mellom dyreornamentikk og velstående kvinner er interessant i forhold til de ovale spennene ettersom disse er dekorert med denne stilen. Kristoffersens (1992) analyse gjelder for materiale fra folkevandringstiden, og de ovale spennene stammer fra merovingertiden og vikingtiden. Det er i utgangspunktet ingen grunn til å anta at meningsinnholdet i ornamentikken, og bruken av dem, skal ha holdt seg konstant over denne lange tidsperioden.

Bjarne Lønborg (1998) argumenterer for at drakt og annet utstyr har vært knyttet til den sosiale statusen. Status har ikke utelukkende vært forbundet med kostbare metaller (Lønborg 1998:82). Han forklarer kostbare metaller på smykker med at det er bønder som har skaffet seg overskudd ved handel eller lignende (ibid).

Anna Tomasdotter Jacobsson (1992:49) argumenterer for at kunst kan tolkes som sosial og kulturell kapital. Denne kapitalen er det kun de øverste sosiale lagene som har kunnet skaffe seg (ibid). Det er problematisk å knytte en stilart til en spesiell sosial gruppe. Årsaken til dette er at stilen kan ha vært anvendt på materialer som er lettere forgjenglige enn metall. Dyreornamentikken er for eksempel kjent fra treskjæringer på flere monumentale bygg og på gjenstander fra Oseberggraven. Dette utelukker ikke muligheten for at stilen har vært anvendt på mer hverdagslige gjenstander der kvaliteten på utformingen kanskje ikke har vært like mye vektlagt. Det er gjenstanden som er det kostbare, ikke stilen i seg selv. Hvis stilen skal tas til inntekt for en sosial klasse eller som statusindikator må dette relateres til den håndverksmessige utførelsen. I relasjon til for eksempel osebergfunnet er det en sammenheng mellom kvalitet i utførelsen og velstanden gravinventaret gir uttrykk for. Det hører med til sjeldenhetene at tregjenstander fra yngre jernalder er bevart i samme tilstand som i denne graven. På tross av diskusjonen om håndverksmessig kvalitet i kapittel 6.3 kan gjenstander med dyreornamentikk opptre på gjenstander der ornamentikken er av lavere kvalitet.

Dyreornamentikk som refleksjon av samfunnsendringer

Zachrisson (1997b:217) hevder at ornamentikk som identitetskriterium er overdrevet. Hun argumenterer for at det må være flere elementer tilstede som støtter en slik antagelse hvis ornamentikk skal brukes som argument i en slik sammenheng. Derimot argumenterer hun for at klær og smykker er gode identitetsfaktorer (ibid). Et viktig spørsmål blir hvorvidt det er dyreornamentikken som er det informative aspektet eller om det er spennene i seg selv.

Høiland Nielsen (1991:133) argumenterer for at arkeologer til en viss grad kan trekke slutninger om etnisk og politisk territorium ut fra draktspenner. Et avgrenset område med en viss form for draktspenner reflekterer en etnisk gruppe med sitt politiske territorium (ibid). Gjennom en analyse av endring i kunsten, dekorasjonene og begravelsseskikken mener Høiland Nielsen (1997) å kunne spore noen av konsekvensene av den politiske utviklingen i Skandinavia i merovingertiden. Gjennom å studere stil IIs distribusjon og kontekst konkluderer hun med at denne stilen illustrerer den sørskandinaviske kongens territorium (ibid). Bakgrunnen for dette er at stil II har en ulik fordeling i Skandinavia. Stilen er brukt forskjellig i ulike deler av dette området. Dette sammenligner hun med kontinentale horder, deres bruk av materiell kultur, samt med skriftlige kilder. Videre argumenterer hun for at gjenstander ornamentert med stil II

markerer høystatus ettersom det er en sammenheng mellom denne stilen, graver og gjenstander av høy status (ibid). Stil II har dermed en symbolsk verdi. Høiland Nielsen (ibid) tolker denne symbolismen til å være basert på et eksternt system av diplomatiske gaver og som et symbol på hirdens underkastelse til den sørsandinaviske kongen. Stil II identifiserer de områdene den sørsandinaviske kongen rådet over. En slik tolkning er i tråd med kulturhistorisk tankegang, men også i tråd med Wiessner (1984) ettersom Høiland Nielsen anser stil II for å være en bevisst markering av underkastelse til kongen. Hennes teori er i samsvar med Hodder (1982a:193) som argumenterer for at *”...stylistic behaviour is not linked directly to group size but to ideologies and strategies of legitimation”*.

Hedeager (1997:24) argumenter for at behovet for symboler og historisk bevissthet øker i perioder med store forandringer. Dette synet støttes implisitt av psykologen Lena Hole (1992:75) som påpeker at utskifting av symboler er et vanlig fenomen, men at det skjer raskere i miljøer der behovet er større for å finne en identitet. Psykologiske teorier er i stor grad utarbeidet på basis av undersøkelser fra det vestlige industrialiserte samfunnet og kan ikke overføres ukritisk til arkeologisk materiale. Er det slik at overgangen fra individuelle spenner i merovingertiden til stereotyper i vikingtiden er et fysisk uttrykk for den mentale bevisstheten omkring sin egen identitet? De ovale spennene blir i så fall et uttrykk for bevisst identitetsmarkering. Hole (1992:76) skriver at symboler kan signalisere hvilke gruppe eller ”bås” vi ønsker å bli satt i. Hodder (1979) fremla sin stresshypotese der han argumenterte for at press på ressursene medførte en økt signalisering av etnisk tilhørighet. For Baringostammene i Kenya var deres gruppetilhørighet avgjørende for tilgangen på ressurser (ibid). Disse stammene opprettholdt sine ulikheter gjennom klesstil, smykker, dagligdagse matlagingsgjenstander og gjennom ulike forordninger i hytter og bosetningen.

Ifølge Hedeager (1997) er stil III i Norden et forsøk på å indentifisere seg med sin gamle, hedenske tradisjon og markere sin avstand fra de nye trendene på kontinentet. Stil III er en reaksjon på det kristne verdensbildet (Hedeager 1997:62). Hun argumenterer for at dyreornamentikken var bindeleddet mellom to verdener i det før-kristne samfunnet, det verdslige og gudeverdenen (Hedeager 1997:87). Ornamentikken var avgjørende for utviklingen, og fastholdelsen, av politisk autoritet (ibid.). Hedeager tar ikke stilling til de valgene brukerne har. Hun skriver at *”dyreornamentikken ble utviklet som en markant del av elitens krav på visdom og ideologisk suverenitet”* (Hedeager 1997:87). Hun tar her utgangspunkt i den politiske situasjonen som vokste

frem på kontinentet i begynnelsen av folkevandringstiden. Hedeager argumenterer for at stil I opptrer som et nytt symbolspråk i hele den germanske delen av Europa på 400-tallet. På slutten av 500-tallet oppstår stil II. Denne endringen setter hun i sammenheng med tilkomsten av kongedømmer. Fra 600-tallet kom kristendommen sterkt inn på kontinentet. Skandinavia forble hedensk. Omtrent samtidig oppstår stil III. Dette er en stil som bryter med det kontinentalgermanske (Hedeager 1997). Hedeager tolker dermed stil III som et middel til å distansere seg fra andre. Hovedintensjonen med stilen er dermed å markere sin ulikhet fra andre grupper.

Høilund Nielsen (1997) tolker anvendelsen av stil II som en måte å vise sin tilknytning til noen. De som tar stilen i bruk har eksplisitt ønsket å vise sin tilknytning til noen andre. Stilen blir brukt som markør for politisk territorium. En identifikasjon med noen blir en distansasjon fra andre. Hedeager (1997) setter i likhet med Høilund Nielsen (1997) stil II i sammenheng med den politiske utviklingen som skjer på kontinentet. Stil II er nærmest identisk med det germanske og er tolket av Hedeager (1997:61) som en fellesgermansk stil.

Hedeager (1997) sine argumenter for at stil III er et forsøk på å holde fast ved det hedenske svekkes ettersom både yngre gjenstander med stil II og gjenstander med stil III har elementer fra anglosaksisk kunst. Hedeager (1997:62) fremholder at tilkomsten av kristendommen på kontinentet medførte et sterkere behov for identifisering med det tradisjonelle hedenske, der motiver fra mytologien stod sterkt. Ifølge Fuglesang (1981:58) er stil III påvirket av den anglosaksiske kunsten selv om det i stil III er en henføring til tidligere skandinaviske stilfaser. Overført til Hedeagers teori vil det si at brukerne av gjenstander ornamentert med stil III, blant annet ovale spenner, har anskaffet seg og anvendt gjenstander med en stil som er tilvirket med kristen innflytelse. Samtidig skal disse gjenstandene signalisere deres motstand mot denne religionen. Dette blir et motsetningsforhold. Jeg trekker ikke i tvil at stil III har likheter med stil I og at dette kan være et resultat av en prosess der folk har blitt bevisste sine tradisjoner og sin historie. Problematikken ligger i å henføre stilen som en konkret motstand til kristendommen. Hedeager (1997:62) skriver at stil III fikk visse elementer av planteornamentikk og rankemotiver fra anglosaksisk stil, men kommenterer ikke dette videre. Kristendommen ble innført i England nokså samtidig som i den germanske delen av Europa, og kristen kunst opptrådte parallelt med dyreornamentikk i disse områdene fra slutten av 600-tallet (Fuglesang 1981:37).

Hedeager (1997:62) fremholder at dyrestilene fikk en renessanse i Norden med stil III på 600-tallet ved at de tok opp zoomorfe trekk fra stil I. Stil II er en dyrestil selv om dyrene er mer stiliserte og basert på båndsløygninger. Det er derfor ikke en renessanse av dyrestilen slik Hedeager skriver.

Det som forener teoriene om betydningen av dyreornamentikken er at de alle fremstiller denne dekoren som en identitetsskapende eller markerende faktor (Hedeager 1997; Høilund Nielsen 1997; Johansen, A.B 1979; Kristoffersen 1992). Det som skiller teoriene fra hverandre er hvem de markerer identitet til, på hvilke plan identiteten råder og hvilke hensikt denne symbolismen har. Implisitt uttrykker disse teoriene et statisk syn på symbolisme der symbolverdien nærmest kan sammenlignes med etterfølgende bolker. Hva som skjer i overgangen mellom disse bolkene og hvordan symbolinnholdet endres diskuteres lite. Spørsmålene som drøftes er ulike problemstillinger i forhold til en stils oppkomst, den videre anvendelsen og distribusjonen av denne (Fuglesang 1981:86). Stil II og III forklares blant annet ut fra visse samfunnsforhold (jvf. Hedeager 1997; Høilund Nielsen 1997), men det diskuteres ikke hvordan meningsinnholdet i stil II endres til den nye betydningen i stil III. Problematikken blir den samme for arkeologene når dyreornamentikken tolkes som en helhet (jvf. Johansen, A.B; Kristoffersen 1992). Variasjonen i stilen blir utelatt og gir et udifferensiert bilde av dyreornamentikken som meningsbærende stil. Symbolikken blir statisk og det tas ikke hensyn til den prosessen som skjer i forbindelse med endring i symbolverdien. Arkeologene har knyttet dyreornamentikk til samfunnsendringer av ulik art, men flere forskere glemmer symbolismens evne til å fungere på ulike plan samtidig.

Hedeager (1997:24) skriver at ”...*et mobilt og erobrende krigerfolk har brukt for å få en verden til å se uforanderlig ut...*”. Denne påstanden i seg selv vil jeg ikke bestride. Det kan diskuteres hvorvidt denne beskrivelsen passer for brukerne av gjenstandene med dyreornamentikk i folkevandringstiden som hun her refererer til. Det skal i denne sammenhengen ikke glemmes at denne stilen ikke bare anvendes på krigerutstyr som hjelmer og sverd. Usikkerheten omkring folk i folkevandringstiden sin opplevelse av dagliglivet i Norge er stor. Det er ikke naturlig gitt at de som har hatt dyreornamentikk på gjenstander i boligen, på smykker og lignende har opplevd samfunnet som ustabil og heller ikke at de endringene som skjedde i samfunnet har vært opplevd som kaotisk. Hedeager trekker her slutninger fra analyser på gjenstander og brukere fra visse deler av samfunnet og overfører det til folk i en annen stilling i samfunnet. Det er ikke utenkelig at en kriger og en gårdsbruker har hatt ulike

oppfattelser av hvorvidt livet har vært stabilt eller ustabil. Hedeager (1997) generaliserer forståelsen og bruken av stil som meningsbærende objekt. Hun tar ikke hensyn til at samfunnet har vært komplekst. Dyreornamentikken kan derfor ha hatt ulik symbolverdi for ulike samfunnsgrupper. Et samfunn består av ulike mennesker med ulike erfaringer. Dette medfører store problemer for arkeologer som forsøker å forstå meningsinnhold i stil og dekorelementer som refleksjon av en bevisste ideer.

Stig Sørensen (1997:95) argumenterer for at spenner kan tas til inntekt for å identifisere tilhørighet til en sosial gruppe samt en personlig identitet innad i gruppa. Dyreornamentikken kan ha fungert som en identifisering for den norrøne befolkningen. Målgruppen vil da tilsvare Wobst (1977:325) sin gruppe 4, men den lokale symbolikken kan ikke ha noen relevans da typene var spredt utover store områder. Ettersom det ikke er funnet noen klar regional bruk av ulike stiler på de ovale spennene i Nord-Norge og Trøndelag blir tolkningen at typene ikke har hatt noen spesifikk lokal symbolverdi.

Washburn (1995:118) setter spørsmålstegn ved hvilke grunnleggende egenskaper det er som er relatert til den interne og eksterne identiteten til en gruppe. Hun mener det er to problemer ved den arkeologiske tilnærmingen til dette spørsmålet. For det første konsentrerer strukturelle analyser seg om den binære opposisjonen gruppe/ikke gruppe i stedet for selv/ikke selv (ibid.). Hun peker på at stil tilhørende en gruppe er produsert for en gitt periode innenfor et spesifikt område. Den individuelle stilen er utarbeidet innenfor gruppestilen. Individuer jobber innenfor de strukturelle grensene gruppen har. Dette kan relateres til Sackett (1986) sin isokrestismeteorologi hvor det er gruppens rammer som "bestemmer" aktørens valgmuligheter. Washburn (ibid) understreker at hun bruker ordet strukturer i betydningen de geometriske formene som gir orden i mønsteret og ikke strukturer i henhold til strukturalismen.

Ovale spenner uten dyreornamentikk

R-640 har ingen dekor. Gjenstandene som skiller seg fra helheten skaper i enkelte tilfeller grunnlag for interessante problemstillinger i forhold til det ordinære. R-656 har geometrisk dekor og kun strek ornamentikk. Petersen (1928:71) tolker denne typen som en typologisk utvikling av R-655. Overgangen fra dyreornamentikk til R-656 er en like stor stilistisk endring som overgangene mellom stil II, III og de andre typene ovale spenner. Allikevel har ikke denne overgangen blitt levnet mye oppmerksomhet fra forskere.

I likhet med Petersen (1928) setter Hedeager (1997) som nevnt dyreornamentikken i sammenheng med hedendommen. På slutten av 900-tallet begynte kristen inflytelse å gjøre seg gjeldende i visse deler av Norden (Rindal 1996). Hvis det har vært slik at den standardiserte dyreornamentikken fra vikingtiden har blitt oppfattet som en identitetsmarkør for den skandinaviske befolkningen kan den også implisitt ha blitt assosiert med en hedensk befolkning av de som tok opp kristendommen på kontinentet. Med dette som utgangspunkt kan overgangen fra dyreornamentikk til strekdekor tolkes som en overgangsstil der de hedenske symbolene har mistet sin verdi.

Petersen (1928:73) ser på R-656 som en degenerering av R-655. Begrunnelsen for dette er at den er enskallet og at det ikke er noe opplagt system i dekoren (ibid). På enkelte av spennene er det en korsfigur på midten av spenna. Dette er interessant ettersom typen dateres til en tid da kristendommen har begynt å gjøre seg gjeldende. Funnlokalitetene med R-656 er ofte funnet på avsidesliggende steder der det er nærliggende å tro at hedensk gravskikk holdt seg lenger (Petersen 1928:73). Dette er motstridende med at det er et kors i spenna. Typen er noe mer allminnelig i Sverige enn i Norge (ibid). I Sverige holdt hedendommen seg lengre enn i Norge (Petersen 1928:73). Er det slik at den nye samfunnsformen, religionskiftet, kvinnes nye posisjon i samfunnet har ført til at symbolene i dyreornamentikken har mistet sin funksjon?

I tillegg til at dyreornamentikken forsvinner fra de ovale spennene opphører også produksjonen av de ovale spennene utover 1000-tallet. Dette kan settes i sammenheng med mulig endring i draktmoter. De ovale spennene mister sin funksjon i bekledningen dersom selene forsvinner. Dyreornamentikken blir holdt ved like på andre gjenstandsformer gjennom mammenstil, ringerikestil og urnesstil.

6.5 Sammendrag

I overgangen mellom merovingertiden og vikingtiden skjer det en rekke endringer i dyreornamentikken og i produksjonsformen av de ovale spennene. For det første opptrer de ovale spennene oftere som par i vikingtiden. Denne tendensen starter i merovingertiden. For det andre oppstår det nye og særegne stilkomposisjoner og elementer i Skandinavia i begynnelsen av vikingtiden. Ornammentikktradisjonen løsrives fra det felles germanske. For det tredje går produksjonen av de ovale spennene fra å

være individuelt utformet i merovingertiden til å bli masseproduserte og standardiserte i vikingtiden.

Handelsstedene førte til en sentralisering av produksjonsstedene. Fra å være mange lokale håndverkere ble det større produksjonssentre. Håndverkere spesialiserte seg i visse typer ornamentikk. Smykkene ble distribuert over store områder. Kjøperen hadde ikke lenger samme direkte kontakt med produsenten og mistet sin påvirkning på produktutviklingen.

Det er gjort en rekke forsøk på å tolke dyreornamentikken. I store trekk går disse teoriene ut på at dyreornamentikken viser personlig identitet, gruppetilhørighet eller at den viser til politisk territorie. Alle tolkningene baserer seg på at dyreornamentikken er et kollektivt assosiasjonssett.

Utgangspunktet for denne analysen er 16 ulike typer ovale spenner. Seks typer (R-640, krypdyrspenner, R-649, R-655, R-656 og R-657) ble skilt ut som kostbare på grunnlag av en høy prosentandel med edelmetall. Av de resterende 10 typene ble fem karakterisert som uvanlige ettersom det er funnet et lite antall spenner av hver av disse typene (R-650, borre, berdal, jelling og R-653). Av de 11 typene med lite edelmetallbruk er sju typer relativt allminnelige for sine respektive bruksfaser (R-643, R-648, R-647, R-649 og JP51 (R-652 og R-654)). Dette gjelder særskilt for R-647 og JP51. Dette gir grunnlag for å dele de ovale spennene inn i to grupper, henholdsvis kostbare og mindre kostbare. Fire typer faller mellom disse gruppene. Dette er borre, jelling, berdal og R-653 ettersom disse er sjeldene typer i Nord-Norge og Trøndelag, men har en lav andel bruk av edelmetall. R-649 kommer også i en mellomstilling dersom denne analyseres separat fra JP37. R-649 har høy andel edelmetall, men er ikke mindre utbredt enn en del andre typer fra 800-tallet. Det vil si at spennene som opptrer hyppigst over det meste av det norrøne bosetningsområdet ikke har blitt påkostet edlere metaller i like stor grad som mindre vanlige spennetyper. Den håndverksmessige utførelsen ved de enkelte typene underbygger denne to delingen i materialet.

KAPITTEL 7: OVALE SPENNER OG ØSTLIGE SMYKKER

Det er funnet ovale spenner i kontekst med østlige smykker. Disse er funnet i områder som regnes som samiske (se figur 38 side 41). Det er funnet 11 ovale spenner fordelt på fem graver og et løsfunn. Dette kapitlet er en diskusjon omkring årsakene til at de ovale spennene har havnet sammen med smykker av østlig opprinnelse og hvilken informasjon dette kan gi om de ovale spennene i en sosial sammenheng. Kapittel 7.1 er en diskusjon om kriterier for samisk eller norrøn tilhørighet ettersom det kan være vanskelig å identifisere en del graver som enten samiske eller norrøne når gjenstandene stammer fra både øst og sør-vest. Kapittel 7.2 er en sammenfatning av empirien presentert i kapittel 5.5 relatert til dette kapitlet. Ulike årsaker til at de ovale spennene er funnet i blanda kontekst blir drøfta i kapittel 7.3.

7.1 Samisk eller norrønt ? Kriterier for tilhørighet

Spørsmålet om hvorvidt en grav er norrøn eller samisk er en tolkning på basis av gravform, lokalisering og gjenstandsfunn. Graver som inneholder ovale spenner kan ikke automatisk tolkes som norrøne dersom det er gjenstander, eller noe ved funnkonteksten, som antyder østlige opprinnelse. Det er flere aspekter som må tas til etterretning.

Et kriterium for å bestemme etnisk tilhørighet er gravformen. Norrøn gravform var flatmarksgrav, gravhaug eller gravrøys i ulike varianter. Enkelte har blitt begravd i båt. Flatmarksgraver var den dominerende gravformen på 600-tallet (Sjøvold 1974:335). På 700-tallet ble gravhaugene vanligere (ibid). En vanlig begravelsesform blant samene er urgraver (Schanche 2000:97). Den døde ble lagt i naturlige, eller konstruerte, kamre i ura, under heller og ved, eller under, en stor stein. Audhild Schanche (1994:78) peker på at mange av gravurene i Varanger inneholder røyser, og at mange av gravene som blir ansett for å være typiske samiske ofte ligger side om side med røyser av betydelig størrelse. Hun stiller seg derfor kritisk til om det er mulig å skille mellom urgraver og gravrøyser (Schanche 1994:78). Else Johansen Kleppe (1974) kom til samme konklusjon etter sitt arbeide med gravplassen på Mortensnes. Graver som viser tegn på personlig velstand gjennom gjenstandsmaterialet, skiller seg ikke vesentlig fra ordinære graver med hensyn til størrelse, beliggenhet eller konstruksjon (Kleppe 1974:71). Vi kan dermed ikke ta det for gitt at en grav som utmerker seg i størrelse, er norrøn.

Et annet kriterium for identitetsbestemmelse er den topografiske og geografiske beliggenheten til grava. Sikre norrøne bosetningsspor stopper i Nord-Troms. Den norrøne skikken var å begrave den døde på et synlig punkt i naturen og gjerne i forbindelse med bosetningen. I Nord-Norge er den norrøne befolkningen konsentrert til kystsonen. Det forventes dermed ikke norrøne graver i innlandet. Samiske graver kan forventes både i innlandsområder og på kysten ettersom samene praktiserte sesongvis flytting mellom disse områdene. Graver på kysten kan ikke tas til inntekt for en av gruppene kun på grunnlag av beliggenheten da begge anvendte denne sonen. Schanche (1989:179) argumenterer for at den norske jernalderbosetninga konsentrerte seg til øyenes ytterkyst og fjordområder i den sydlige delen av Nord-Norge. Lengre nord finnes det ikke norrøn bosetning i innlandet, mens det vil være noe samisk bosetning på de store øyene (ibid). Den nordligste norrøne bosetninga er konsentrert til kysten (ibid). Innlandsbeliggenhet kan, med forbehold, tas som samisk indikator. Dette gjelder imidlertid kun for Nord-Norge, ikke Trøndelag der norrøn bosetning også finnes i innlandet.

Never ble mye brukt i samiske graver. Hele, eller deler, av kroppen har vært inntullet i never eller i pulk. Ifølge Schanche (2000:287) kan dette være et resultat av ønsket om å beskytte den døde hvis begravelsen ikke kunne finne sted omgående. Neverforekomster i graver kan ikke tas som sikker indikator på samisk tilhørighet. Det ble brukt never i norrøne graver i folkevandringstiden (Shetelig 1912:112).

Et tredje kriterium for tilhørighet er funnene i selve graven. Zachrisson (1985:189) påpeker at dersom klær og personlige eiendeler i graven skal kunne tas som etnisk markør forutsetter dette at gravklærne og gravgavene tilsvarer det som ble anvendt i det "virkelige livet". Barrett (1994:116) argumenterer for at drakta den døde er begravet i, og tilbehøret, skal karakteriseres som et kostyme for den døde og ikke for de levende.

Hvis en kvinne blir funnet med ovale spenner plassert ved hver skulder kan vi anta at hun har båret en norrøn drakt. På grunn av dette er det relevant å undersøke hvordan gjenstander er plassert i grava. Flere av gravene er omrota. Dette gjør en eksakt plassering vanskelig å vurdere. To ovale spenner tolkes dithen at de har ligget i skulderposisjon med mindre noe motstridende er skrevet i funn rapportene.

Schanche (1994:85) er kritisk til Storli (1991) sin tolkning av røyser med norrøne smykker som entydig norrøne. På grunnlag av materiale fra Hedmark, Jämtland og Herjedalen tolker Zachrisson (1985:193) blandingen av østlige, nord-vest europeiske og samiske gjenstander som en indikasjon på at en lokalitet er samisk. Dette underbygger

hun ved å peke på gravformen, som er samisk, og lokaliseringa som er i et jaktområde (Zachrisson 1985:194). Storli og Zachrisson argumenterer dermed for to motstående syn.

Ovale spenner er i utgangspunktet en norrøn indikator. Bronselenker er østlige smykker, med unntak av en skandinavisk type (Sjøvold 1974). Zachrisson (1997b:217) skriver at østlige smykker ”...*bör vara kriterier på samisk tilhörighet*”. Hun ser på drakt og smykkegenstander som gode indikatorer på kulturell tilhørighet (ibid). Høilund Nielsen (1991:130) argumenterer for at draktskikken er sentral i en befolknings markering av sin tilhørighet. Videre peker hun på at selve drakta sjelden er bevart og at det er smykkene og deres plassering på klesplagget som er arkeologers holdepunkt i den forbindelse (ibid).

Når det gjelder fysisk antropologiske analyser kan det i det aktuelle tidrommet for denne oppgaven skilles mellom to typer genetiske grupper (Schreiner 1935). Dette referer derimot til den biologiske tilhørigheten. Det forteller ingenting om den etniske tilhørigheten ettersom etnisk tilhørighet kan baseres på sosiale forhold (Barth 1969). Elisabeth Iregren (1985) har gjort en fysisk antropologisk undersøkelse av hodeskaller fra Jämtland og Härejedalen. Hun baserer dette studiet på Schreiner (1935) sine undersøkelser. Hennes konklusjon er at disse undersøkelsene er representative nok som en basis for sammenligning med nordisk skjellett materiale (Iregren 1985:215).

Orienteringen av den døde i graven er ingen indikator for etnisk tilhørighet ettersom verken det norrøne eller det samiske gravmaterialet viser en ensidig tendens. I Zachrissons (1997a:79) analyse av materialet fra Vivallen i Sverige viser det seg en tendens til at gravene er orientert nord-sør og med hodet vendt mot solen eller mot en bekk. Denne tendensen ble ikke funnet i Varanger der materialet viste stor variasjon (Kleppe 1974:99).

Da det ikke er noen kriterier som peker seg ut som sikre indikatorer, må identitet tolkes ut fra en helhetlig vurdering. Gjenstandsfunn, gravform, beliggenhet og omliggende bosetning må tas i betrakning.

7.2 Importgjenstanders anvendelse

Kulturelle lån tolkes vanligvis til at de går fra høystatuskulturer til lavstatuskulturer (Zachrisson 1993:12), der høystatuskulturene dominerer over de andre omliggende gruppene. Sammenblandingen av gjenstander tyder på at verken samer og norrøne har vært den andre overlegen (Storli 1991). Det kan også tolkes dit hen at ovale spenner var

et statussymbol i samekulturen og at importgjenstander som for eksempel pelsverk og hvalbein har hatt samme funksjon i det norrøne samfunnet. De spennetyperne som er funnet i kontekst med østlige smykker er R-655, borretypen, R-650, R-640, R-643 og R-657. I kapittel 5.3 konkluderte jeg med at blant annet R-655, R-657 og R-640 hadde en større andel med edelmetall enn andre typer. Spennene i Ekkerøygrava er av borretypen. Inga Serning (1960:37) peker på at denne typen er vanligere i Sverige enn i Norge, og at den har sitt opprinnelsessted på Öland. Borretypen kan i kraft av sin sjeldenhet ha representert en presitsjetype ettersom tilgjengeligheten påvirker gjenstandens verdi. Sammen med østlige smykker ble det funnet et eksemplar av R-643. Dette er den mest allminnelige typen for merovingertiden og ble i kapittel 6.3 karakterisert som en mindre presitsjefylt spenne enn R-640. De kontekstuelle gjenstandene fra denne graven indikerer at den avdøde er en velstående person. De to eksemplarene av R-650 fra Loppasanden har heller ikke vært spesielt uvanlig i vikingtiden. I likhet med de andre gravene med østlige funn kan denne graven karakteriseres som velstående på grunnlag av de kontekstuelle gjenstandsfunnene.

Ekkerøy-funnet skiller seg fra de andre gravfunnene. Schanche (1994:78) presiserer at dette gravfunnet er plassert i en ur og at den ikke er en enslig røys i dette området. Hun tolker Ekkerøygrava som samisk (Schanche 2000:217). Hun peker på at selve gravanlegget har likheter med andre graver langs de ytre delene av Varangerfjorden. I dette området er det rullesteins- og kampesteinsurer, ikke helleurer. Det er derfor ikke naturlig at urgraven ville ha samme form som i en helleur. Hun peker også på at det i området rundt Vardø og Vadsø finnes røysgravfelt som ikke ligger direkte ved kysten (ibid). Det er ikke urområder ved sjøen i flere av disse områdene. Dette påvirker utformingen av gravene.

Else Johansen og Knut Odner (1968) argumenterer for at Ekkerøygraven er en såkalt "finske" grav. Denne tolkningen er basert på gjenstandsfunnene i graven. Funnmaterialet i kvinnelige "finske" graver består oftest av ovale-, runde- eller treflika spenner. I tillegg er det ofte bronsekjeder og hestekoforma spenner. Dette tilsvarer gjenstandene i Ekkerøygraven. De setter funnet i sammenheng med den utbredte handelen med østlige områder (Johansen og Odner 1968:79-81). I bulgarske byer møttes blant andre svenske og finsk/urgiske folk. Johansen og Odner (ibid) peker på at det er i dette området de mellomrussiske gjenstands funnene i Finnmark har sine nærmeste paralleller. I motsetning til østlig innflytelse er ikke den norske innflytelsen i det samiske området stor. På 900-tallet dro kjøpmenn fra Novgorod på handelsferder

der de allierte seg med finsk/urgiske folk (ibid). Disse hadde direkte kontakt med blant annet finner. Johansen og Odner (ibid) argumenterer for at kontakten med det permisk/bulgarske området var viktigst i tidlig vikingtid, mens innflytelsen seinere domineres fra det finsk/urgiske området rundt Novgorod. Det er imidlertid en stor forskjell i formen på de norrøne og de østlige ovale spennene. Østlige ovale spennere er mindre og mer spissovale i formen enn de norrøne (Jansson 1985:13). Spennene fra Ekkerøygrava er av norrøn type. Det er derfor ikke grunn til å tro at Ekkerøygraven representerer finsk-urgiske folk.

Med unntak av Kvænangen har alle de andre fem lokalitetene funn av ovale parspenner. Muligheten for at Kvænangfunnet er en ovalspenne mistet på gjennomfart kan ikke utelukkes, heller ikke at det kan være en ødelagt grav der en parspenne har vært en del av gravmaterialet. Gjenstandsmaterialet fra de sikre norrøne gravfunnene ellers i det skandinaviske området viser en gjennomført gravdrakt (Zachrisson 1997b:205). Jeg tror det her er snakk om handelsforbindelser eller gavebytte mellom den norrøne og samiske befolkningen. Gaveutveksling i vikingtiden er kjent fra de skriftlige kildene (Hårdh 1996:172). Gavebytte ble i det norrøne samfunnet foretrukket fremfor salg (Hedeager 1994:130). Det skal ikke utelukkes at funnene av ovale spennere i østlig kontekst eller omvendt representerer gaver som ikke er forbundet med ekteskap.

Det er gjort en rekke funn av enkeltspenner i Sverige (Zachrisson 1993:19-20). Funnstedene fra Sverige ligger ikke i buffersonen mellom samisk og norrønt område, men derimot i fangstområder som regnes som samiske (ibid). I Nord-Norge er flere av disse blanda funnene fremkommet i områder der det er både samiske og norrøne fornminner fra yngre jernalder (se kapittel 5.4). Unntaket er Ekkerøy. Bratrein (1995:24) tilskriver enkelte av gravene i Finnmark, for eksempel på Loppa, norrøne underhøvdinger som har vært stasjonert i Finnmark for å inndra finneskatten.

Zachrisson (1993:17,19) skriver at østlige metallbeslag og ringspenner kunne brukes som hengesmykker av de samiske mennene. Samene var ikke opptatt av smykkenes opprinnelig anvendelse. Gjenstandene ble tilpasset samenes egne drakter. De fremste mennene i det samiske samfunnet har anvendt både manns- og kvinne smykker av norrøn opprinnelse (Zachrisson 1993:19). I Vivallen i Nord-Härjedalen i Sverige ble det funnet en gutt i 10-12 års alderen. Han var gravlagt med 38 perler rundt halsen, mens en mann på rundt 50 år var begravet med sølvspenne og nålhus av norrøn type. Det er ingen tegn på at kvinner har brukt mannsmykker. I dette området opptrer de ovale spennene alene og ikke i par som er vanlig i det norrøne området (Zachrisson

1993:19-20). Importgjenstander har fått en ny funksjon i det samiske samfunnet (Zachrisson 1997b:208). I denne sammenhengen blir enkeltspenna fra Kvænangen interessant ettersom dette området er samisk. Muligheten for at det er en ødelagt samisk grav og ikke et norrønt løsfunn er tilstede.

Forholdet mellom sammenblandingen av østlige og norrøne smykker i graver kan sammenlignes med sammenblandingen av norrøne og anglosaksiske smykker. Det skal tas med i betraktningen at de anglosaksiske gjenstandene antas å ha kommet til Skandinavia gjennom vikingtokter. De fleste anglosaksiske smykkene er funnet i kvinnegraver. Opprinnelig er disse gjenstandene ikke brukt som smykker. Det dreier seg om for eksempel beslag til bøker eller kister som har blitt fraktet til Skandinavia og omgjort til smykker (Warmers 1996:13). Et eksempel er Ts4052a-i fra Nordheim på Sommarøy i Troms. Det ble her funnet to ovale spenner av typen R-647 sammen med en rund spenne importert fra England (Sjøvold 1974:158). Denne spenna ble tolket som tredje spenne i kvinnedrakta. Her er det de norrøne som har tilpasset importgjenstander sitt eget miljø. De har hatt en gjenstand som har skilt seg ut fra det ordinære og synliggjort den for andre. Er dette samme tendensen som bruken av ovale spenner blant samene? Det er ingen funn som viser hvordan den samiske bekledningen var i vikingtiden og tidlig middelalder (Zachrisson 1993:20). Imidlertid kan det diskuteres hvorvidt en enkelt ovalspenne kan ha vært anvendt som 'en ekstra spenne' for enkelte samer.

Hårdh (1996) har foretatt en undersøkelse av sølvskatter fra Skandinavia. De nordnorske depotfunnene antyder at disse gjenstandene har vært prestisjefulle (ibid). I kapittel 5.4 (se side 41) ble det fremlagt to mulige depotfunn fra Trøndelag og Nord-Norge der ovale spenner var en del av gjenstandsmaterialet. Den ene spenna er en sjelden variant av R-657, mens den andre spennas typetilhørighet er ukjent. Det er én spenne i hvert av disse mulige depotfunnene. De er ikke lagt ned som parspenner. Om det stemmer at disse nevnte funnene er depotfunn, og ikke ødelagte graver, gir dette en ytterligere indikasjon på hvilke prestisje og status de ovale spennene kan ha representert. Når dette settes sammen med utveksling av gaver til andre grupper viser dette at spennene har vært verdsatte. De ovale spennene i blanda kontekst er funnet som parspenner, mens de mulige depotfunnene er enkeltspenner. Dette gir grunnlag for å tro at det er en annen årsak til at de ovale spennene har havnet sammen med østlige funn enn bare gjennom gaveutveksling. Her er det imidlertid et spørsmål om hvorvidt gravene med blanda funn oppfattes som samiske eller norrøne. Hvis det er en østlig kvinne i en

norrøn grav kan det være et gavebytte, eller de østlige smykkene representerer gjenstander hun har fraktet med seg. Få ovale spenner i samisk område utelukker ikke at det kan være andre norrøne gjenstander som vært gitt bort. I depotfunn tolket som samiske er det funnet gjenstander av nordiske typer (Zachrisson 1984:101). Dersom det er en norrøn kvinne i en samisk grav er det liten sansynlighet for at det dreier seg om et ordinært gavebytte mellom venner ettersom funnene er parspenner og trolig del av hennes drakt.

Fire av de seks lokalitetene med østlige smykker og ovale spenner ligger i forbindelse med norrøn bosetning (Loppasanden, Hagbartsholmen, Helløy og Tisnes). Dette er områder der både samer og norrøne har oppholdt seg. Hagbartsholmen og Helløy ligger ikke langt unna høvdinggårder og tunanlegg på henholdsvis Steigen og Bjarkøy. Disse tunanleggene var trolig i bruk fra romertiden og folkevandringstiden til vikingtiden (Johansen og Søbstad 1978:51). I Vadsø kommune er det et skandinavisk funn fra eldre jernalder (Schanche 2000:115), men det er ikke påvist norrøn bosetning fra yngre jernalder. På Spildra i Kvæningen er det undersøkt en gravhaug av norrøn type med funn fra folkevandringstid like ved et 18 meter langt naust (Grydeland 1996:74). Kvæningen må forøverig regnes som et samisk bosetningsområde.

Når det gjelder datering av de ulike funnlokalitetene er denne varierende. Det er ingen sammenheng mellom lokalitetene tidsmessig. Helløy er datert til 700-tallet og er den eldste dateringen av de seks lokalitetene. Tisnes og Loppasanden er begge datert til 800-tallet. Ekkerøy, Kvæningen og Hagbartsholmen er datert til 900-tallet. Dateringene er hovedsakelig gjort på grunnlag av typologi. Bruksfasen for spennene som er tatt ut av det norrøne bosetningsområdet er usikker. De kan ha vært anvendt i flere generasjoner ettersom de kan ha vært brukt i det norrøne samfunnet før de eventuelt ble gitt videre eller byttet til samer.

7.3 Eksogami

Det tas for gitt at ovale spenner tilhører voksne kvinner fra det norrøne samfunnet. Så vidt meg bekjent er det heller ikke funnet ovale spenner i graver der det er funnet barn eller ikke utvokste kvinner. Dette åpner for en diskusjon om hvorvidt spennene kan være involvert i former for overgangsriter forbundet med voksne kvinner? Fra et slikt synspunkt kan spennene for eksempel ha vært et symbol for en gift kvinne eller en kvinne som har gått gjennom puberteten, dvs kjønnsmoden? I så fall er det ingen grunn

til å tolke gravene som norrøne bare på grunn av de ovale spennene. Det kan da dreie seg om en norrøn kvinne som er giftet inn i det samiske samfunnet eller en samisk kvinne som har giftet seg med en norrøn mann. Hun har i begge tilfellene fått smykkene fra den norrøne familien.

Schanche (2000:214) skriver at ca 10% av gravmaterialet i samiske graver inneholder gjenstander av skandinavisk opprinnelse. De fleste gravene med importsmykker er i kvinnegraver (Schanche 2000:219). Gravleggelsen er for og av de etterlatte. Vi må forutsette at det er gjort bevisste valg med hensyn til hvordan den døde er kledd og hvilke gjenstander som følger med i graven.

Det er to hypoteser som kan testes mot det arkeologiske materialet. Hypotese én går ut på at det er en norrøn grav hvor en samisk eller østlig kvinne er gravlagt. Hvis de ovale spennene er i norrøne graver med andre østlige smykker kan de spennene være en form for ekteskapsymbol. Den samiske kvinnen har fått ovale spenner da hun ble gift inn i den norrøne familien. Samtidig har hun tatt med seg sine østlige smykker. Hypotese to går ut på at det er en samisk grav hvor en norrøn kvinne er gravlagt. Hvis de skålforma spennene finnes i samiske graver kan det være et tegn på etnisk tilhørighet ved at en norrøn kvinne er giftet inn i den samiske familien. Spennene har trolig ikke hatt noen praktisk funksjon i en samisk bekledning. Blant de norrøne var det ingen minimumsalder for når en jente kunne giftes bort (Jochens 1995:22).

Storli (1991) forklarer sammenblandingen av norrønt og østlig materiale med at det har skjedd en utveksling av ektefeller mellom den norrøne og samiske befolkningen. For å underbygge dette refererer hun til Snorres beretning om Harald Hårfagre som giftet seg med samekvinnen Snefrid. På grunn av de rikt utstyrte gravene knytter Storli disse funnene til den nordnorske sosiale eliten. Hun vektlegger lokalitetenes tilknytning til sentralsteder i de nordnorske høvdingdømmene og knytter kvinnene til en samisk elite som drev pastoralistisk reindrift. Disse har i så fall hatt større kontakt med omkringliggende folkegrupper.

Ekteskap i det før-kristene norrøne samfunnet ble arrangert for å sikre at eiendommene gikk videre innen slekta (Jochens 1995:20, 30). Ekteskapet var en kommersiell kontrakt mellom to menn fra samme sosiale sjikt (ibid). Jochens (1995) baserer sine tolkninger på lovtekster og sagaer. Hun argumenterer for at eiendeler ble samlet og at de tilhørte enkelte individer i deres levetid i de nordligste delene av Skandinavia og Island (ibid). Før og etter dette tilhørte de ætten (ibid).

De norrøne kan ha hatt fordeler av å inngå ekteskap med samer. Disse kan ha tatt med seg medgift og denne bestod trolig av varer som var høyt verdsatt i det norrøne samfunnet. Det samme gjaldt for den samiske befolkningen. Norrøne kvinner som ble gift inn i deres samfunn hadde med seg verdifull medgift. I tillegg var det en brudepris (Jochens 1995:24). Begge grupper tjente på ekteskapet materielt. Torben A. Vestergaard (1991:21-22) støtter dette synet indirekte ved å skrive at ekteskap i det norrøne samfunnet var ledet av hensyn til eiendommer. Birgit Arrhenius (1995:91) har gjort undersøkelser av gullbrakteater og konkluderer med at det har foregått eksogame ekteskap mellom norrøne og germanere i sør-Tyskland i folkevandringstiden. Eksogami betyr giftemål mellom personer fra to ulike grupper.

De skriftlige kildene gir oss en indikasjon på at det var viktig blant de norrøne å kunne referere til bekjentskap med personer av betydning. I gravene der det er funnet to ovale spenner og østlige smykker sammen, er det også annet rikt gravgods (se kapittel 5.4 side 41). Dette tyder på at gravene representerer velstående personer. Det kan være personer fra en høvdingfamilie eller fra en velstående bondefamilie. Jeg slutter meg til Storli (1991) sitt argument om at det har vært enkelte velstående familier i det samiske samfunnet. Disse har hatt nytte av samarbeid med de velstående norrøne familiene. De norrøne høvdingsetene har vært avhengig av finneskatten og samiske varer. Sannsynligheten er derfor stor for at eksogame ekteskap mellom samer og norrøne har vært politisk basert for å styrke samholdet mellom de involverte familiene. Det er lettere å bryte handelsforbindelser enn personlige forbindelser. På denne måten kan ekteskap ha fungert som en sikkerhet for kontinuitet i varebytte.

I forhold til kristningen av Norge og rikssamlingen argumenterer Per Hernæs og Ingrid Fugletvedt (1996) for viktigheten av alliansedannelse for den som ønsker å oppnå makt og innflytelse. Alliansen var en økonomisk forutsetning for opprettholdelse av maktposisjonen samt for å få gjennomført fremtidige politiske mål. Disse alliansene var basert på utveksling av prestisjevarer, ekteskap og oppfostring av barn (ibid). Selv om denne teorien i utgangspunktet er forbeholdt rikssamlingsprosessen og innføringen av kristendommen kan den overføres til høvdingsetene i yngre jernalder.

Eldrid M. Straume (1995) har forsket på hvordan eksogami kan være basisen for spredning av gjenstander i germansk jernalder. Smykkekombinasjoner fra ulike samfunn med forskjellige drakter er det tydeligste tegnet på eksogami (Straume 1995:98). Straume (1995:97) påpeker at gjenstander som kan tolkes som gruppeindikatorer er mer tydelig i kvinnegraver enn i mannsgraver og at dette

underbygger tanken om at det er kvinnen som bytter til mannens samfunn. Smykkene blir brukt videre av disse kvinnene i det nye samfunnet, men tilpasses dette samfunnets drakter (Straume 1995:99). Straume (ibid) underbygger sin teori med en etnologisk analogi fra Hordaland. Hvis en kvinne fra dette området giftet seg inn i en familie fra et sted med en annen klesdrakt, måtte hun tilpasse seg normene i det nye samfunnet. Spredningen av draktsmykker viser at bruken av smykkene i seg selv ikke var så streng som bruken av selve drakta. Dette er en analogi som er interessant å relatere til anvendelsen av de ovale spennene. Overført på sammenblandingen mellom ovale spenner og østlige smykker i gravene tyder dette på at det er østlige kvinner som er giftet inn i norrøne familier ettersom to ovale spenner i graven indikerer norrøn kvinnedrakt.

Straume (1995) trekker frem et eksempel fra Valdres mellom perioden fra 1600-1850. Valdres lå i denne perioden langs Kongeveien mellom Øst- og Vest-Norge. Valdres var en gjennomfartsdal hvor folk fra begge kanter av landet møttes. Omtrent 1900 ekteskap fra denne perioden ble gjennomgått. 15 ekteskap ble registret mellom Lærdal og bebyggelsen i øvre Valdres i løpet av disse 250 årene. 1-2 % av ekteskapene var til Nord-Aurdal og Lærdal. Resten av ekteskapene var inngått mellom en mann og kvinne der begge var fra Valdres. I omtrent 50% av disse tilfellene ble det inngått ekteskap mellom to personer som ikke bodde lenger unna hverandre enn 5 km. Saugstad og Ødegård (1976) forklarer dette med at bøndene ønsket å bevare vennskap med naboene samt oppnå sosio-økonomiske fordeler gjennom ekteskapet. Blant samfunnets lederskap ble ekteskap brukt på samme måten, men kunne også bli brukt som et politisk instrument. Ekteskap ble da arrangert for å oppnå politisk makt og for å skape allianser.

Er det den samme tendensen vi ser i det arkeologiske materialet? Størsteparten av samene og de norrøne har giftet seg innen sitt eget samfunn. Med unntak av Ekkerøy ligger alle lokalitetene med to ovale spenner i områder der det har vært både samisk og norrøn samhandling. Ekkerøy ligger i et område der det har vært norrøn ferdsel ettersom det gikk handelsrute til Bjarmeland langs Finnmarkskysten. Disse områdene representerer steder der de norrøne og samene har hatt fordeler av allianser eller gode kontakter.

Susanna Jannok Porsbo (1988) skriver at kvinnene ifølge samisk etnologi får smykker som markerer deres ekteskapelige status. En rund knapp kan for eksempel symbolisere at en kvinne er gift (Porsbo 1988:21). Knappen signaliserer et kvinnebryst, og har en rituell betydning i bryllupet. Kvinnen fortsetter å bære denne knappen. Dette

kan relateres til de ovale spennene i den forstand at de begge kan ha vært et symbol for kvinnens sivilstand. Her er det viktig å poengtere at det ikke trenger å være noen direkte sammenheng mellom symboler fra det forrige århundre og de som eventuelt var for 1000 år siden. Manns- og kvinnedrakta ifølge samisk etnologi skilte seg ikke stort fra hverandre ettersom de to kjønnene stort sett utførte de samme arbeidsoppgavene (ibid). I tillegg til naturhusholdningen, de tradisjonelle næringene og årstidene er det byttehandelen som er avgjørende for den samiske draktskikken (Porsbo1988:18).

Diskusjonen ovenfor styrker antagelsen om at de ovale spennene kan knyttes til gifte kvinner. Ettersom flere av de blanda funnene representerer parspenner er det sannsynlig at de har vært del av kvinnedrakta. 84,1 % av spennematerialet fra Nord-Norge og Trøndelag er fra vikingtiden. Dette er ikke et resultat av at det er vært inngått flere ekteskap i denne perioden. Denne ulikheten i funnfrekvensen må sees i sammenheng med feilkildene nevnt i kapittel 3.1. Thunmark-Nylén (1995) diskuterer et tilsvarende problem i relasjon til gotlandske dåseforma spenner fra vikingtiden. Her tredobles spenneproduksjonen i den seinere delen av 900-tallet. Hun konkluderer med at dette ikke kun kan relateres til en folkeøkning, men må sees i sammenheng med en endret gravskikk. På 900-tallet begynte befolkningen med begravelser der den døde ble lagt ned i graven med drakt og spenner. Dette medførte en økt etterspørsel og produksjon av spenner (ibid).

Jeg fremla to hypoteser ovenfor. Den første hypotesen forutsatte at det var en østlig kvinne gravlagt i en norrøn kontekst. Hun har fått de ovale spennene av den norrøne familien da hun ble tatt inn i dette samfunnet. Ved at hun har vært kledd i norrøn klesdrakt har hun båret de ovale spennene. De østlige smykkene har hun hatt med seg fra sin familie. Disse smykkene har ikke vært uforenlige med den norrøne drakta. De norrønes anvendelse av insulære importgjenstander omgjort til smykker viser deres toleranse for ulike smykkekombinasjoner. Den andre hypotesen jeg fremla ovenfor forutsatte at det var en norrøn kvinne som giftet seg med en samisk mann, inn i et samisk samfunn. Ettersom det er funnet parspenner i de fleste av de blanda funnkontekstene er det sannsynlig at kvinnen har båret en norrøn kvinnedrakt. Kan hun ha båret spenner og en drakt som viser at hun ikke identifiserer seg med mannens familie? Hvis vi forutsetter at graven er samisk, og at det er lagt ned ovale spenner, kan vi fortsatt tolke det dit hen at det er en ekteskaps gave? I et slik scenario vil en tolkning av de ovale spennene som ledd i en overgangsrite heller kunne relateres til en gave hun har fått med seg fra sin norrøne familie. Alle disse tolkningene forutsetter at gravene

representerer kvinner som er giftet inn i en gruppe av annen etnisitet. Dette forutsetter at det har vært vanlig at inngiftede personer fra andre samfunn tilpasset seg det nye samfunnets klesstil. Som vist ovenfor indikerer funn av ovale parspenner at det har vært en norrøn drakt. Etter denne gjennomgangen er hypotese én styrket i forhold til hypotese to. For å kunne gi noen konklusjon på disse må det foretas ytterligere undersøkelser.

7.4 Sammendrag

Av de 11 ovale spennene som er funnet sammen med østlige smykker kan ni karakteriseres som status typer i henhold til diskusjonen i kapittel 6.3. Fire av disse seks lokalitetene ligger i områder der det har vært både samisk og norrøn aktivitet på den tiden gravleggingen foregikk. Da det ikke er noen sikre kriterier for tilhørighet blir det en vurdering av gravenes etniske tilhørighet en diskusjon på basis av ulike faktorer. Flere av typene ovale spenner som er funnet i disse gravene samt de kontekstuelle gjenstandsfunnene indikerer at dette er velstående personer som er gravlagt.

Jeg ser for meg to mulige forklaringsmodeller for sammenblandingen av smykker. Begge disse er økonomisk motivert. Den ene forklaringsmodellen er i overensstemmelse med Storli (1991) om at det har vært praktisert eksogami i begrenset omfang mellom samer og norrøne. Dette anser jeg får å være relevant der det er funnet ovale parspenner. Den andre forklaringsmodellen går ut på at smykkesammenblandingen er resultat av handel eller gaveutbyte. I begge tilfeller representerer gravene personer av velstående familier. På lik linje med vestlige importgjenstander blant de norrøne kan de ovale spennene ha fungert som statusmarkører blant samene i kraft av sin sjeldenhet. Undersøkelsen av funnsteder med blanda smykker av østlig og ovale spenner underbygger antagelsen om at de ovale spennene kan knyttes til ekteskap og at det i disse tilfellene er en kvinne av østlig opprinnelse som har blitt giftet inn i det norrøne samfunnet.

KAPITTEL 8: DE OVALE SPENNENE FRA NORD-NORGE OG TRØNDELAG

8.1 Verdi og sosial posisjon

Graham Clark (1986:100) argumenterer for at forutsetningen for at gjenstander skal kunne fungere som statussymboler er et hierarkisk oppdelt samfunn med spesialiserte håndverkere og designere. Den hierarkiske strukturen medfører et behov blant utvalgte grupper for å markere sin stilling gjennom blant annet ekstra verdifulle gjenstander. Dette åpner for et marked for håndverkere der de kan livnære seg av en spesialisering og profesjonalisering innen visse gjenstands- og stiltyper. Utviklingen av vikingtidsstilene har skjedd omtrent samtidig innen hele Skandinavia (Fuglesang 1981:134). Fuglesang (ibid) forklarer dette med at det sannsynligvis har vært en systematisk etterligningsprosess av stiltypene.

Lønborg (1998:82-83) har delt metallarbeider fra vikingtiden inn i fire grupper. Disse relaterer han til Eddadiktet *Rigstula* (Edda-Kvedet). *Rigstula* forteller om skapelsen av den sosiale lagdelingen i vikingtiden. Guden Heimdal, som i dette diktet kalles *Rig* (Steinsland 1997:65) besøker tre ulike ektepar. Disse tre gårdsbesøkene resulterer alle i barnefødsler. Det første ekteparet, Åe og Edda, bor under dårlige kår. Deres barn får navnet Trelle og blir trellestandens stamfar. Det andre ekteparet er Ave og Amma. Deres hjem er bedre utstyrt. Amma føder barnet, Karl, ni måneder etter Rigs besøk. Karl blir den frie bondens stamfar. Det tredje ekteparet er Far og Mor. Deres hjem er velstående. Mor føder en sønn, Jarl, som blir opphav til fyrsteættene.

Ett vers i *Rigstula* kan knyttes direkte til de ovale spennene. Nedenfor er to oversettelser av samme verset gjengitt.

”...*Frua gav ans
på armane sine,
strauk over linet,
sterte ermar,
batt opp skrud,
i bringa hekk sylgje,
sid var kjolen
og serken blåleitt*” (Edda-kvede:86).

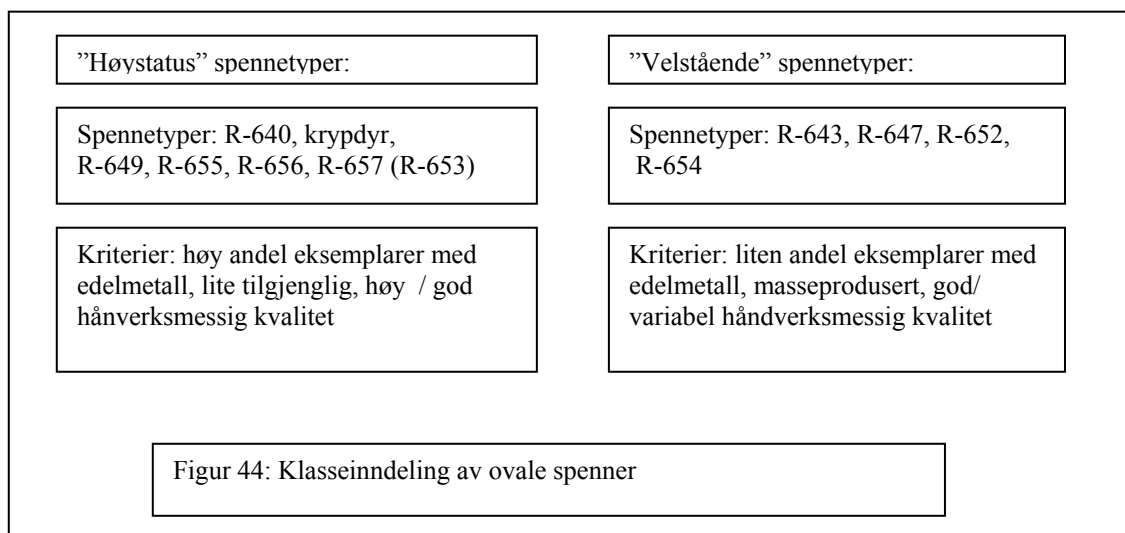
”...*husmoren så
på armene sine,
strøk over linet,
strammet ermer;
satte opp skautet,
bar smykke på bringen,
blåmønstret serk...*”
(Steinsland 1997:68)

Dette *Rigstula*-verset er en beskrivelse av kvinnen Mor. Oversettelsen fra Edda-kvedet blir kritisert for å være en ”fri oversettelse” (Steinsland 1997:169). ”I bringa hekk sylgje” (Edda-kvedet:86) betyr at det var sølv på skuldrene. Dette kan tolkes som om

Mor bar sølvsmykker. Det er nærliggende å tro at dette er ovale spenner ettersom de er plassert på skuldrene. I vers 16 av Rigstula (Edda-kvedet) står Ammas drakt beskrevet som ”band over herdar”. Dette forbinder Blindheim (1945:154) med selekjolen til vikingkvinnene som ble holdt sammen av ovale spenner. Etter beskrivelsen i Rigstula skulle dette tilsi at de ovale spennene har vært anvendt både av kvinnene i bondestanden på grunnlag av draktbeskrivelsen, og kvinnene i høvdingættene ettersom det blir nevnt sølv på skuldrene.

Rigstula er en del av den eldre Edda som trolig ble nedskrevet på 1200-tallet. Det er usikkert hvor korrekt diktet beskriver den sosiale lagdelingen i vikingtidssamfunnet. Sosiale forskjeller mellom folk har eksistert. Disse trenger ikke å ha tilsvart tre ’stander’ slik Rigstula gir inntrykk av. De trenger heller ikke være knyttet til ætten (Skre 1998:13-16). Det er rimelig å anta at diktet gir en innsikt i miljøet der ovale spenner ble anvendt, og det er i den forbindelse at verset blir relevant for denne undersøkelsen.

Rigstula kan relateres til resultatene av den empiriske gjennomgangen av de ovale spennene fra kapittel 5 og diskusjonene i kapittel 6.3 og 6.4. Sansynligheten for at kvinnelige treller eide smykker av bronse er liten. Lønborg (1998:82) ser det som tvilsomt at treller overhodet har kunnet anskaffe seg metallgjenstander. Jeg har pekt på to ulike grupperinger av de ovale spennene som kan henføres til de andre sosiale lagene (figur 44).

Den første gruppa består av de typene som var relativt uvanlige og hadde høy andel edelmetall. Dette gjelder R-640, krypdyrspanner, R-655, R-657 og til dels R-656. I tillegg vil jeg tilskrive R-653 til denne siste gruppa ettersom denne typen har en håndverksmessig kvalitet og vanskelighetsgrad, som utmerker seg i forhold til andre

typer samt at den er en sjelden type i undersøkelsesområdet. Den andre gruppa består hovedsakelig R-643, R-647, R-652 og til dels R-654 som var de mest allminnelige typene ovale spenner for sine bruksperioder. Samtidig hadde de en relativ lav andel spenner med edelmetall. Disse to gruppene kan representere hver sin gruppe sosiale sjikt i henhold til Rigstula. Den førstnevnte gruppa vil tilsvare de mest velstående som kunne skaffe seg kostbare gjenstander. Den sistnevnte gruppa vil representere de velstående bøndene som hadde tilgang på strategiske varer eller hadde andre former for inntekt de kunne bruke på smykker. Det er realistisk å forutsette at det har vært bønder som har vært bedre stilte enn andre selv om dette ikke tilsvarer klart avskilte 'stander'. Ettersom smykker kan overføres fra en eier til en annen gjennom gaver, arv og lignende kan ikke eierens sosiale status avgjøres kun på grunnlag av en gjenstandsgruppe. Funnkonteksten spiller en avgjørende rolle i denne sammenhengen.

Som nevnt i kapittel 6.3 karakteriserer Fuglesang (1987:222) berdalstypen som godt håndverk, men ikke av topp kvalitet. Ettersom det kun er funnet en spenne av denne typen med edelmetall underbygger dette antagelsen om at denne stilen ikke representerer de mest prestisjefulle typene. I denne sammenhengen skal det nevnes at antallet berdalspenner som er funnet i Nord-Norge og Trøndelag er lite (se tabell 1 side 35). Dette gir et tynt grunnlag for analyse av bruken av edelmetall, samtidig som dette kan tas som et argument for at typen har vært sjelden og dermed mer verdifull enn de masseproduserte.

Med hensyn til håndverksmessig kvalitet kan ikke borrestilspennene tilskrives høystatusgruppa av ovale spenner. Denne spennetypen skiller seg ikke ut i forhold til høy andel eksemplarer med edelmetall. Imidlertid er det kun funnet fem spenner av typen. Det er ikke en allminnelig type. De ovale borrestilspennene karakteriseres som hovedsakelig en vest-skandinavisk type (Fuglesang 1987:228). Da det er funnet ovale spenner av denne typen i Varanger skal det heller ikke utelukkes at typen har vært ansett som mer presisjefylt i Nord-Norge enn ellers i landet. Årsaken er at typen har vært lite vanlig her. På grunnlag av tilgjengeligheten og funnkonteksten kan spennetypen tilskrives de mest velstående innen samfunnet. Denne spennetypen ble funnet i en rikt utstyrt grav med østlige smykker. Gravkonteksten for de andre ovale spenne med borrestil gir ingen indikatorer for velstanden. Det ene funnet inneholdt en rekke hverdagsredskaper som saks, kniv og kasseroller, mens opplysninger om kontekstuelle gjenstander for T11675 er bortkommet fra Vitenskapsmuseet. Tilsvarende

argumentasjon om sosial tilhørighet kan overføres på jellingtypen som er representert med to eksemplarer fra undersøkelsesområdet. Begge er uten edelmetall.

Funn av gjenstander i rikt utstyrte graver eller i husstrukturer kan gi verdifull informasjon om eierens økonomiske og sosiale forhold. Som referert i kapittel 5.4 er det funnet tre ovale spenner i bosetningslag (se side 40).

Det ene funnet av ovalspenner i husstrukturer er Borg i Lofoten. Dette er Nordens største vikinghus. Fra samme lokalitet er det funnet blant annet skår av glass og vinkanner importert fra kontinentet samt gullgubber (Stamsø Munch 1991). Det er merkelig at to spenner blir forlatt i en bosetningskontekst. Spennene ble funnet i henholdsvis hallens nordvestlige del og omtrent midt i hallen (ibid).

Tufta på Borg og gjenstander funnet i forbindelse med utgravningene tyder på at det har vært et høvdingsete (Stamsø Munch 1991; Stamsø Munch et al 1987). Enkelte gjenstander fra Borg er ellers bare funnet på Kaupang i Norge (Stamsø Munch et al 1987:161). De to ovale spennene gir en konkret sammenheng mellom et velstandshus og en type ovalspenne. Det er usikkert hvilke stilling i samfunnet kvinnen som eide spennene hadde. JP51 som ble funnet i dette huset er den mest vanlige typen ovalspenne og de to eksemplarene det her dreier seg om har ikke tegn til edelmetall. Disse er ikke tolket som høystatusgjenstander i kapittel 6.3. Dette stemmer dårlig med konteksten. Kvinnen som har båret disse spennene trenger derfor ikke være husfrua.

Når det gjelder den ovale spenna som er funnet på Arstad i Beiarn er denne spenna av type R-649. Den avviker fra typeoriginalen og kan derfor best beskrives som JP37 da den er en blanding mellom R-649 og R-647. Den er funnet i veggbeltet i tufta. Ifølge Stamsø Munch (1983:146) har gården representert velstående folk, men det har ikke vært et høvdingsete. Eksempellet gitt i kapittel 5.4 viser en kontekst der R-647 er funnet i en rikt utstyrt grav med (se side 44).

Blindheim (Blindheim og Heyerdahl-Larsen 1999a:26) argumenterer for at ovale spenner forteller mer om drakt og handel enn om sosial status. Hun argumenterer dermed implisitt mot at spennematerialet kan relateres til Rigstula. Som nevnt ovenfor henviser hun til Rigstula og bruker dette diktet til å underbygge sin tolkning av kvinnedrakta fra vikingtiden (Blindheim 1945:153). Hun knytter ovale spenner der rester av tekstilene i enkelte tilfeller er bevart i nålefestet til beskrivelsen av selekjolen i Rigstula (Blindheim 1945:154).

I merovingertiden i Nord-Norge er det aldri færre enn 21 perler i graver der det er funnet to eller flere spenner blant annet ovale spenner (Vinsrygg 1979:60). På den

andre siden har fem graver med en enkelt ovalspenne færre enn 20 perler (ibid). Vinsrygg (ibid) konkluderer med at det er en sammenheng mellom antallet spenner og antallet perler. Hun ser ingen klar lagdeling ut fra materialet slik Lønborg (1998) gjør. Vinsrygg (1979:60) tolker funnkombinasjonen mellom spenner og perler som en indikasjon på den økonomiske posisjonen de ulike kvinnene har hatt. Av undersøkelsene konkluderer hun med at gravene representerer kvinner med høy sosial status i merovingertidssamfunnet (Vinsrygg 1979). Gjennomgangen av funnlokalitetene med en blanding av ovale spenner og østlige smykker i kapittel 5.4 og kapittel 7.2 viste at flere av disse gravene inneholdt perler og sørvestlige importgjenstander.

I overgangen til vikingtiden, og i siste halvdel av 900-tallet, tiltar bruken av forgylling og sølv på de ovale spennene (se kapittel 5.3). Det kan være ulike årsaker til dette. Økningen av edelmetall på de ovale spennene sammenfaller med økningen i vikingtidtokter. På disse plyndringene fikk vikingene med seg en rekke gjenstander bestående av kostbare metaller. Disse kunne bevares slik de var, eller de kunne smeltes om til andre gjenstander. Bakka (1971:40) skriver at gullgjenstander ble importert til Skandinavia, men at gjenstandene der ble omformet. Som resultat av dette har mengden edelmetall trolig økt i Skandinavia samtidig som flere personer kan ha skaffet seg overskudd gjennom vikingtoktene. Ett annet spørsmål i sammenheng med den økte bruken av edelmetall er hvorvidt dette bare har vært for pynt eller om det har ligget andre intensjoner bak. De to spennene som er fremkommet i depotlignende kontekst utmerker seg begge som kostbare. Myrfunnet (T1502) er forgylt. Spenna funnet i steinur (T13679) er forgylt av en uallminnelig variant av R-657 (JP41). Ts2234 ligner T13679 og er både forgylt og har sølvarbeid. JP41 kan av representere en høystatusstype.

Praksisen med eksogami har med stor sansynlighet vært økonomisk og politisk motivert (Storli 1991). Andre forskere har tolket norrøne ekteskap til å være ledet av hensyn til arv og eiendommer (Vestergaard 1991; Jochens 1995). Ekteskap mellom samiske og norrøne kan ha etablert stabile varebytter samt å knytte sterkere politiske bånd ettersom gravene tyder på at det er velstående familier innen begge gruppene (Storli 1991). I dette tilfellet har tolkningen av de ovale spennene i kontekst med østlige smykker bidratt til å styrke antagelsen om at de ovale spennene ble brukt av gifte kvinner. Hvorvidt de ovale spennene har vært ledd i en annen form for overgangsrituale er vanskelig å si ut fra det arkeologiske materialet. Dette taler for en sammenheng med giftermål.

8.2 Bevissthetsnivå omkring symbolismen

Vi må forutsette at den endringen som skjer i produksjonen av de ovale spennene ved overgangen til vikingtiden har hatt innvirkning på betydningen av dyreornamentikken og de ovale spennene (se kapittel 6.3 side 55). Den kan ha hatt en styrkende funksjon. I og med at spennene med samme dyreornamentikk ble distribuert over store områder, kan dette ha en samlende effekt. Med andre ord kan masseproduksjonen av spennene ha styrket dyreornamentikken og de ovale spennenes implisitte funksjon som identitetsmarkør og identitetsskapende faktor. Sackett (1990:37) fremholder at signaler om etnisk tilhørighet oppfattes av andre i flere tilfeller enn det som bevisst er sendt. I dette ligger det implisitt at det er mottaker som i mange tilfeller tillegger stil mening. Sendere er ikke nødvendigvis bevisste på signalene de sender ut. Dette kan ha vært tilfellet med de ovale spennene.

Forskning omkring symbolisme dreier seg om studiet av menneskers psyke. Psykologen Lena Hole (1992:73) ser på symboler som et uttrykk om noe ved personen som bærer symbolet og som et signal til andre. Stil kan i følge henne uttrykke både individualitet og konformitet på flere nivåer samtidig (Hole 1992:74). Hun peker på problematikken omkring trend og original symbolbruk (Hole 1992:75). Dette er en relevant problemstilling i forbindelse med endringene i de ovale spennene i overgangen mellom merovingertid og vikingtid. Ved at stilene blir masseprodusert kan de miste sin opprinnelige symbolverdi innad i samfunnet. De går over til å bli en mote. Det betyr imidlertid ikke at spennene har mistet enhver form for symbolverdi eller signaleffekt ovenfor andre grupper. Den latente signaleffekten har derimot endret karakter.

Når produksjonsforholdene endres, dårlige kopier eller etterligninger distribueres over store områder, må det ha vært en stor etterspørsel etter disse spennene. Dette underbygger hypotesen om at de ovale spennene har hatt en funksjon utover det praktiske i drakta. Folks bevissthet om spennenes eller dyreornamentikkens signaleffekt utover deres eget samfunn kan ha økt i takt med masseproduksjonen av spennene. Personer i det norrøne samfunnet har blitt bevisst på at andre grupper oppfatter kvinnedrakta med de ovale spennene, og gjenstander med dyreornamentikk, som noe spesielt norrønt. Det er ikke sikkert folk i merovingertiden reflekterte over dette da det fortsatt var en individuell utforming av spennene. Bruksperioden for ovale spenner og dyreornamentikk strekker seg over flere hundre år. Folks bevissthet på sin egen identitet og lignende har endret seg i takt med samfunnsendringene. Det må tas med i

betraktningen at de ovale spennene er en del av en større helhet. De kan dermed sees på som et ledd i et samspill bestående av flere komponenter.

Hole (1992:76) argumenterer for at symbolisme kan være en måte å fryse en identitet og holde fast ved den. Hun spør videre om en omfattende bruk av symbolisme reflekterer en identitet eller en mangel på identitet. I diskusjonen om ovale spenner og dyreornamentikken som identitetsmarkør blir det viktig å trekke inn debatten mellom Wiessner og Sackett (se kapittel 6.1). Disse teoriene kan se uforenlige ut. Overført på ornamentikken på de ovale spennetyperne utfyller de hverandre. Ved å forene disse teoriene blir symbolisme en dynamisk handling og en prosess i motsetning til en statisk tilstand slik arkeologiske teorier har en tendens til å fremstille det. Et viktig poeng i denne sammenhengen er at symbolisme ikke er en statisk tilstand, men en dynamisk prosess som endres kontinuerlig (se kapittel 3.3). En svakhet med de arkeologiske tolkningene jeg har referert til tidligere i oppgaven er at de ikke tar høyde for at de samme symbolene kan endre seg og fungere på ulike sjikt i samfunnet og i ulike grupper samtidig. Sacketts teori er i hovedsak en forklaring på hvordan stil oppstår, mens Wiessners teori omhandler hvordan stilen blir anvendt.

I folkevandringstiden og merovingertiden da tilvirkningen av dyreornamentikken fortsatt var relativt individuell og lokal, kan Sackett (1986) sin teori overføres til materialet. Håndverkerne har hatt visse forutsetninger for å skape de likhetene og ulikhetene som vises i materialet. Denne stilen er komplisert og det tar tid å lære den. Utover merovingertiden kan Wiessner (1984) sin teori om aktiv bruk av stil anvendes på de ovale spennene. Gjennom en stadig mer omfattende bruk av dyreornamentikken kan dette ha skapt en bevissthet omkring det norrøne i forhold til andre grupper. Dette er i tråd med Hedeager (1997) sin tolkning av stil III. Denne bevisstheten har kommet gradvis gjennom generasjoner.

Dette kan sammenlignes med Shipibo-Coniboenes stilbruk (Deboer 1990). Disse folkene produserer en stil som skiller dem fra andre. På denne måten kan deres stilbruk sammenlignes med Wiessners teori. Samtidig som stilen er definert eksisterer det en rekke ulike varianter (Deboer 1990:103). Elevene blir lært opp, men bruker sin kreativitet til å skape likhet eller ulikhet fra "læremesterens" ideal (ibid). Samtidig som denne etnografien støtter Wiessner (1984), uttrykker den implisitt støtte til Sackett (1986). Deboer (1990:103) skriver "*...For an emblem that is so unmistakably clear, the Shipibo-Conibo style encompasses an astonishing amount of variability*".

I overgangen til vikingtiden da de ovale spennene blir standardiserte blir Sackett (1986) sin teori igjen relevant ved at symbolismen i spennene svekkes innad i det norrøne samfunnet. Dyreornamentikken på de ovale spennene blir i denne perioden tilvirket innenfor visse rammer. Håndverkerne har spesialisert seg. De blir lært opp av sine læremestere. Kjøperen har blitt fremmedgjort i forhold til produsenten, og produsenten lager spenner ut fra de typene som er kjent. Om enkelte elementer ved dyreornamentikken har hatt noen spesiell symbolsk betydning for den norrøne befolkningen er det tenkelig at denne mister sin funksjon og betydning da de individuelt tilvirkede spennene med personlig utforming forsvinner. Samtidig har den norrøne befolkningen stor kontakt med andre folk. Resultatet kan være en større bevissthet omkring sin egen identitet, og en søken etter å markere dette. Dette kan ha ført til at Wiessner (1984) sin teori gradvis har overtatt etter Sacketts teori i henhold til de ovale spennene som symbol for norrøn identitet utad. Masseproduksjon fører til lik bruk av stil og gjenstander. Etter en periode oppdager brukerne denne likheten dem imellom og ulikheten i forhold til andre folkegrupper. Dette fører til at brukerne blir bevisste. De kan fortsette å bruke gjenstandene og stilen eller de kan velge å ikke gjøre det. Sacketts teori råder fortsatt innad i samfunnet der spennetyperne produseres etter fastsatte typer.

Diskusjonen i kapittel 7.3 viste at det har vært en toleranse innen det norrøne samfunnet ovenfor ulike smykkekombinasjoner. Importgjenstander fra øst og sør-vest har vært anvendt sammen med de ovale spennene. Dette tyder på at det er drakta i seg selv som har vært den viktigste signalbæreren i forhold til etnisk tilhørighet i vikingtiden. De ovale spennene har vært en del av dette 'konseptet' av norrøn klesdrakt. De ovale spennene har fungert som signalbærere innad i det norrøne samfunnet i relasjon til sivilstand og velstand.

Avslutning

Ettersom distribusjonen av de ovale spennene i stor grad tilsvarer det norrøne bosetningsområdet, har denne gjenstandsgruppa sammen med kvinnedrakta signalisert kvinnenes norrøne tilhørighet. På grunnlag av analysene i kapittel 5.2 er det ingen grunn til å anta at det har vært en regional anvendelse av spesielle typer ettersom disse er distribuert over det meste av det norrøne bosetningsområdet. De ulike typene har trolig ikke hatt noen funksjon som lokal konformitetssymbol.

Statussymboler er nært knyttet sammen med gjenstandens verdi. Muligheten for å skaffe seg en kostbar gjenstand gir implisitt inntrykk av velstand og overskudd. Kostbarheten påvirkes av håndverksmessig kvalitet, råstoffet, gjenstandens tilgjengelighet og avstanden til produksjonsstedet. Ovale spenner fra Nord-Norge og Trøndelag kan hovedsakelig deles inn i to grupper. Den første gruppa er R-643, R-647, R-652 og R-654. Disse er distribuert i et stort antall, har relativt liten bruk av edelmetall i forhold til deres bruksperiode og har generelt sett en håndverksmessig utførelse som ikke er eksepsjonelt god. Disse spennene har vært mindre kostbare enn den andre gruppa som består av R-640, krypdyrspanner, R-649, R-655, R-656 og R-657. Denne siste gruppa er spennetyper som har en større prosentandel spenner som har blitt påkostet edelmetall, de har vært mindre tilgjengelige og har generelt sett en håndverksmessig høyere kvalitet enn de foregående. R-653 kvalifiserer ikke til alle disse kriteriene, men tilskrives den siste gruppa på grunnlag av tilgjengelighet og håndverksmessig kvalitet. Innenfor de enkelte typene er det eksemplarer som skiller seg ut både som mer kostbare eller som mindre forseggjorte. De resterende spennetyper har jeg tolket som typer tilhørende den første gruppa, men som av ulike årsaker kan ha hevet sin verdi ved ekstra edelmetall, ved å være lite tilgjengelig eller å ha særegne dekorelementer i forhold til det normale for sin type. Undersøkelsene tyder ikke på at det er noen sammenheng mellom funn av importerte gjenstander fra sørvest og ovale spenner med bruk av edelmetall i gravene. Derimot kan innføringen av gjenstander gjennom vikingtokter til Skandinavia ha ført til mer edelmetall i omløp.

Håndverkerne i merovingertiden arbeidet innenfor en tradisjon, men var ikke bundet til å produsere strenge typer. I takt med samfunnsendringene i overgangen til vikingtiden kan brukerne av de ovale spennene blitt gradvis mer bevisste på den signaleffekten spennene kan ha hatt i forhold til deres egen norrøne identitet. Denne bevisstheten har vært nær knyttet til kvinnedrakta. Signaliseringen av gruppeidentitet har gått på bekostning av den individuelle betydningen. Symbolismen kan ha blitt

svekket som resultat av denne masseproduksjonen av standardiserte typer ved at forholdet mellom produsent og kjøper blir distansert. I tillegg til å ha vært en markør for norrøn identitet kan de ovale spennene ha hatt egne betydninger innad i det norrøne samfunnet som ikke nødvendigvis har vært kjent for de utenforstående. De ulike typene kan med deres respektive ornamentikkelementer ha hatt ulike betydninger. Meningsinnholdet i symbolene må forstås på det psykologiske planet. Det dreier seg om menneskelig mentalitet for 1000 år siden. Dette er et nivå arkeologer vanskelig kan nå gjennom arkeologisk materiale. Av denne årsaken er det problematisk for arkeologer å tolke hvilke meningsinnhold stiler og enkelte stilelementer uttrykker.

Standardiseringen av spennetyper og masseproduksjon har medført at flere har fått tilgang til spennene. I tillegg førte vikingtoktene og internasjonal handel til en oppsving i økonomien. Når spennetyper ble mer allment tilgjengelig kan de rikeste ha signalisert sin velstand gjennom å tilføre gjenstandene edelmetaller eller anskaffe spenner med ornamentikk som er vanskeligere å produsere.

Kvinnene som brukte spenne er avsendere av signaler. Selv om spennene er gitt kvinnene i gave, og hun kanskje ikke har hatt noen reell valgmulighet, er det henne mottakerene vil betrakte som avsender. Mediet disse signalene kommuniseres gjennom er de ovale spenne og dyreornamentikken. Ved å definere avsenderene og studere deres kontaktnett, kan dermed også mottakerene defineres. Mottakerene kan være både innad i samfunnet og utad til andre grupper ettersom symboler fungerer på ulike plan til samme tid. Bevisstheten i forhold til symbolverdien har endret seg over tid.

Trolig har bevissthetsnivået omkring de ovale spennene og dyreornamentikken sammenheng med utviklingen av produksjonssentre, handelssteder og en stadig økende kontakt med andre samfunn. Ovale spenner er laget av bronse. Dermed har det ikke vært alle forundt å kunne anskaffe seg smykkene. Det synes åpenbart at de ovale spennene har signalisert status og økonomisk velstand. Denne symbolverdien kan ha vært bevisst tilsiktet eller en konsekvens av gjenstandens verdi.

Det er stor sannsynlighet for at de ovale spennene har blitt oppfattet som identitetsmarkører av folk utenfor det norrøne samfunnet. Hvorvidt dette er en konsekvens av en kles- og smykkemote er usikkert. Teoriene til Wiessner og Sackett er ikke uforenlige. De påvirker og utfyller hverandre. De opererer samtidig, men på ulike områder. Det er et skille mellom symboler innad i samfunnet og utad til andre samfunnsgrupper. Overført på de ovale spennene gir kombinasjonen av disse to en

dynamisk symbolisme som opererer på flere plan samtidig og forandres i takt med samfunnsendringer.

Funnkonteksten tyder på at de ovale spennene har sammenheng med voksne kvinner. Sammenblanding av østlige smykker og ovale spenner indikerer at ovale spenner signaliserer velstand og kvinnens sivilstand som gift. Utad, for andre grupper, kan spennene i relasjon til drakta ha signalisert norrøn tilhørighet.

LITTERATUR:

- Adams, W. Y. & Adams, E. W. 1991: *Archaeological typology and practical reality: a dialectical approach to artifact classification and sorting*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arrhenius, B. 1995: Women and gold. On the role of women in society at the time of the Great Migrations and their relationship to the production and distribution of ornaments. I Resi, H. G. (red): *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr.* VARIA Vol. 30:85-96, Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Bakka, E. 1971: Scandinavian Trade Relations with the Continent and the British Isles in Pre-viking Times. *Early Medieval Studies* 3, s.: 37-51.
- Barrett, J. C. 1994: *Fragments from Antiquity. An Archaeology of Social Life in Britain, 2900-1200 B.C.* Blackwell, Oxford.
- Barth, F. 1969: Pathan Identity and its Maintenance. I Barth (red.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*, s. 117-134. Universitetsforlaget, Oslo.
- Bencard og Bender Jørgensen, L. 1990: The foundation of Ribe. *Antiquity*, vol. 64, nr 244:576-583.
- Binford, L. R. 1962: Archaeology as Anthropology. *American Antiquity*, vol. 28, nr 2, :217-225.
- Binford, L. R. 1989: Styles of Style. *Journal of Anthropological Archaeology*, vol. 8 :51-67
- Blindheim, Ch. 1945: Vernesfunnene og kvinnedrakten i Norden i vikingtiden. *Viking*, vol. IX:143-162.
- Blindheim, Ch. 1947: Drakt og smykker. *Viking*, vol. XI:1-140.
- Blindheim, Ch. 1949: Et unikt vendelstilsarbeide fra Romsdal. *Viking*, vol.XIII :55-76.
- Blindheim, Ch.1999: Hvordan fungerte handelen? I Blindheim, Ch., Heyerdal-Larsen, B. og Ingstad, A.S (red.): *Kaupang-funnene. Bind II*, s.149-152. Universitetets kulturhistoriske museer, Oldsaksamlingen, Oslo.
- Blindheim, Ch. og Heyerdahl-Larsen, B.1999a: Gravgodsets plass. – Fast skjema eller tilfeldig plassering? I Blindheim, Ch., Heyerdal-Larsen, B. og Ingstad, A.S (red.): *Kaupang-funnene. Bind II*, s. 25-28. Universitetets kulturhistoriske museer, Oldsaksamlingen, Oslo.
- Blindheim, Ch.og Heyerdahl-Larsen, B. 1999b: Smykkematerialet. Hjemlig/fremmet? I Blindheim, Ch., Heyerdal-Larsen, B. og Ingstad, A.S (red.): *Kaupang-funnene. Bind II*, s. 29-46. Universitetets kulturhistoriske museer, Oldsaksamlingen, Oslo.

- Boast, R. 1997: A Small Company of Actors. A Critique of Style. *Journal of Material Culture*, vol. 2, nr 2:173-198.
- Bratrein, H. D. 1995: Bjarkøy og Finnmark. *Ottar*, vol. 5, nr 208:14-27.
- Brew, J. O. 1971: The Use and Abuse of Taxonomy. I Deetz (red.): *Man's Imprint from the Past. Readings in the method of archaeology*, s. 73-107. The little, Brown Series in Anthropology. Boston.
- Brøgger, A. W. 1931: *Nord-Norges bosetningshistorie. En oversikt*. Instituttet for sammenlignende Kulturforskning Serie C11-4. H. Aschehoug & Co., Oslo.
- Callmer, J. 1984: Aspects on production and style: an essay with reference to the Merovingian and Early Viking period of Scandinavia. I Høgestøl, Larsen, Straume og Weber (red.): *Festskrift til Thorleif Sjøvold på 70-årsdagen*, s. 57-86 Universitetets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke nr 5.
- Callmer, J. 1995: Handverksproduksjon, samhällsförändringar och bebyggelse. Iakttagelser från östra Sydskandinavien ca 600-1100 e.kr. I Resi, H.G. (red.): *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr.*, Varia 30:39-69. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Carr, Ch. 1995: Building a Unified Middle-Range Theory of Artifact Design: Historical Perspectives and Tactics. I Carr og Neitzel (red.): *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, s.151-170. Plenum Press, New York.
- Clark, G. 1986: *Symbols of Excellence. Precious materials as expressions of status*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Clifford, J. 1986: Introduction: Partial Truths. I Clifford og Marcus (red.): *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*, s. 1-26. California University Press, Berkeley.
- Cohen, A. P. 1985: *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, New York.
- Conkey, M. 1990: Experimenting with style in archaeology: some historical and theoretical issues. I Conkey og Hastorf (red.): *The uses of style in archaeology. New directions in archaeology*, s. 5-17. Cambridge University Press, Cambridge.
- DeBoer, W. 1990: Interaction, imitation, and communication as expressed in style: the Ucayali experience. I Conkey og Hastorf (red.): *The uses of style in archaeology. New directions in archaeology*, s. 82-104. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dunnell, R. C. 1978: Style and Function: A fundamental Dichotomy. *American Antiquity*, vol. 43, nr 2: 192-202.

- Earle, T. 1990: Style and iconography as legitimation in complex chiefdoms. I Conkey og Hastorf (red.): *The uses of style in archaeology. New directions in archaeology*, s. 73-81. Cambridge University Press, Cambridge.
- Edda-kvede: oversatt av Ivar Mortensson-Egnund. 6.utgave. 1964. Det norske samlaget, Oslo.
- Eldorhagen, M. 2001: *Materiell kultur, stil og symbolisme. Fra arkeologisk materiale til levende samfunn*. Innlegg ved Nordic TAG, nordisk teorikonferanse i Oslo. Upublisert artikkel.
- Fischer, J. F. 1961: Art Style as Cultural Cognitive Maps. *American Anthropologist*, vol. 63, nr. 1:79-93.
- Ford, J. 1954: The Type Concept Revisited. *American Anthropology*, vol. 56, nr. 1:42-54.
- Friedrich, M. H. 1970: Design Structure and Social Interaction: Archaeological Implications of an Ethnographic Analysis. *American Antiquity*, vol. 35, nr 3:332-343.
- Fuglesang, S. H. 1981: Vikingtidens kunst. I Berg, K. (red.): *Norges kunsthistorie bind 1. Fra Oseberg til Borgund*, s. 36-138. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.
- Fuglesang, S. H. 1987: The Personal Touch. On the Identification of Workshops. I Knirk, J.E. (red.): *Proceedings of the Tenth Viking Congress. Larkollen, Norway, 1985*, s. 219-230. Universitetets Oldsaksamling Skrifter, ny rekke, nr 9, Oslo.
- Fuglesang, S. H. 1992: Kunsten. I Roesdahl, E. (red.): *Från Vikingar till Korsfarare. Norden och Europa 800-1200*, s. 176-182. Föreningen Norden, Stockholm.
- Gebauer, A. B. 1987: Stylistic Analysis. A Critical Review of Concepts, Models, and Applications. *Journal of Danish Archaeology*, vol.6 s.:223-229.
- Giddens, A. 1984: *The Construction of Society. Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press, Berkeley.
- Gjessing, G. 1934: *Studier i norsk merovingertid. Kronologi og oldsaksformer*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi, Oslo.
- Gjessing, G. 1946: *Arkeologiens metoder. Forelesninger av Gutorm Gjessing*. Oslo.
- Grydeland, S. E. 1996: Den sjøsamiske bosetningen i Kvænangen fra seinmiddelalder til ny tid. En arkeologisk studie i kontraster. *Stensilserie B*, nr. 4, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Hedeager, L. 1994: Warrior Economy and Trading Economy in Viking-Age Scandinavia. *Journal of European Archaeology*, vol. 2.1:130-148.
- Hedeager, L. 1997: *Skygger av en annen virkelighet*. Pax Forlag, Oslo

- Hegmon, M. 1992: Archaeological Research on Style. *Annual Review of Anthropology*, vol. 21:517-536
- Hernæs, P. og Fugletvedt, I. 1995: Rituell kommunikasjon i yngre jernalder. Forslag til modell for forståelse av storhauger og steinkors i brytningstiden mellom hedendom og kristendom. I Krøger og Naley (red.): *Nordsjøen – Handel, religion og politikk*. Karmøyseminaret 94/95, s. 140-150. Dreyer Bok, Stavanger.
- Heyerdahl-Larsen, B. 1981: Dateringsforsøk. I Blindheim, Ch., Heyerdahl-Larsen, B. og Tollnes, R.L. (red.): *Kaupangfunnene bind 1*. Norske Oldfunn XI, s. 127-174. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Hill, J. N. og Evans, R. K 1972: A model for classification and typology. I Clark (red.): *Models in Archaeology*, s. 231-273. Methuen & Co., London.
- Hodder, I. 1979: Economic and Social Stress and Material Culture Patterning. *American Antiquity*, vol. 44, nr. 3:446-454.
- Hodder, I. 1982a: *Symbols in Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hodder, I. 1982b: *The Present Past*. B. T. Batsford, London.
- Hodder, I. 1986: *Reading the Past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hole, L. 1992: Stil og identitet. *Impuls*, vol. 46, nr. 4:73-77.
- Høiland Nielsen, K. 1991: Centrum og periferi i 6.-8. århundere. Territoriale studier af dyrestil og kvindesmykker i yngre germansk jernalder i Syd- og Østskandinavien. I Mortensen og Rasmussen (red.): *Fra Stamme til Stat i Danmark. 2. Høvdingesamfund og Kongemagt*, s.127-152. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXII:2. Aarhus Universitetsforlag, Århus.
- Høiland Nielsen, K. 1997: Retainers of the Scandinavian kings: An alternative interpretation of Salin's Style II (sixth-seventh centuries AD). *Journal of European Archaeology* Vol. 5, no 1:151-169.
- Hårdh, B. 1996: *Silver in the Viking Age. A Regional-Economic Study*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8, nr 25. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Iregren, E. 1985: The Ethnic Grouping of Population. The Vivalden Cemetery as an Example of a Methodological Study in Physical Anthropology. I Backe, Bergman Hennix, Forsberg, Holm, Liedgren, Lindqvist, Mulk, Nejati, Perstrand og Ramqvist (red.): *In Honorem Evert Baudou*. Archaeology and Environment 4, s. 211-219. Department of Archaeology, Universitetet i Umeå.

- Jacobsson, A. T. 1992: Den socialt skapade konsten – om stil och form som språk. *Stockholm archaeological reports*, s. 43-55. Stockholm.
- Jansson, I. 1985: *Ovala spännbucklor. En studie av vikingtida standardsmycken med utgångspunkt från Björkö-fyndet*. Aun 7. Doktorgradsavhandling i arkeologi, Uppsala Universitetet.
- Jochens, J. 1995: *Women in Old Norse Society*. Cornell University Press, Ithaca.
- Johansen, A. B. 1970: *Høyfjellsfunn ved Lærdalsvassdraget*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Johansen, A. B. 1979: *Nordisk dyrestil – bakgrunn og opphav*. Ams – skrifter 3. Arkeologisk museum Stavanger.
- Johansen, A. B. 1981: Nordic Animal Style – Background and Origin. *Norwegian Archaeological Review*, vol. 14, nr. 2:118-122.
- Johansen, E. og Odner, K. 1968: Arkeologiske undersøkelser på Mortensnes ved Varangerfjorden. *Viking*, vol. XXXII:57-84.
- Johansen, O. S. og Søbstad, T. 1978: De nordnorske tunanleggene fra jernalderen. *Viking*, vol. XLI:9-56.
- Kleppe, E. J. 1974: *Samisk jernalder ved Varangerfjorden*. Magisteravhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Krieger, A. D. 1944: The Typological Concept. *American Antiquity*, vol. 9, nr. 3:271-288.
- Kristoffersen, S. 1992: Den germanske dyrestilen og kvinnegraver med relieffspenner. *K.A.N* vol. 13-14: 40-57.
- Leone, M. P. 1998: Symbolic, Structural, and Critical Archaeology. I Whitley (red.): *Reader in Archaeological Theory. Post-Processual and Cognitive Approaches*, s:49-68. Routledge, London.
- Lønborg, B. 1998: *Vikingetidens metalbearbejdning*. Fynske studier 17. Odense Bys Museer og Odense Universitetsforlag, Odense.
- Malmer, M. P. 1963: *Metodproblem inom järnålderns konsthistoria*. Acta Archaeologica Ludensia series in 8, nr 3. Gleerup, Lund.
- Miller, Jones, Ross og Majewski 1991: *Approaches to Material Culture Research for Historical Archaeologists*. The Society for Historical Archaeology, Pennsylvania.
- Montelius, O. 1872: *Svenska fornsaker*. Bind 2. P.A. Norstedt & söner, Stockholm.
- Montelius, O. 1973: Om de ovala spännbucklorna. *Kongl. Vitterhets historie och Antiquitets Akademiens månadsblad*, nr 24:177-194.

- Morris, C. 1995: Symbols to Power: Styles and Media in the Inka State. I Carr og Neitzel (red.): *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*. Plenum Press, New York .
- Müller, S. 1880: Dyreornamentikken i Norden. *Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie*, København.
- Nicolaissen, O. 1924: Arkæologiske undersøkelser og Tilveksten i Tromsø Museums oldsamling. *Tromsø Museums Årshefter* 47, s.1-40. Tromsø.
- Odner, K. 1983: *Finner og terfinner*. Oslo Occasional Papers in Social Anthropology, Oslo.
- Petersen, J. 1928: *Vikingetidens smykker*. Stavanger Museums skrifter 2, Stavanger.
- Plog, S. 1983: Analysis of Style in Artifacts. *Annual Review of Anthropology*, vol. 12:125-142 .
- Porsbo, S. J. 1988: *Samisk dräktskick i Gällivare, Jukkasjärvi och Karesuando socknar*. Skrifter från Ajtte 1. Ajtte Förlag, Jokkmokk.
- Rathje, W. L. 1981: A Manifesto for Modern Material-Culture Studies. I Gould og Schiffer (red.): *Modern Material Culture. The Archaeology of Us*, s. 51-66. Academic Press, New York .
- Rindal, M. 1996: Frå heidendom til kristendom. I Rindal, M. (red.): *Fra hedendom til kristendom. Perspektiver på religionsskiftet i Norge*, s. 9-14. Ad Notam Gyldendal AS, Oslo.
- Roe, P. G. 1995: Style, Society, Myth, and structure. I Carr og Neitzel (red.): *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, s. 27-76. Plenum Press, New York.
- Roesdahl, E. 1987: *Vikingernes verden*. Gyldendal, Oslo.
- Rygh, O. 1885: *Norske oldsager*. 1999 utgave. Tapir forlag, Trondheim.
- Sackett, J. R. 1977: The Meaning of Style in Archaeology: A General Model. *American Antiquity*, Vol. 42, nr. 3:369-380.
- Sackett, J. R. 1985: Style and ethnicity in the Kalahari: a reply to Wiessner. *American Antiquity*, vol.50. side 154-160
- Sackett, J. R. 1986: Isochrestism and Style: A Clarification. *Journal of Anthropological Archaeology*, nr 5:266-277.
- Sackett, J. R. 1990: Style and ethnicity in archaeology: the case for isochrestism. I Conkey og Hastorf (red.): *The uses of style in archaeology. New directions in archaeology*, s. 32-43. Cambridge University Press, Cambridge.

- Salin, B. 1904: *Die Altgermanische Thierornamentik. Typologische Studie über Germanische Metallgegenstände aus dem IV. bis IX. Jahrhundert, nebst einer Studie über Irische Ornamentik.* Utgave 1935. Wahlström & Widstrand, Stockholm.
- Saugestad, L.F. & Ødegård, Ø. 1976: Naboskap og ekteskap – Giftermålsmønsteret i en norsk fjellbygd 1600-1850. *Norveg*, nr. 19:99-115.
- Schanche, A. 1989: Jernalderens bosetningsmønster i et fleretnisk perspektiv. I Bertelsen, Reymert og Utne (red.): *Framskritt for fortida i nord. I Povl Simonsens fotefar.* Tromsø museums skrifter XXII:171-183. Tromsø.
- Schanche, A. 1994: Samiske urbegravelser. I Storm, Jernsletten, Aarseth og Reymert (red.): *Festskrift til Ørnulf Vorren.* Tromsø Museums skrifter XXV:75-89, Tromsø.
- Schanche, A. 2000: *Graver i ur og berg. Samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid.* Davvi Girji OS, Karasjok.
- Schreiner, E. K. 1927: Menneskeknoklene fra Osebergskibet og andre norske jernalderfund. I Brøgger og Shetelig (red.): *Osebergfundet*, s. 81-275. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Schreiner, E. K. 1935: *Zur Osteologie der Lappen.* 1. Band. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: skrifter XVIII 1. H. Aschehoug, Oslo.
- Serning, I. 1960: *Övre Norrlands järnålder.* Skrifter utgivna av Vetenskapliga biblioteket i Umeå 4. Umeå
- Shetelig, H. 1912: *Vestlandske Graver fra Jernalderen.* Bergen Museums Skrifter. Ny Rekke. Bind II, nr. 1, s.:1-242. Bergen.
- Sjøvold, Th. 1974: *The Iron Age Settlement of Arctic Norway.* Norwegian University Press, Oslo.
- Skre, D. 1998: *Herredømmet. Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Spaulding, A. C. 1953: Statistical Techniques for the Discovery of Artifact Types. *American Antiquity*, vol. 18, nr. 4:305-313.
- Spaulding, A. C. 1971: Statistical Techniques for the Discovery of Artifact Types. I Deetz (red.): *Man's Imprint From the Past. Readings in the method of archaeology*, s. 42-57. The Little, Brown Series in Anthropology. Boston.
- Stamsø Munch, G. 1983: Et hustuftområde fra vikingtid på Arstad, Nordland. Olafsson, G. (red.): *Föredrag från det XVI nordiska arkeologimötet, Island 1982*, s. 133-146. Særtrykk. Reykjavik.
- Stamsø Munch, G. 1991: Høvdinggården ”Borg i Lofoten”. *Ottar*, nr. 4:43-48.

- Stamsø Munch, G., Johansen, O.S. og Larssen, I. 1987: Borg in Lofoten. A chieftain's farm in arctic Norway. I Knirk, J.E. (red.): *Proceedings of the Tenth Viking Congress. Larkolle, Norway, 1985*, s. 149-170. Universitetets Oldsaksamling Skrifter nr 9. Ny rekke. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Steinsland, G. 1997: *Eros og død i norrøne myter*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Steuer, H. 2000: Comments on the Social Context of Settlement in Norway in the First Millennium AD. *Norwegian Archaeological Review*, vol. 34, nr 1:22-23.
- Stig Sørensen, M. L. 1997: Reading Dress: The Construction of Social Categories and Identities in Bronze Age Europe. *Journal of European Archaeology*, vol. 5: 93-114.
- Storli, I. 1991: De østlige smykkene fra vikingtid og tidlig middelalder. *Viking*, vol. LIV:89-104.
- Straume, E. M. 1995: On the question of exogamy as a basis for distribution in the Germanic Iron Age. I Resi (red.): *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr.* VARIA 30:97-101. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Thunmark-Nylén, L. 1995: Spännekonsumention och spänneproduktion. I Resi (red.): *Produksjon og samfunn. Om erverv, spesialisering og bosetning i Norden i 1. årtusen e.Kr.* VARIA 30:117-122. Universitetets Oldsaksamling, Oslo.
- Tilley, Ch. 1991: *Material Culture and Text. The Art of Ambiguity*. Routledge, London.
- Tilley, Ch. 1999: *Metaphor and Material Culture*. Blackwell, Oxford .
- Vestergaard, T. A. 1991: Marriage Exchange and Social Structure in Old Norse Mythology. I Samson, Ross (red.): *Social Approaches to Viking Studies*, s. 21-34. Cruithne Press, Glasgow.
- Vinsrygg, S. 1979: *Merovingertid i Nord-Noreg*. Arkeologiske avhandlinger. Historisk museum nr 2, Universitetet i Bergen.
- Warmers, E. 1996: Insulære importfunn i vikingtidens Skandinavia og spekulasjoner om Norges samling. I Krøger, J.F (red.): *Rikssamlingen – Høvdingmakt og kongemakt*. Karmøyseminaret 1996, s. 8-21. Dreyer forlag, Stavanger.
- Washburn, D.K. 1995: Style, Perception, and Geometry. I Carr og Neitzel (red.): *Style, Society, and Person. Archaeological and Ethnological Perspectives*, s. 101-122. Plenum Press, New York.
- Wiessner, P. 1984: Reconsidering the Behavioral Basis for Style: A Case Study among the Kalahari San. *Journal of Anthropological Archaeology*, nr 3:190-234.
- Wiessner, P. 1990: Is there a unity to style? I Conkey og Hasdorf (red.): *The uses of*

style in archaeology. New Directions in Archaeology, s. 105-112. Cambridge University Press, Cambridge.

Wobst, H. M. 1977: Stylistic Behavior and Information Exchange. Cleland, C.E (red.): *Papers for the Director. Reserch Essays in Honor of James B. Griffin*. Anthropology Papers nr 61, s. 317-342. Ann Arbor, Michigan.

Zachrisson, I. 1961: Etterskrift til Blindheim, Ch.: Nye smykkefunn fra vikingtiden. *Universitetets Oldsaksamling Årbok 1960-61*, s. 45-46.

Zachrisson, I. 1984: *De samiska metalldepåerne år 1000-1350 i ljuset av fyndet från Mörtrträsket, Lappland*. Archaeology and Environment 3. University of Umeå, Department of Archaeology, Umeå.

Zachrisson, I. 1985: Saami or Nordic? A Model for Ethnic Determination of Northern Swedish Archaeological Material from the Viking Period and the Early Middle Ages. I Backe, Bergman Hennix, Forsberg, Holm, Liedgren, Lindqvist, Mulk, Nejati, Perstrand og Ramqvist (red.): *In Honorem Evert Baudou*. Archaeology and Environment 4, s. 187-195. Department of Archaeology, Universitetet i Umeå.

Zachrisson, I. 1993: Mötet mellan skandinaver och samer. I Roesdal, E. og Meulengracht Sørensen, P. (red): *Beretning fra tolvte tværfaglige vikingesymposium*, s. 7-22. Forlaget Hikuin og Afdeling for Middelalder-arkæologi, Århus.

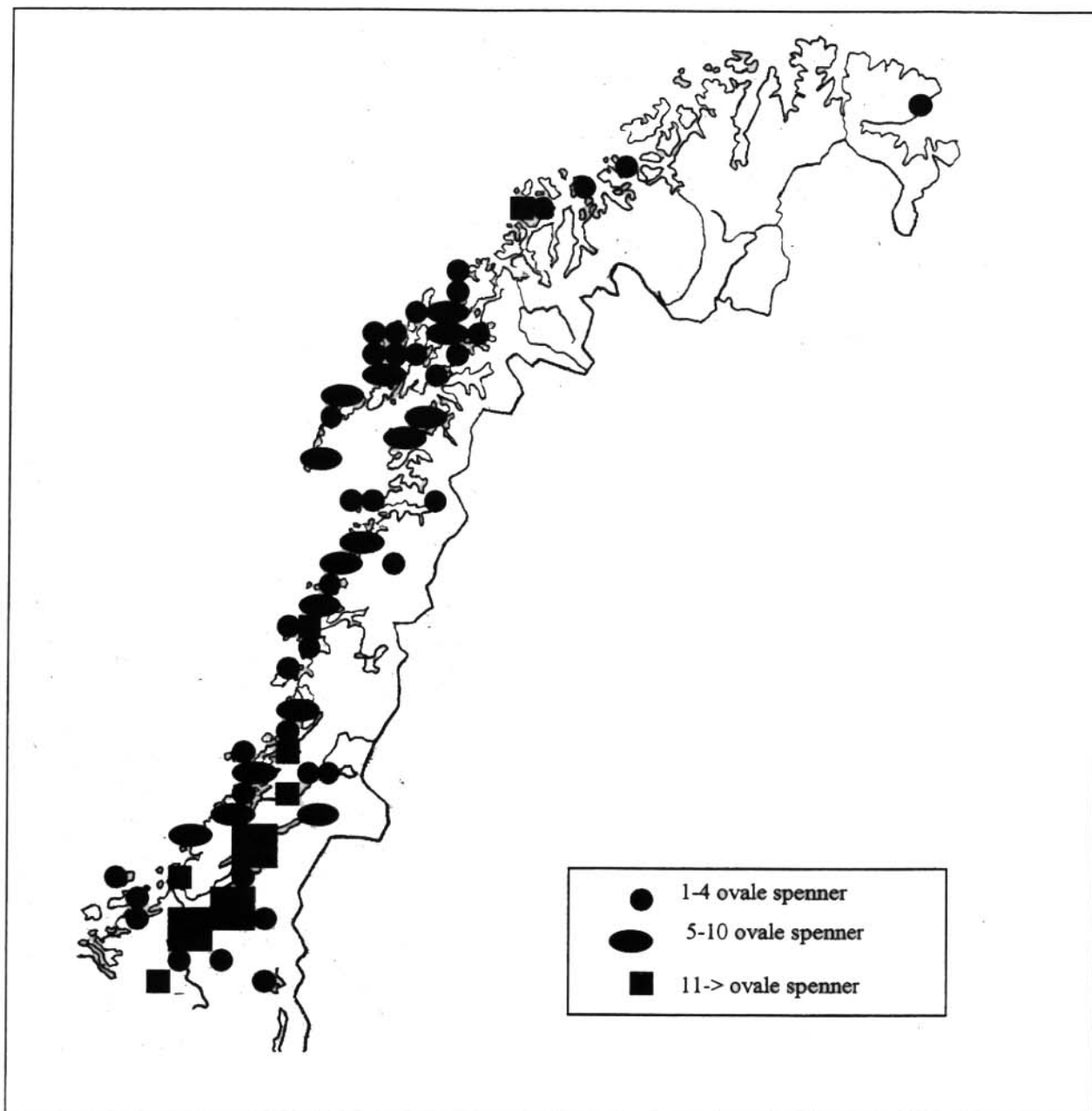
Zachrisson, I. 1997a: Vad förtaljer gravarna? I Zachrisson, Alexandersen, Gollwitzer, Iregren, Königsson, Siven, Strade og Sunderstöm (red.): *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellomskandinavien*, s. 76-80. Statens historiska museum, Stockholm.

Zachrisson, I. 1997b: Varför samisk? I Zachrisson, Alexandersen, Gollwitzer, Iregren, Königsson, Siven, Strade og Sunderstöm (red.): *Möten i gränsland. Samer och germaner i Mellomskandinavien*, s.189-220. Statens historiska museum, Stockholm.

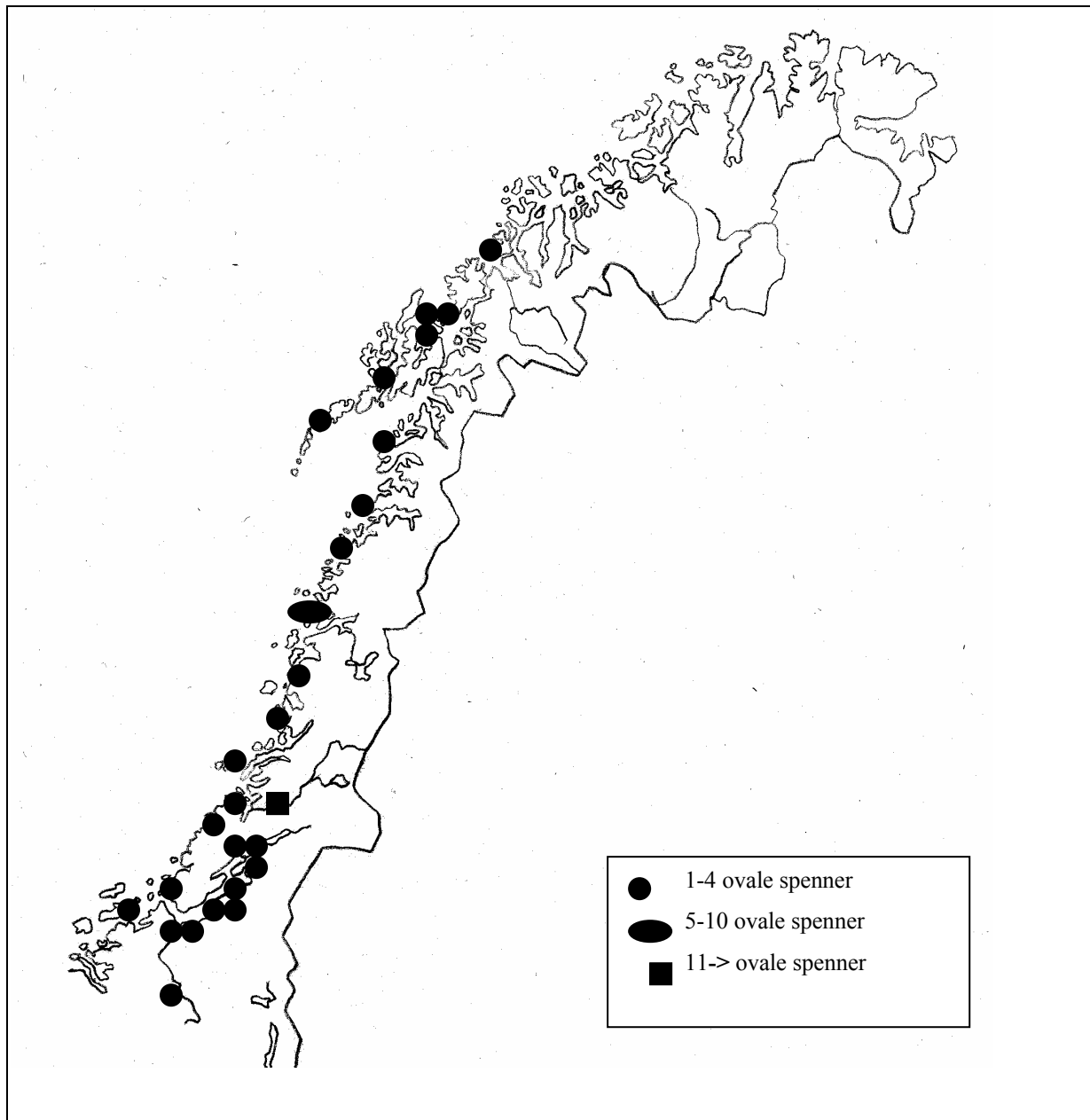
Ørsnes, M. 1966: *Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder*. Nationalmuseets skrifter. Arkæologisk-historisk række XI, København.

Personlige meddelelser:

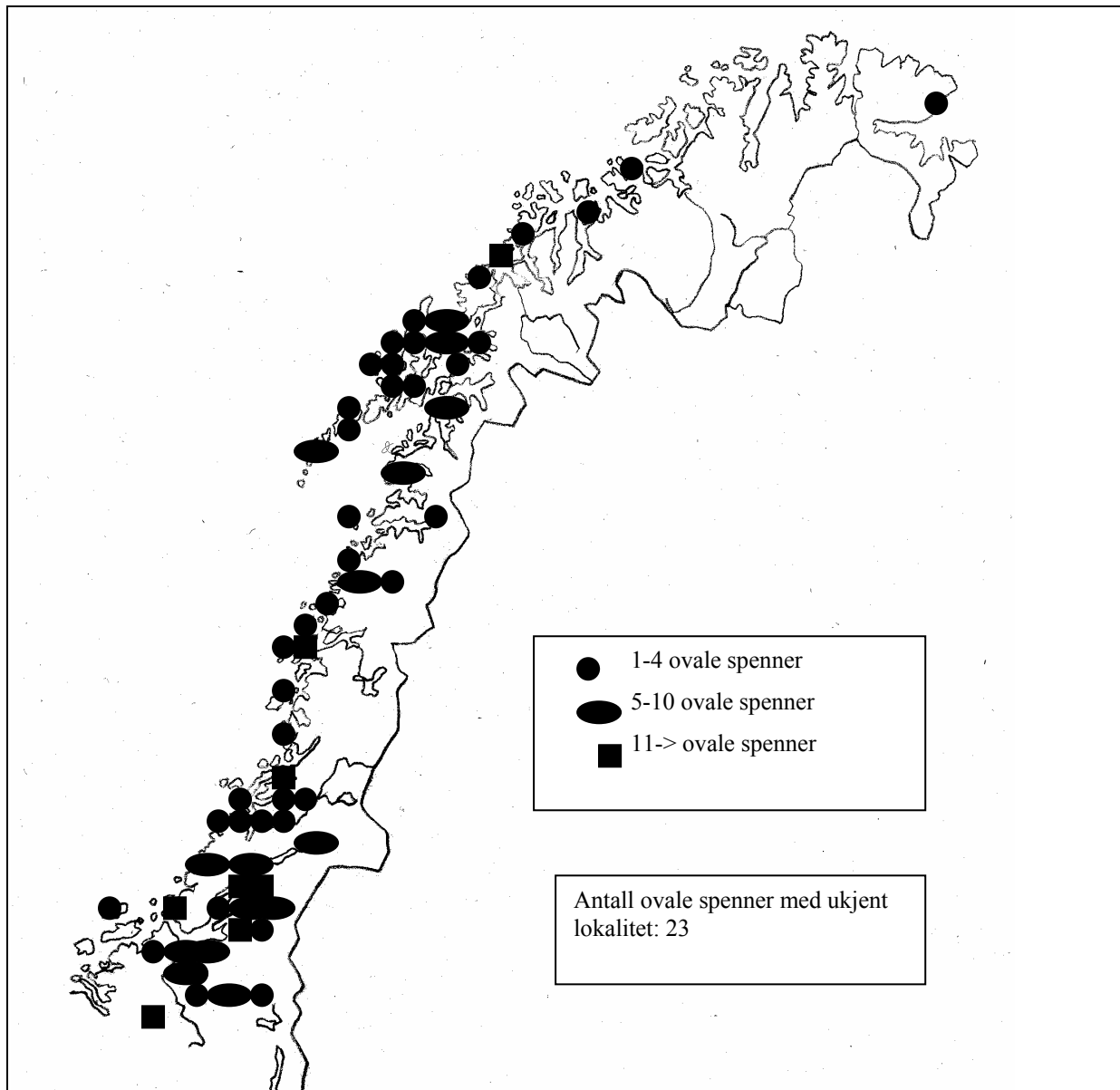
Johansen, Olav Sverre, professor, universitetet i Tromsø.

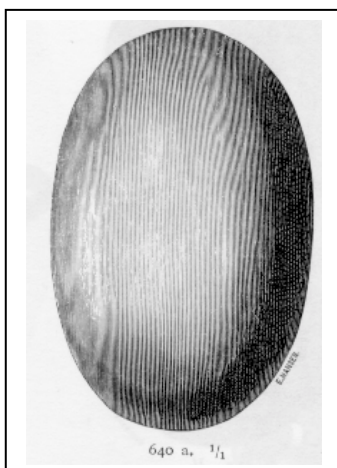
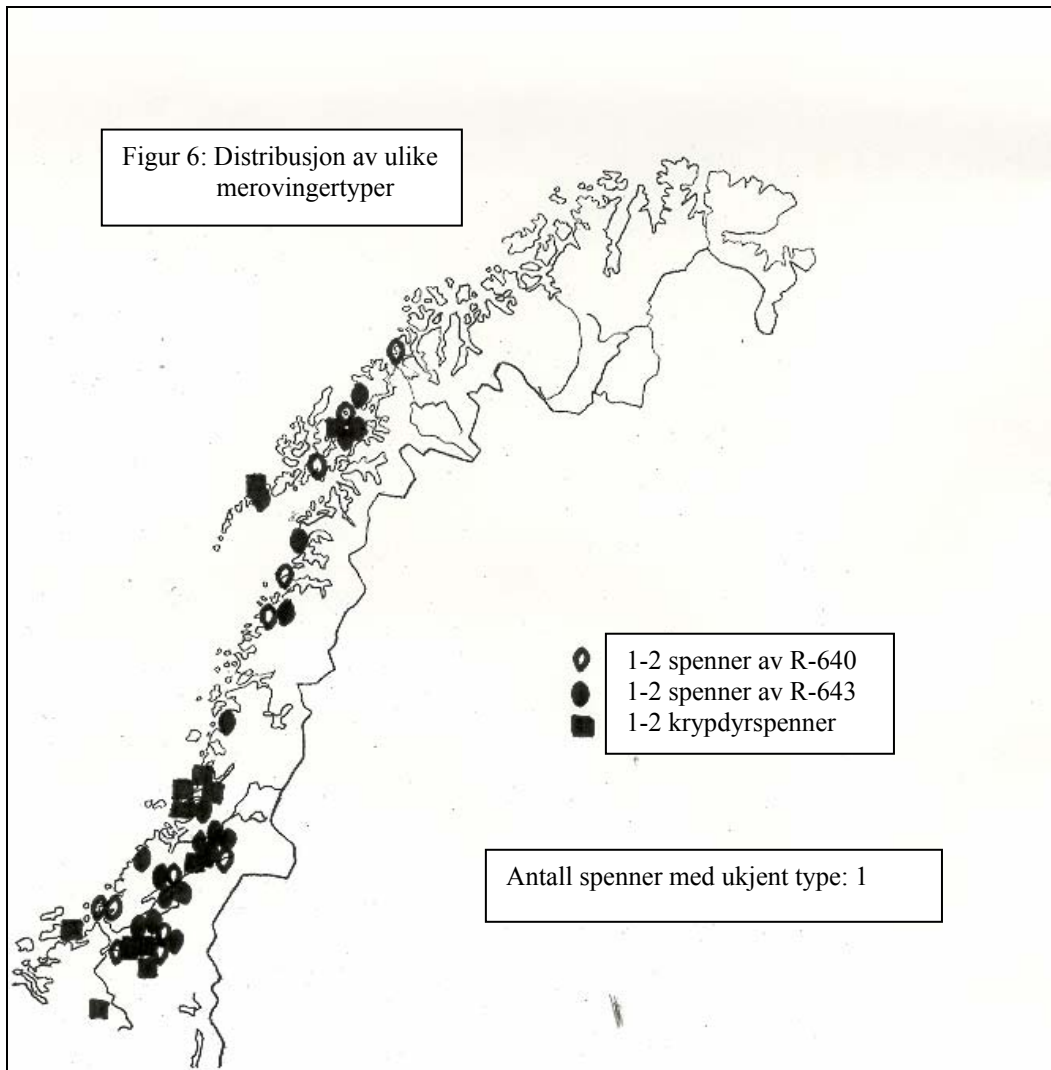
Figur 3: Alle ovale spinner fra Nord-Norge og Trøndelag

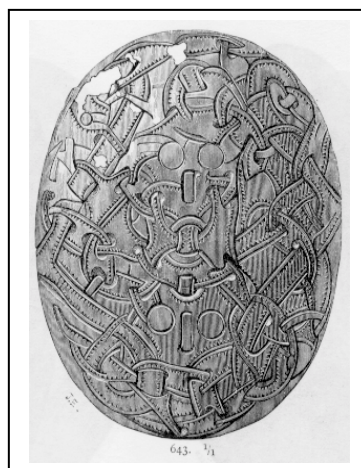
Figur 4: Distribusjon av ovale spinner fra merovingertiden

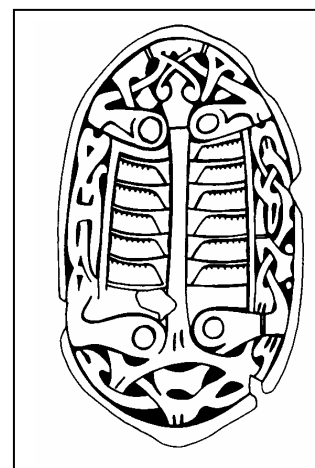
Figur 5: Alle ovale spenner med registrert funnlokalitet fra vikingtid.

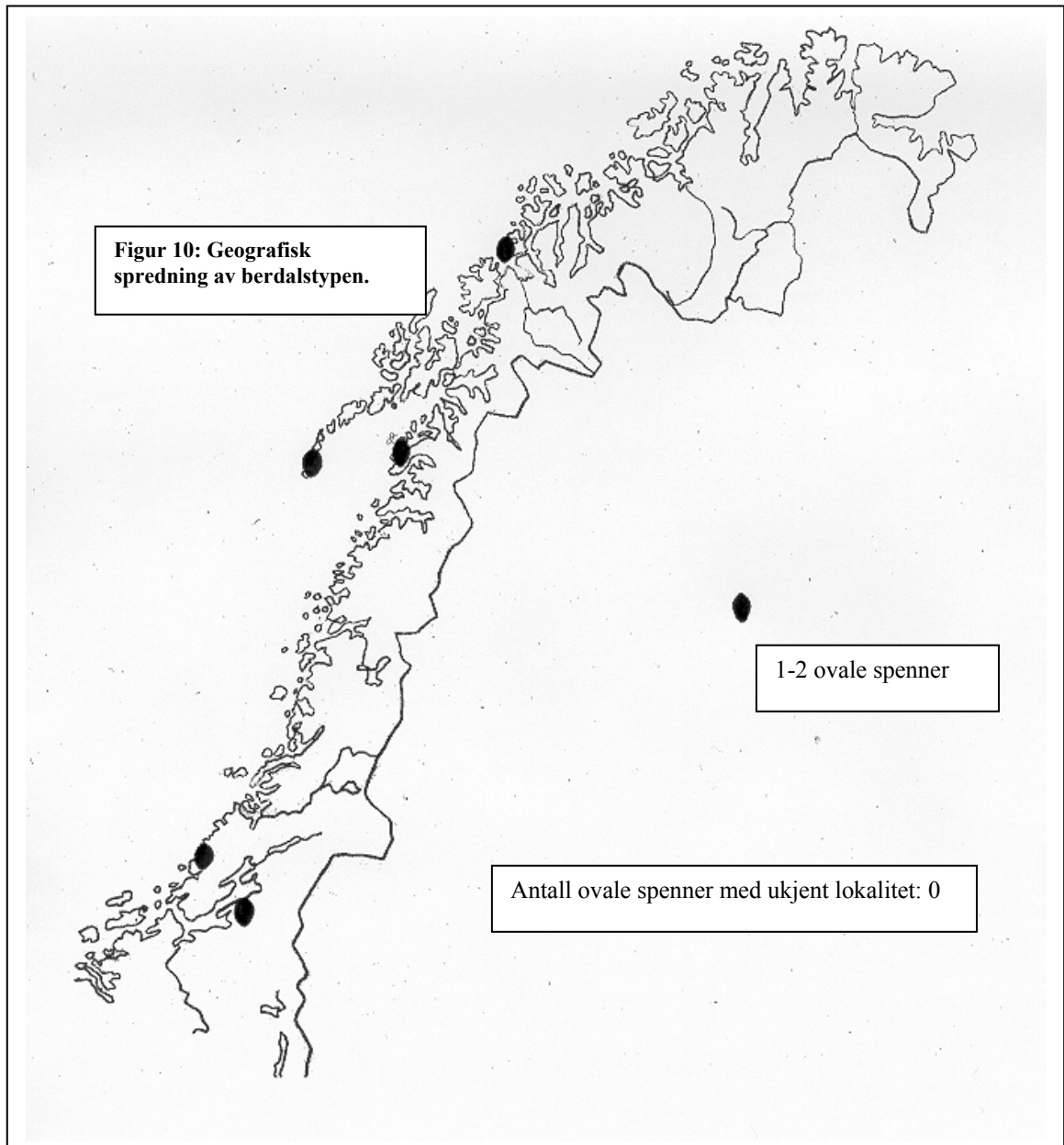
Figur 7: R-640
(Rygh 1885)

Figur 8: Eksempel på R-643
(Rygh 1885)

Figur 9: Eksempel på
krypdyrspenne (Jansson
1985)

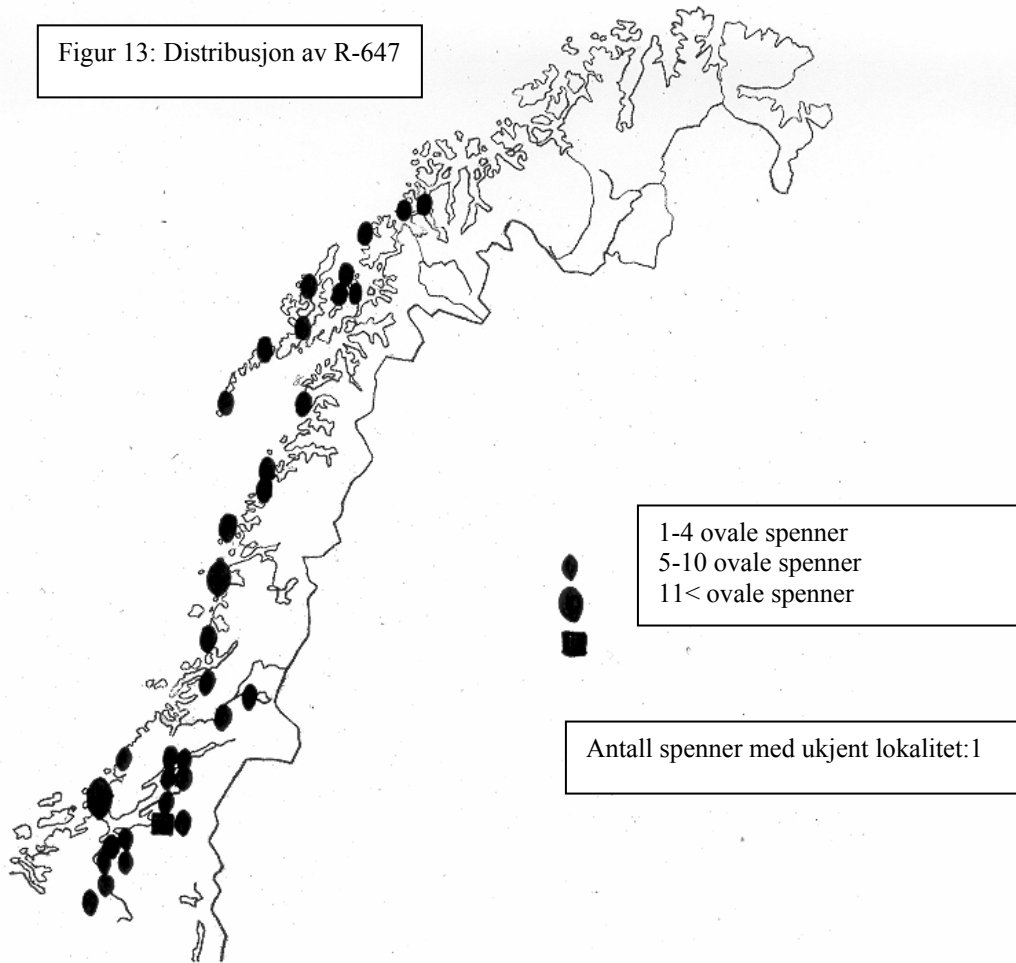

Figur 11: Eksempel på berdalsspenne. Type R-645 (Rygh 1885).

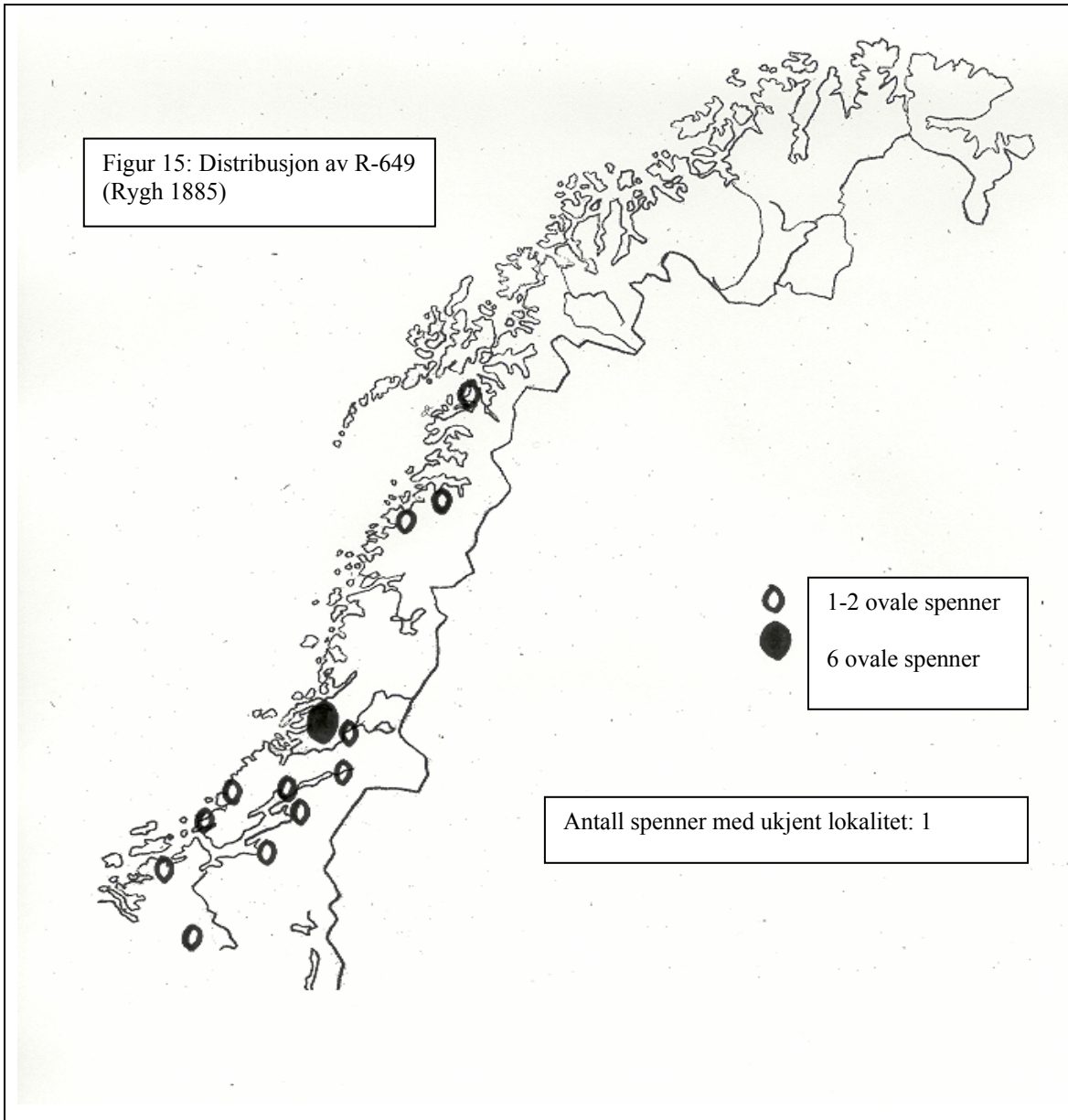

Figur 12: Type R-653 (Rygh 1885).

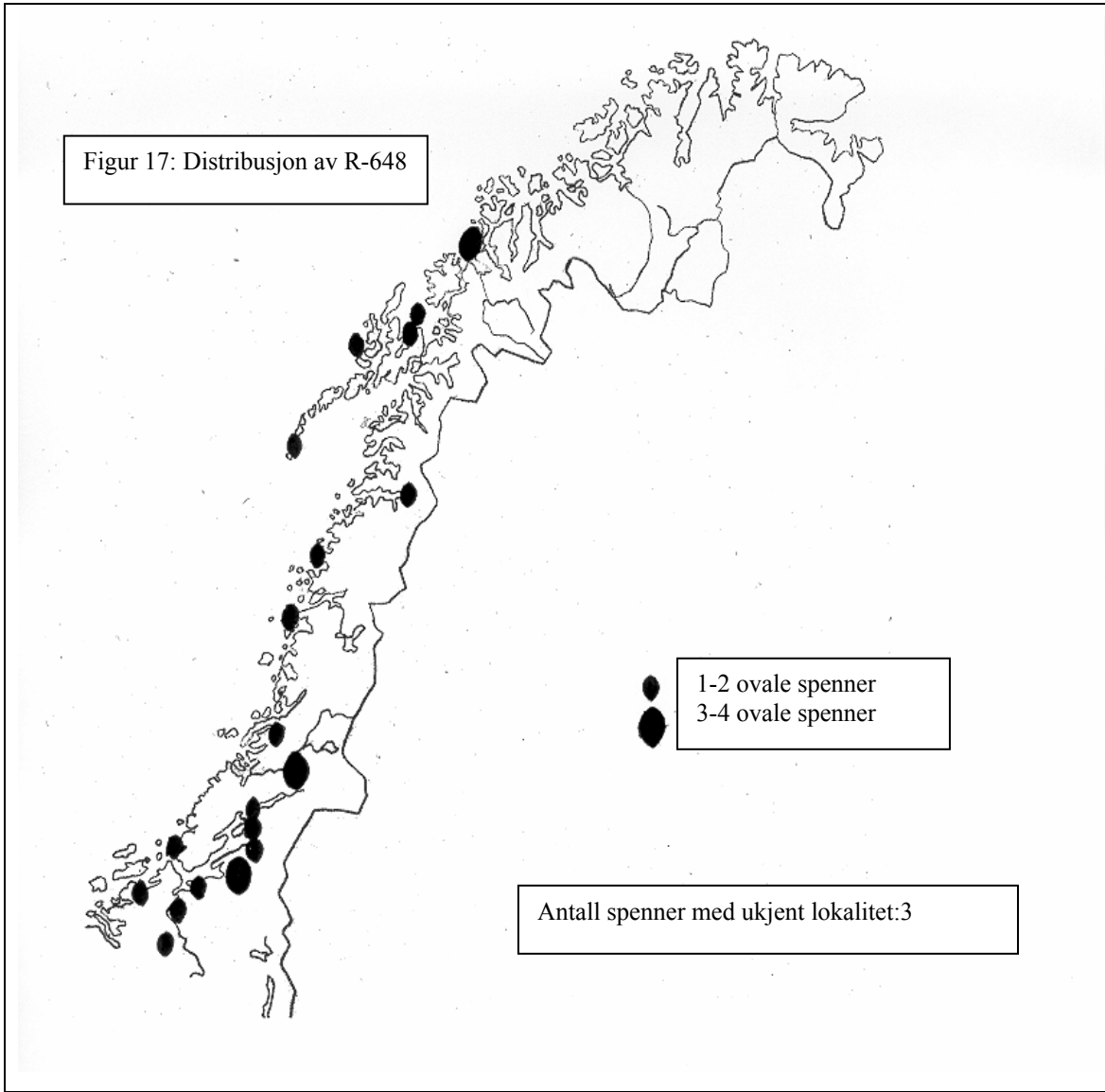
Figur 13: Distribusjon av R-647

Figur 14: R-647 (Rygh 1885)

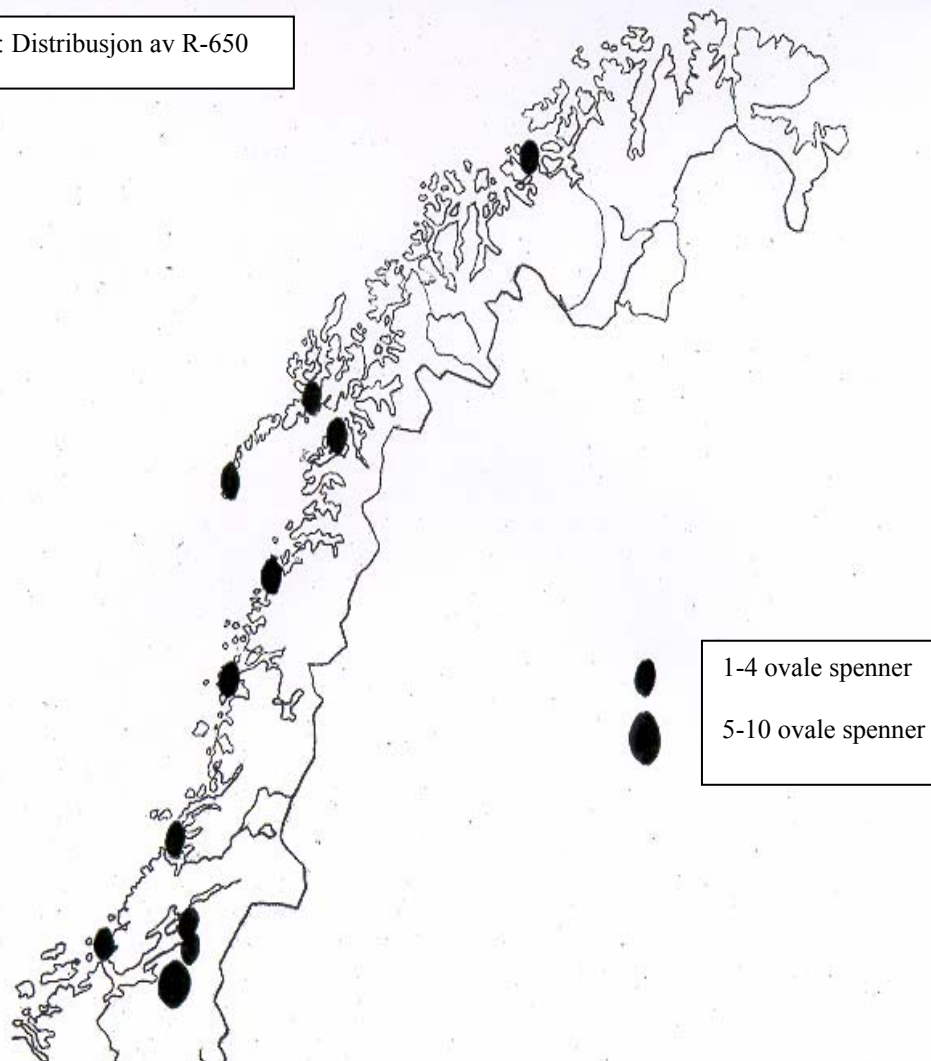

Figur 16: R-649 (Rygh 1885).

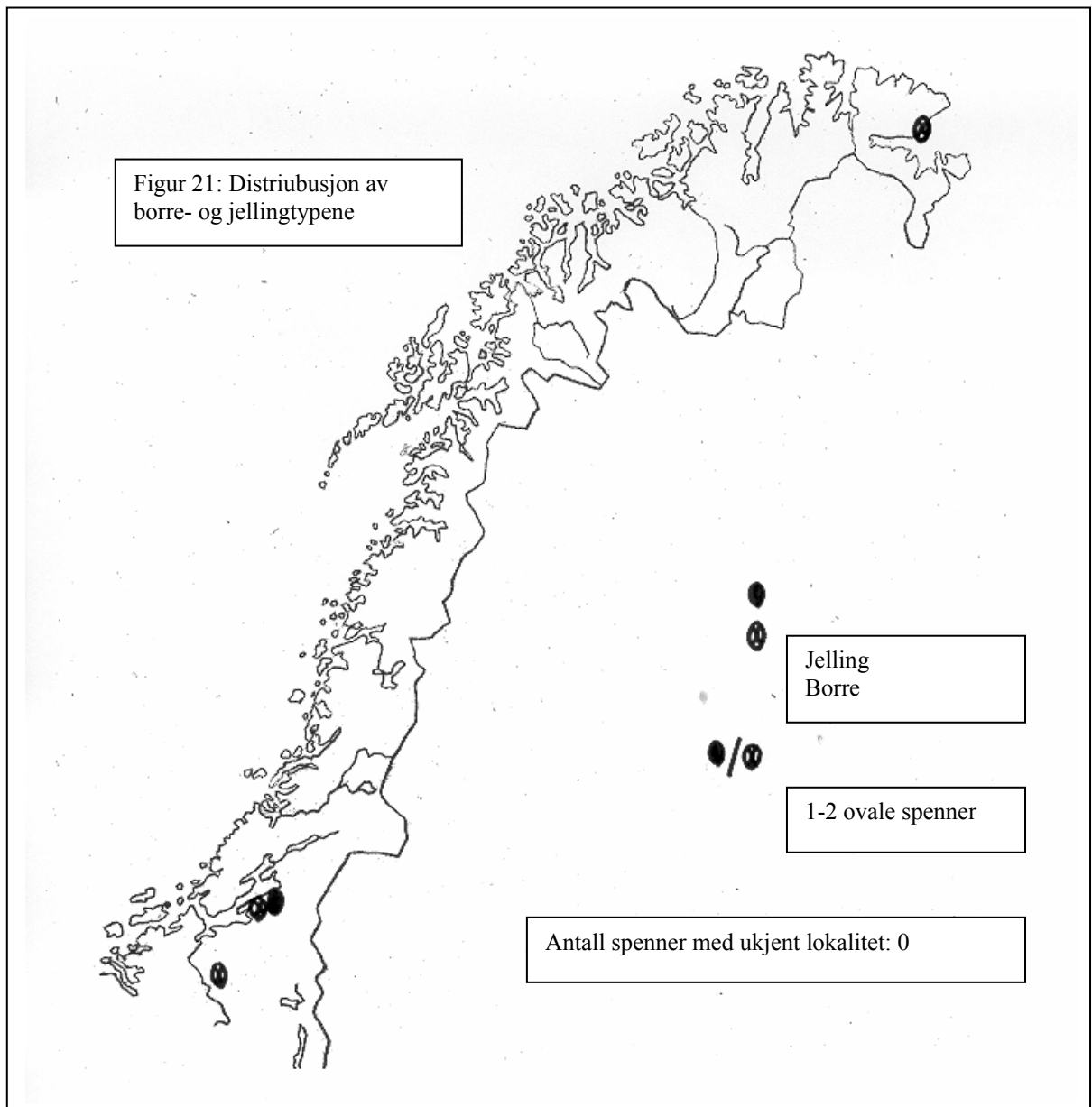

Figur 18: R-648 (Rygh 1885)

Figur 19: Distribusjon av R-650

Figur 20: R-650 (Rygh 1885).

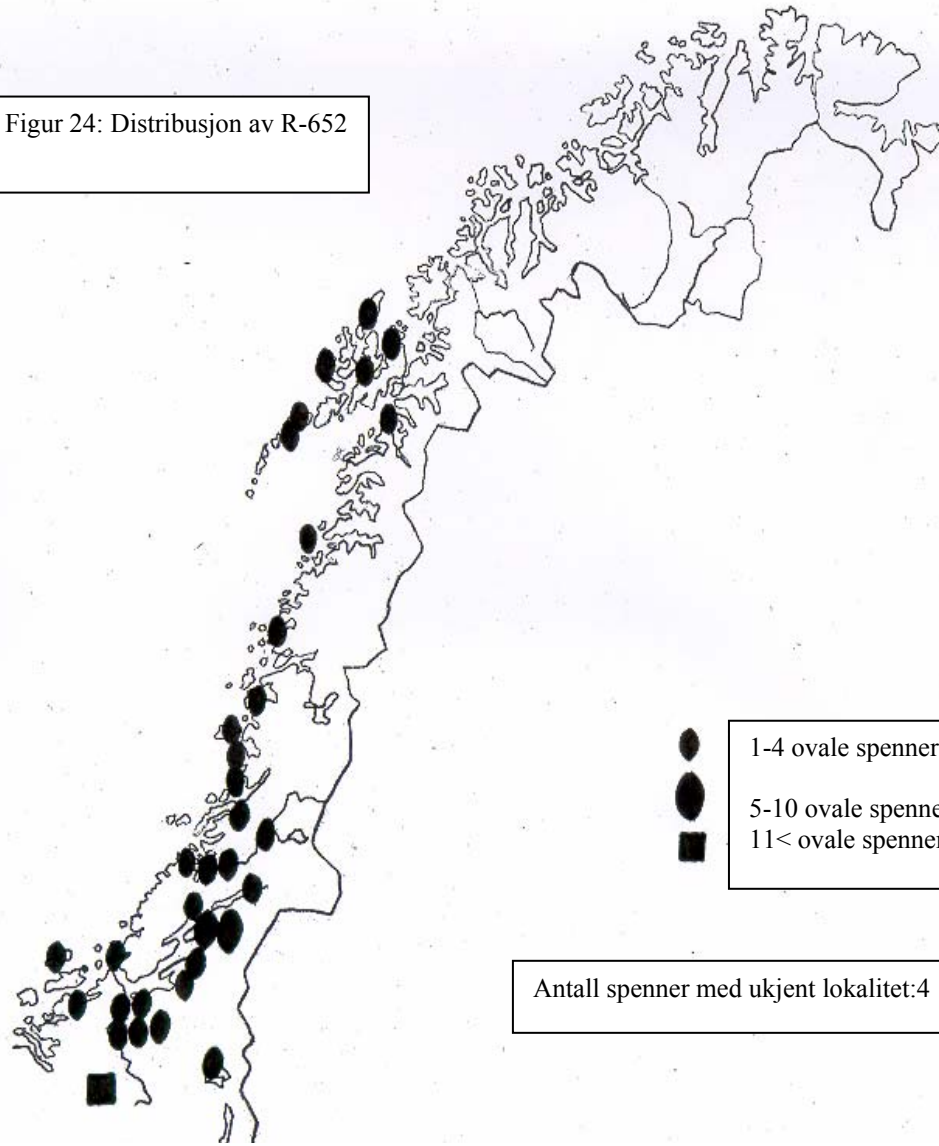

Figur 22: Eksempel på borretypen, R-651 (Rygh 1885)

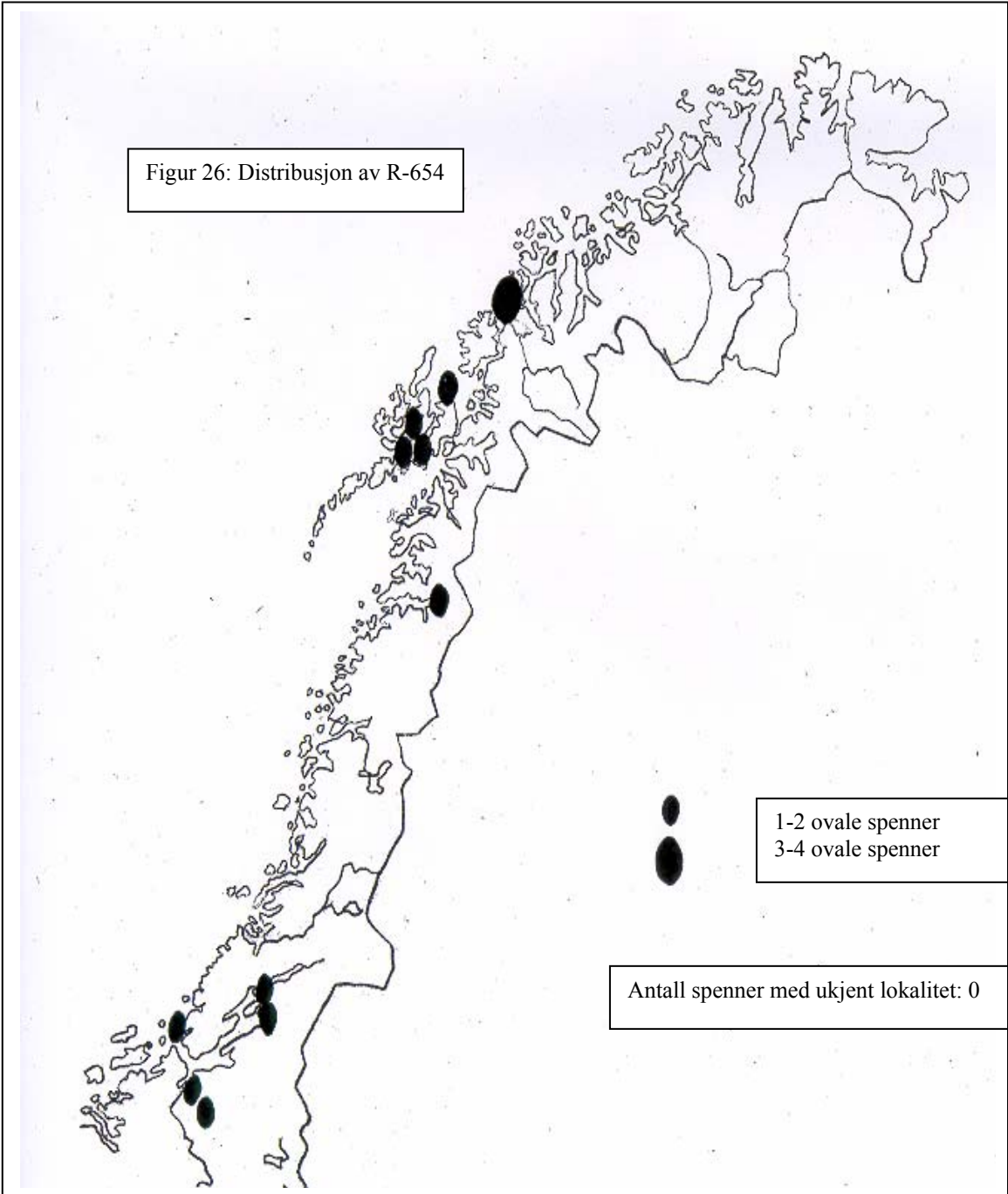
Figur 23: Eksempel på jellingtypen (Jansson 1985)

Figur 24: Distribusjon av R-652

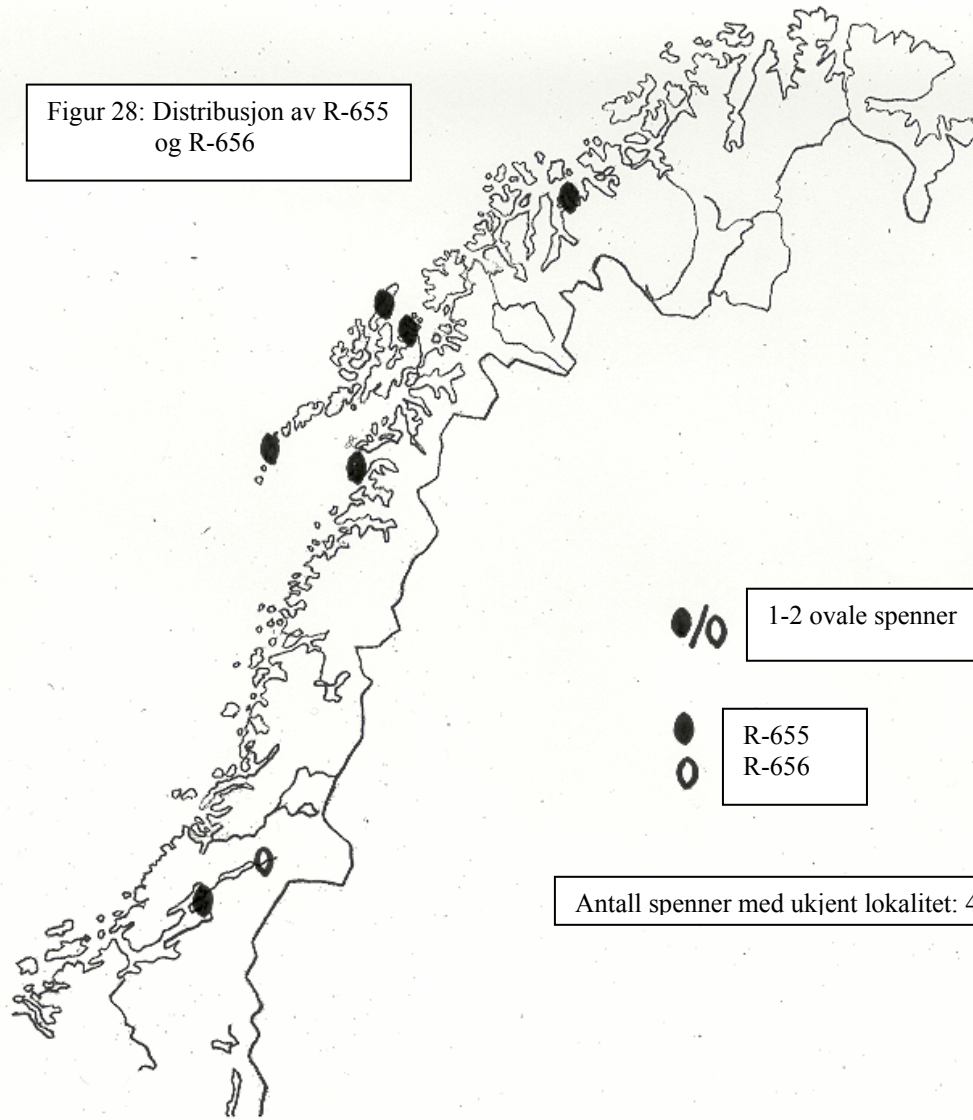
Figur 25: R-652 (Rygh 1885)

Figur 26: Distribusjon av R-654

Figur 27: R-654 (Rygh 1885)

Figur 28: Distribusjon av R-655 og R-656

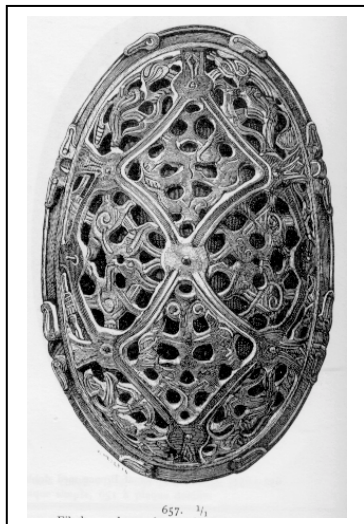
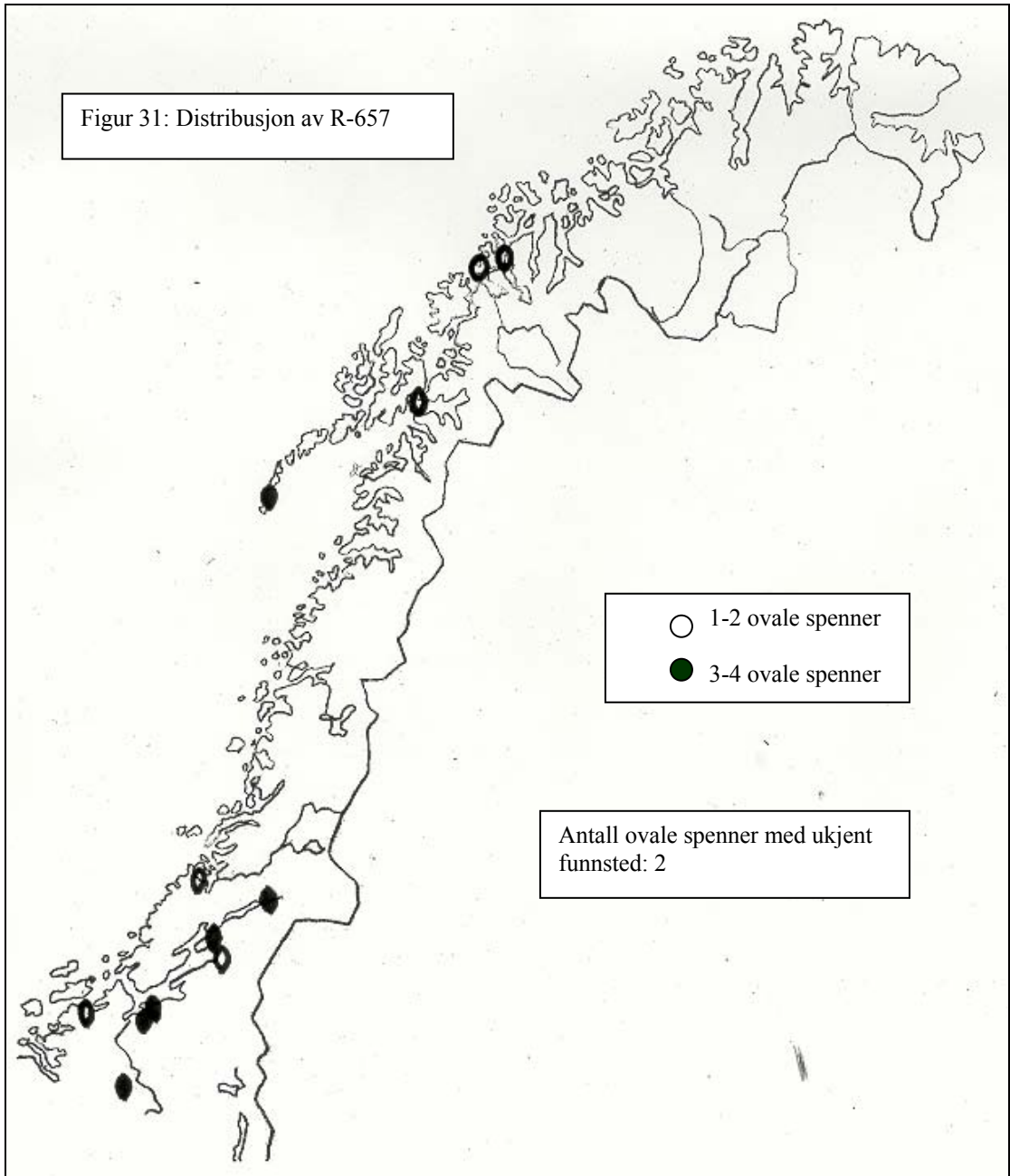

Figur 29: R-655
(Rygh 1885)

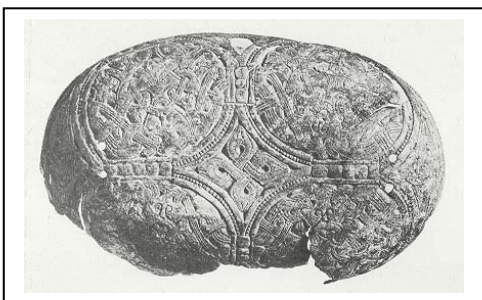
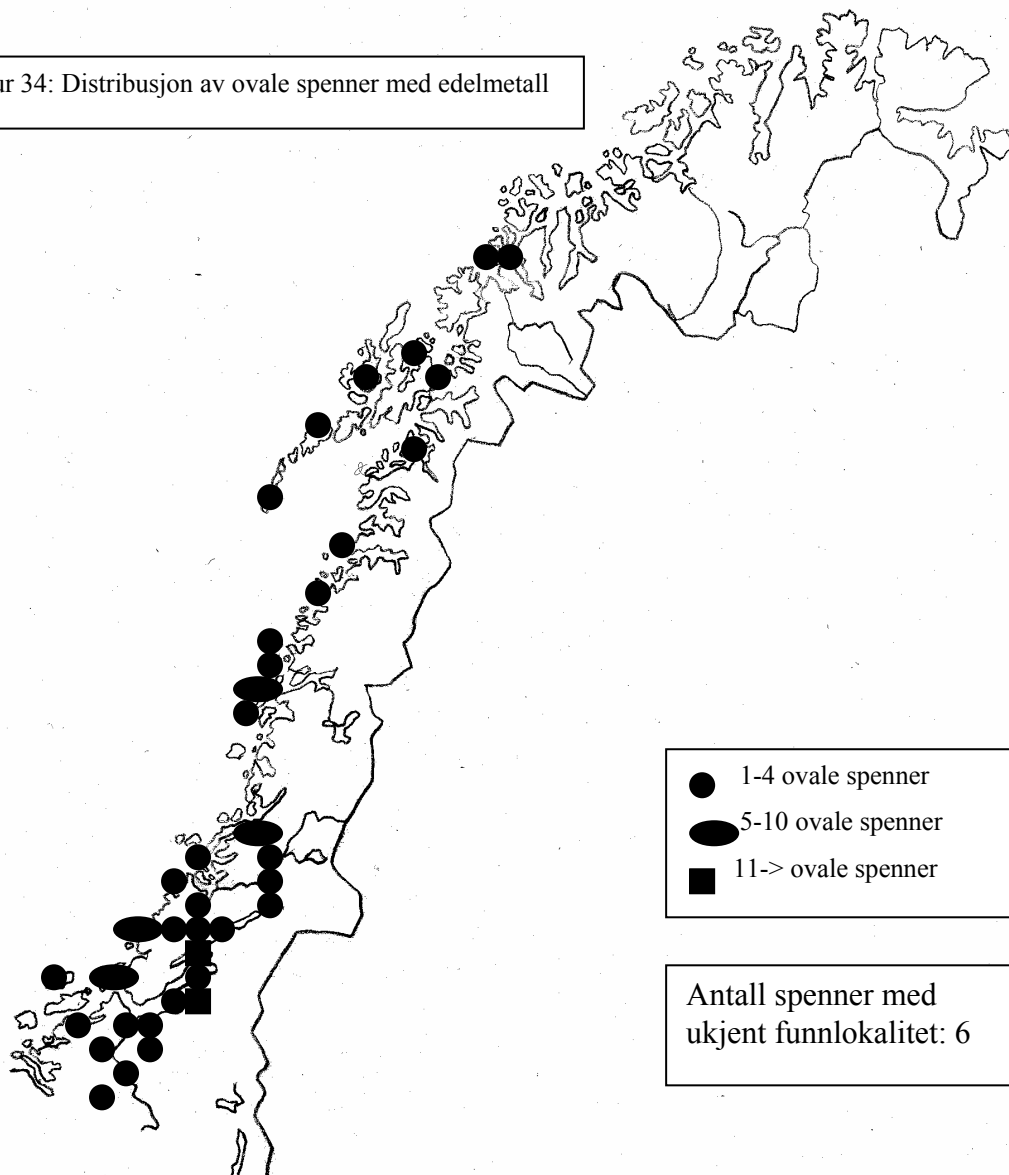
Figur 30: R-656
(Rygh 1885)

Figur 31: Distribusjon av R-657

Figur 32: R-657 (Rygh 1885)

Figur 34: Distribusjon av ovale spenner med edelmetall

Figur 41: Ts908 (Sjøvold 1974)

Figur 42: JP41 (Petersen 1928)

Appendiks A

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
B00424(1)	Nordland	Bø	Hovden		652	51
B00424(2)	Nordland	Bø	Hovden		652	51
B00622(1)	Nordland	Bodin s	Vågøy		640	4
B00622(2)	Nordland	Bodin s.	Vågøy		640	4
B01027(1)	Nordland	Nesna	Hov		647	37
B01027(2)	Nordland	Nesna	Hov		647	37e
B01027(3)	Nordland	Nesna	Hov		647	37f
B03126	Nordland	Steigen	Steigen gård	berdal	0	13
B04462(1)	Nordland	Herøy	Nordherøy		652	51
B04462(2)	Nordland	Herøy	Nordherøy		652	51
B04565	Nordland	Meløy	Spildra		648	27
B05393	Nordland	Meløy	Meløy		649	37
B06298	Nordland	Værøy	Prestegården		648	27
B06299	Nordland	Værøy	Prestegården		657	41
C00317a	Sør-Trøndelag	Oppdal	Drivstuen		652	51c:2
C00317b	Sør-Trøndelag	Oppdal	Drivstuen		652	51b:1
C00436	Nord-Trøndelag	Snåsa	Sandnæs		657	~54
C00647	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		652	51c:3
C00755(1)	Nord-Trøndelag	Snåsa	ikke registrert		657	54
C00755(2)	Nord-Trøndelag	Snåsa	ikke registrert		657	54
C00756	Nord-Trøndelag	Snåsa	ikke registrert		656	53
C00931(1)	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		652	51f
C00931(2)	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		652	51
C01085	Nord-Trøndelag	Snåsa	Gran		652	51c
C01152a	Nord-Trøndelag	Liaasin pgd	Gran		647	37
C01443	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		647	37.1
C01444	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang		652	51c:3
C01797b(1)	Nord-Trøndelag	Sparbu	ukjent		0	ukjent
C01797b(2)	Nord-Trøndelag	Sparbu	ukjent		0	ukjent
C02019a	ikke registrert	ikke registrert	ikke registret		650	25

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
C02019b	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		652	51
C02019c	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		652	51c
C02082	Sør-Trøndelag	Børseskogn	By		647	~37b
C02294:2	Sør-Trøndelag	Hemne	Stamnes		648	27
C02537	Nordland	ikke registrert	ikke registrert		648	27
C02865	Nord-Trøndelag	Verdal	Vestre Balgaard		657	42
C02895	Nord-Trøndelag	Vigten s., Nærø	Ryum		649	37f:11
C02896a	Nord-Trøndelag	Vigtens s., Nærø	Løvollen		649	37f:11
C02896b	Nord-Trøndelag	Vigtens s., Nærø	Løvøen		649	37f:11
C03667	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		652	51b
C04021	Nordland	Nesna	Tønsvik		0	ukjent
C04023a	Nordland	Nesna	Glein		647	~37b
C04023b	Nordland	Nesna	Glein		647	~37b
C04029	Nord-Trøndelag	Viktelen, Nærø	Ryum		0	ukjent
C04030	Nord-Trøndelag	Viktelen, Nærø	Ryum		0	ukjent
C04031	Nord-Trøndelag	Viktelen, Nærø	Ryum		0	ukjent
C05505a	Troms	Bjarkø	Sundsvold		648	27
C05505b	Troms	Bjarkø	Sundsvold	krypdyr	0	~7
C05640	Sør-Trøndelag	Oppdal	Prestegården		652	51c:3
C12939a	Nordland	Løddingen	Stokke		654	51e
C12939b	Nordland	Løddingen	Stokke		654	51e
C17065	Nordland	Herøy	Nordherøy		652	51c
C19024	Nordland	Rødøy	Selsøya		652	51c
C21451g	Nordland	Vik	Mardal		647	37
C21612a	Nordland	Hadsel	Hemnes, Hinnøy	krypdyr	0	~7
C21640a	Nordland	Glideskål	Viktelen		647	37:1
C21640b	Nordland	Gildeskål	Viktelen		647	37:1
C23113a(1)	Finnmark	Vadsø s.	Ekkerøy	borrestil	651	49
C23113a(2)	Finnmark	Vadsø s	Ekkerøy	borrestil	651	49
T00045	Sør-Trøndelag	Melhus	ukjent		648	27
T00046	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		648	27
T00047(1)	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		655	52

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T00047(2)	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		655	52
T00048	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		652	51d
T00049	ikke registrert	ikke registrert	ikke registrert		652	51c
T00050(1)	ukjent	ukjent	ukjent		0	ukjent
T00050(2)	ukjent	ukjent	ukjent		0	ukjent
T00051	Sør-Trøndelag	Børseskogn	Huseby		654	51k
T00244	ukjent	ukjent	ukjent		647	37c :4
T00260(1)	Nord-Trøndelag	Sparbu	Fossheim		648	27
T00260(2)	Nord-Trøndelag	Sparbu	Fossheim		648	27
T00263	Nord-Trøndelag	Levanger	ikke registrert		647	37b
T00264	ukjent	ukjent	ukjent		649	37
T00298	Sør-Trøndelag	Melhus	Horg		652	51c
T00319(1)	Sør-Trøndelag	Afjorden	ikke registrert		647	37 :1
T00319(2)	Sør-Trøndelag	Afjorden	ikke registrert		647	37 :1
T00644(1)	Nord-Trøndelag	Nærø	Hudhammer		649	37f :11
T00644(2)	Nord-Trøndelag	Nærø	Hudhammer		649	37f :11
T00735	Sør-Trøndelag	Oppdal	ukjent	krypdyr	0	~7
T00862a	ukjent	ukjent	ukjent		653	45
T00862b	ukjent	ukjent	ukjent		653	45
T00863(1)	ukjent	ukjent	ukjent		657	41
T00863(2)	ukjent	ukjent	ukjent		657	41
T00864(1)	ukjent	ukjent	ukjent		656	55
T00864(2)	ukjent	ukjent	ukjent		656	55
T00918(1)	Sør-Trøndelag	Aasen	Ringstad		647	37b
T00918(2)	Sør-Trøndelag	Aasen	Ringstad		647	37b
T01013	Nord-Trøndelag	Verdal	ukjent		652	51c
T01121(1)	Nord-Trøndelag	Grong	Tømmeraas		648	27
T01121(2)	Nord-Trøndelag	Grong	Tømmeraas		648	27
T01121(3)	Nord-Trøndelag	Grong	Tømmeraas		648	27
T01232	Nord-Trøndelag	Sparbu	Naust		652	51c
T01280	Sør-Trøndelag	Aarfjorden	Bredvoll		652	51c
T01371	Nord-Trøndelag	Nærø	Ryom		647	37a

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T01374	Nord-Trøndelag	Høilandet, Namdalen	Romstad		649	37e :8
T01375	Nord-Trøndelag	Høilandet, Namdalen	Øie		652	51c
T01396(1)	Sør-Trøndelag	Hemne	Sødal		649	37
T01396(2)	Sør-Trøndelag	Hemne	Sødal		649	37
T01457	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Fløan		647	37
T01458	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Fløan		647	37
T01502	Nord-Trøndelag	Nærø	Nordre Kraakø		0	ukjent
T01506(1)	Nord-Trøndelag	Nedre Stjørdalen	ukjent		648	27
T01506(2)	Nord-Trøndelag	Nedre Stjørdalen	ukjent		648	27
T01604	Nord-Trøndelag	Inderøen	ukjent		0	ukjent
T01605(1)	Nord-Trøndelag	Inderøen	ukjent		655	52
T01605(2)	Nord-Trøndelag	Inderøen	ukjent		655	52
T01663(1)	Nord-Trøndelag	Sparbu	øvre Daleim		647	37b
T01663(2)	Nord-Trøndelag	Sparbu	øvre Daleim		647	37b
T01673(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Re		647	~37b
T01673(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Re		647	~37b
T01810	Nord-Trøndelag	Sparbu	Løneim		652	51b
T01886	Nord-Trøndelag	Kolvereid	Saur (søndre)		652	51c
T01945	ukjent	ukjent	ukjent		643	3
T02022	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Hofstad		649	37
T02022:2	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Hovstad		649	37d :6
T02023	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Hovstad	krypdyr	0	~7
T02057:1	Nord-Trøndelag	Sparbu	Myrslo		652	51c
T02057:2	Nord-Trøndelag	Sparbu	Myrslo		652	51c
T02156	Nord-Trøndelag	Inderøen	Hestveiten		0	
T02356(1)	Nord-Trøndelag	Levanger	Gustad	Jelling	0	57
T02356(2)	Nord-Trøndelag	Levanger	Gustad	Jelling	0	57
T02373	Nord-Trøndelag	Stod	Grindberg		640	1
T02374	Nord-Trøndelag	Stod	Grindberg		640	1
T02434	Nord-Trøndelag	Sparbu	Naustlandet		652	51
T02563	Nord-Trøndelag	Nedre Stjørdalen	Huseby		652	51c
T02590	Nord-Trøndelag	Beitstad	Malmo		652	51c

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T02674(1)	Sør-Trøndelag	Trondheim	Byneset		648	27
T02674(2)	Sør-Trøndelag	Trondheim	Byneset		648	27
T02786	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Veisetaune		647	37c :4
T02787(1)	Nord-Trøndelag	Sparbu	Lø		647	37 :1
T02787(2)	Nord-Trøndelag	Sparbu	Lø		647	37 :1
T02802	Nord-Trøndelag	Meraker	Gilsaa, Stordalen		647	37 :1
T02968	Nord-Trøndelag	Skogn	Valum		643	5
T03161(1)	Sør-Trøndelag	Aafjorden	Jussund		649	~37d :7
T03161(2)	Sør-Trøndelag	Aafjorden	Jussund		649	~37d :7
T03171	Sør-Trøndelag	Aafjorden	Tornes		649	~37d :6
T03232	Nord-Trøndelag	Sparbu	Nesset		0	ukjent
T03315:1	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang prestegård		657	42
T03315:2	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang prestegård		657	42
T03316	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang prestegård		652	51c
T03386	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang		0	ukjent
T03397(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Re		650	25
T03397(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Re		650	25
T03398	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Re		648	27
T03451	Nord-Trøndelag	nedre Stjørdal	Alvstad		643	3
T03452	Nord-Trøndelag	nedre Stjørdal	Alvstad		640	1
T03458	Sør-Trøndelag	Soknedal	Ershus		647	37 :1
T03459(1)	Sør-Trøndelag	Hemne	Slurdal		0	ukjent
T03459(2)	Sør-Trøndelag	Hemne	Slurdal		0	ukjent
T03847	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Dyva	krypdyr	642	ukjent
T03895	Sør-Trøndelag	Medal	Hilstad		648	27
T04032(1)	Sør-Trøndelag	Rennebu	Tjønnan		647	37 :1
T04032(2)	Sør-Trøndelag	Rennebu	Tjønnan		647	37 :1
T04642	Nord-Trøndelag	Levanger	Østborg		650	25
T04833	Sør-Trøndelag	Bjugn	Steinvik		647	37 :1
T05296(1)	Sør-Trøndelag	Trondheim	Byneset		652	51c
T05296(2)	Sør-Trøndelag	Trondheim	Byneset		652	51c
T05446	Sør-Trøndelag	Sørdalen, Aafjorden	Vinnan		649	37f :11

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T06050	Nord-Trøndelag	Stjørdalen	Dyva		647	
T06130	Sør-Trøndelag	Røros	Aasen		652	51b
T06229:1	Nord-Trøndelag	Sparbu	Bjerkheim		657	42
T06229:2	Nord-Trøndelag	Sparbu	Bjerkheim		657	42
T06417	Nord-Trøndelag	Levanger	Nedre Salthammer		647	37
T06418	Nord-Trøndelag	Levanger	Nedre Salthammer		640	1
T06575(1)	Nord-Trøndelag	Overhallen	Melhus		643	3
T06575(2)	Nord-Trøndelag	Overhallen	Melhus		643	3
T06895	Nord-Trøndelag	Sparbu	Bjerkem		654	51g
T07396(1)	Sør-Trøndelag	Børseskogn	Rekstad		657	42
T07396(2)	Sør-Trøndelag	Børseskogn	Rekstad		657	42
T07432	Sør-Trøndelag	Aafjorden	Vasstrand	berdal	0	~11
T07495	Nord-Trøndelag	EGGE s., Steinkjer	Asp		652	52
T07687	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo	krypdyr	0	~7
T07688	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo		640	1
T07713(2)	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo		643	3
T07713:1	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo		643	3
T07878	Nord-Trøndelag	Stod	Fosnes		647	37 :1
T07879	Nord-Trøndelag	Ogndalen, Sparbu	Røising		657	41
T07958	Nord-Trøndelag	Sparbu	Østerås	bornhol	0	6
T08035:1	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo		643	3
T08052:1	Nord-Trøndelag	Overhallen	Skomo		643	3
T08233	Nord-Trøndelag	Overhallen	Fuglem		652	51
T08283(1)	Nordland	Vega	Eidem		652	51c
T08283(2)	Nordland	Vega	Eidem		652	51c
T08315(1)	Nordland	Tomma, Nesna	Tommeide		648	27
T08315(2)	Nordland	Tomma, Nesna	Tommeide		648	27
T08388	Nord-Trøndelag	Levanger	Gjeite		643	3
T08458	Nord-Trøndelag	Sparbu	Oksvold		652	51c
T08474f	Sør-Trøndelag	Aafjorden	Skaalviken	berdal	0	~13
T08524(1)	Sør-Trøndelag	Børseskogn	Huseby		657	44
T08524(2)	Sør-Trøndelag	Børseskogn	Huseby		657	44

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T08621	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Dyva Megaarden	krypdyr	642	~7
T08672(1)	Nord-Trøndelag	Inderøyen	Hemre		652	51c
T08672(2)	Nord-Trøndelag	Inderøyen	Hemre		652	51c
T08804	Nord-Trøndelag	Frosta	Sjursviken		643	3
T08919	Sør-Trøndelag	Hitteren	Barman		650	25
T09254	Sør-Trøndelag	Oppdal	Rise		657	42
T09366(1)	Nordland	Tomma, Dønnes s.	Tommeide		652	51c
T09366(2)	Nordland	Tomma, Dønnes	Tommeide		652	51c
T09529	Nord-Trøndelag	Skatval	Fasteraune		647	37
T10277	Sør-Trøndelag	Holtålen	Drøidal		654	51h
T10294	Sør-Trøndelag	Holtålen	Drøidal		652	51
T10402	Nord-Trøndelag	Grong	Føinem		647	37 :1
T10649	Nord-Trøndelag	Namsos	Klingen		652	51c
T10699	Nord-Trøndelag	Namsos	Klingen		652	51c
T10927	Nord-Trøndelag	Namsos	Klingen		652	51c
T10928	Nord-Trøndelag	Namsos	Klingen		652	51
T11675	Nord-Trøndelag	Viken, Frosta	Vikaleiret	borre	651	
T11912a(1)	Nord-Trøndelag	Overhalla	Melhus		643	3
T11912a(2)	Nord-Trøndelag	Overhalla	Melhus		643	3
T11912a(3)	Nord-Trøndelag	Overhalla	Melhus		643	3
T11938b(1)	Sør-Trøndelag	Singsaas	Grindbakken, Talsnes		652	51
T11938b(2)	Sør-Trøndelag	Singsaas	Grindbakken, Talsnes		652	51
T11969	Nord-Trøndelag	Jøa, Fosnes s.	Hovsnes		650	25
T12329	Nord-Trøndelag	Stiklestad	Ugla		648	27
T12571	Nord-Trøndelag	Øvre Frol, Levanger	Borgøy	berdal	0	~13
T12578a(1)	Nordland	Løkta, Dønnes s.	Hov		647	37a
T12578a(2)	Nordland	Løkta, Dønnes	Hov		647	37a
T12736a	Nordland	Dønna	Berfjord		650	25
T12737	Nordland	Dønna	Berfjord		647	37 :1
T12893	Sør-Trøndelag	Frøya	ukjent		652	51b
T12964	Nord-Trøndelag	Stjørna	Hanemo		647	37 :1
T13033a	Sør-Trøndelag	Stjørn, Bjugn	Bakken, Fevåg		647	37 :1

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T13044	Sør-Trøndelag	Oppdal	Gorset		649	37
T13189a	Nordland	Tomma, Nesna	Alsøy		652	51b
T13189be	Nordland	Tomma, Nesna	Alsøy		652	51b
T13403	Sør-Trøndelag	Soknedalen, Støren	Holtan		654	51g
T13475(1)	Nord-Trøndelag	Inderøyen	Hjulstad øvre		652	51b
T13475(2)	Nord-Trøndelag	Inderøyen	Hjulstad øvre		652	51b
T13495a	Nord-Trøndelag	Høylandet, Grong	Grungstad		652	51
T13514	Nord-Trøndelag	Ytterøy s.	Naust		647	37 :1
T13595(1)	Nord-Trøndelag	Inderøy	Sakshaug		652	51h
T13595(2)	Nord-Trøndelag	Inderøy	Sakshaug		652	51h
T13604(1)	Nordland	Brønnøy	Tilrem		652	51h
T13604(2)	Nordland	Brønnøy	Tilrem		652	51h
T13679	Sør-Trøndelag	Moholt s, Strinda pgd	Tømmerholt		657	~41
T13711a(1)	Sør-Trøndelag	Bjugn s.	Nes		649	37d :6
T13711a(2)	Sør-Trøndelag	Bjugn s.	Nes		649	37d :6
T13711b	Sør-Trøndelag	Bjugn s.	Nes		650	25
T13885a	Sør-Trøndelag	Bjugn s.	Nes		640	1
T14049a(1)	Nordland	Brønnøysund	Torvskjådammen	krypdyr	0	~7
T14049a(2)	Nordland	Brønnøysund	Torvskjådammen	krypdyr	0	~7
T14049a(3)	Nordland	Brønnøysund	Torvskjådammen	krypdyr	0	~7
T14085	Nord-Trøndelag	Vinne, Verdalen s.	Berg		648	27
T14168	Sør-Trøndelag	Snillfjorden, Hemne s.	Vollen		652	51c
T14170	Sør-Trøndelag	Ålen s.	Renålen	borrestil	651	49
T14173	Nord-Trøndelag	Steinkjer pgd	Egge		647	37 :1
T14206	Nord-Trøndelag	Stiklestad s.	Sandaker		647	37 :1
T14278	Nord-Trøndelag	Stiklestad s.	Østgård		654	51
T14285	Sør-Trøndelag	Ålen s., Holtålen pgd	Langland		654	51h
T14306	Sør-Trøndelag	Nes s, Bjugn pgd	Val nordre		652	51b
T14514	Sør-Trøndelag	Nes s., Bjugn pgd	Val nordre		652	51b
T14572	Sør-Trøndelag	Trondheim	Gløshaugplatået		652	51
T14989	Nord-Trøndelag	Nærøy s	Vea store (Storvea,		648	27
T15077	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Kongshaug østre		647	37 :1

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T15136	Nord-Trøndelag	Frosta pgd	Nygården	borrestil	651	49
T15215g	Sør-Trøndelag	Moholt s, strinda pgd	Valset		647	37 :1
T15312a	Nord-Trøndelag	Stjørdal s	Huseby		650	25
T15320(1)	Nord-Trøndelag	Steinkjer	Hegge østre		643	3
T15320(2)	Nord-Trøndelag	Steinkjer	Hegge østre		643	3
T15625	Nord-Trøndelag	Mære	Lø		643	3
T15626(1)	Nord-Trøndelag	Mære	Lø		652	51c
T15626(2)	Nord-Trøndelag	Mære	Lø		652	51c
T15654	Sør-Trøndelag	Skaun s.	Lien		652	51
T16074	Nord-Trøndelag	Åsen	Vuddu		652	51b
T16078a(1)	Nord-Trøndelag	Føling s, Stod pgd	Føling		648	27
T16078a(2)	Nord-Trøndelag	Føling s, Stod pgd	Føling		648	27
T16135(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		647	37
T16135(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		647	37
T16136a(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		657	42
T16136a(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		657	42
T16137(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		647	37 :1
T16137(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdal	Vernes		647	37 :1
T16244	Nord-Trøndelag	Mære	Holtan		650	25
T16267	Nord-Trøndelag	Nærøy	Marøystrand		649	37d :6
T16402a(1)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørland s	Liabø		647	37c :4
T16402a(2)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørland s	Liabø		647	37c :4
T16407a	Nord-Trøndelag	Snåsa s.	Finsås		649	37
T16433	Sør-Trøndelag	Hallset, Lade s.	Byåsen		640	1
T16955a	Sør-Trøndelag	Hemne s.	Volden		657	42
T16955b	Sør-Trøndelag	Hemne s	Volden		657	42
T17313a	Nordland	Nordøya ved Tjøttafjord	Gullhaug		643	3
T17374	Nord-Trøndelag	Åsen	Vuduaunet		649	37
T17384a(1)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørland s	Nordborg		648	27
T17384a(2)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørland s	Nordborg		648	27
T17605	Nord-Trøndelag	Fosnes s	Hov		650	25
T17606	Nord-Trøndelag	Mære s	Vådal		647	37 :1

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T17607	Nord-Trøndelag	Inderøy	Nes		652	51
T17679a	Sør-Trøndelag	Ørlandet s.	Grande		640	1
T17679b	Sør-Trøndelag	Ørlandet s	Grande		650	25
T17716a	Nord-Trøndelag	Namdalseid s., Beitstad	Kalnes		657	42
T17738a	Sør-Trøndelag	Ørlandet s	Hovde		647	37 :1
T17739(1)	Sør-Trøndelag	Ørlandet s	Grande		640	1
T17739(2)	Sør-Trøndelag	Ørlandet s	Grande		640	1
T18015b	Sør-Trøndelag	Åfjord s	Fosmoen		647	37 :1
T18026	Sør-Trøndelag	Dolmøy, Hitra s	Stadsvik	krypdyr	0	~7
T18083	Nord-Trøndelag	Mære s	Rokne		657	42
T18123a	Sør-Trøndelag	Oppdal	Risegjerdet, Rise		652	51c
T18123b	Sør-Trøndelag	Oppdal	Risegjerdet, Rise		652	51c
T18296	Nord-Trøndelag	Lånke, Stjørdal s	Hoset		652	51c
T18301	Nord-Trøndelag	Lånke, Stjørdal s	Hoset		652	51c
T18365(1)	Nord-Trøndelag	Stjørdal s	Haugli, Stokkan		650	25
T18365(2)	Nord-Trøndelag	Stjørdal s	Haugli, Stokkan		650	25
T18525	Sør-Trøndelag	Skaun s., Børsa	Eidsmo		647	37
T18645a	Nord-Trøndelag	Jøa, Fosnes s.	Sandvik		643	3
T18648a	Nord-Trøndelag	Jøa, Fosnes s.	Sandvik	krypdyr	0	~7
T18652e	Nord-Trøndelag	Jøa, Fosnes s.	Sandvik	krypdyr	0	~7
T18755a(1)	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang		648	~27
T18755a(2)	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang		648	~27
T18960(1)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørlandet s	Kirkebakken		654	51f
T18960(2)	Sør-Trøndelag	Uthaug, Ørlandet s	Kirkebakken		654	51f
T18961(1)	Sør-Trøndelag	Vik, Ørlandet s	Øveraunet		647	37 :1
T18961(2)	Sør-Trøndelag	Vik, Ørlandet s	Øveraunet		647	37 :1
T19159	Nord-Trøndelag	Alstadhaug s,	Fostad		0	ukjent
T19445(1)	Sør-Trøndelag	Meldal	ukjent		647	37a
T19445(2)	Sør-Trøndelag	Meldal	ukjent		647	37a
T19446	Sør-Trøndelag	Meldal	ukjent		655	52
T19511d	Nord-Trøndelag	Egge s, Steinkjer k	Fossem		649	37d :6
T19511u	Nord-Trøndelag	Egge s, Steinkjer k	Fossem		649	37d :6

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
T19620	Sør-Trøndelag	Hemne	Grøtan		647	37
T19626	Nord-Trøndelag	Høylandet, Grong s	Flått		647	37:1
T19966a	Nord-Trøndelag	Åsen s, Frosta pgd,	Strømmen		643	3
T19966b	Nord-Trøndelag	Åsne s, Frosta pgd	Strømmen		643	3
T20111a	Nordland	Dønnes, Dønna	Olfot		647	37 :1
T20111b	Nordland	Dønnes, Dønna	Olfot		647	37 :1
T21339b	Sør-Trøndelag	Oppdal	Vang		652	51c
T21520be	Nord-Trøndelag	Vikna	Ryum	krypdyr	0	~7
T21687	Nord-Trøndelag	Sparbu	Rokne		657	44
T21981a	Nord-Trøndelag	Flatanger	Lauvsnes	keltisk	643	3
T21981b	Nord-Trøndelag	Flatanger	Lauvsnes	keltisk	643	3
T22025	Nord-Trøndelag	Namdalseid	Grongstad		652	51c
Ts00068	Troms	Berg	Hamn		647	37 :1
Ts00069	Troms	Berg	Hamn		647	37 :1
Ts00243	Troms	Trondenes	Åkerøy		647	37
Ts00244	Troms	Trondenes	Åkerøy		647	37
Ts00245	Troms	Trondenes	Åkerøy		648	27
Ts00246	Troms	Trondenes	Åkerøy		648	27
Ts00414	Troms	Bjarkøy	Slakstad		647	37 :1
Ts00464	Troms	Balsfjord s., Tromsø	Tromsøya		647	37 :1
Ts00465	Troms	Balsfjord s., Tromsø	Tromsøya		647	37 :1
Ts00474	Nordland	Øksnes	Gisløya		647	37 :1
Ts00634	Nordland	Hadsel	Rabben, Klakk		647	37 :1
Ts00688	Troms	Trondenes	Berg		652	51
Ts00753	Nordland	Hadsel s.	Ongstad		654	51
Ts00754	Nordland	Hadsel s.	Ångstad		654	51
Ts00762	Nordland	Hadsel s	Rabben, Klakk		650	25
Ts00791	Troms	Balsfjord s.,	Tisnes		657	43
Ts00792	Troms	Balsfjord s.,	Tisnes		657	43
Ts00907	Troms	Bjarkøy	Austnes		654	51
Ts00908	Troms	Bjarkøy	Austnes		643	6
Ts00909	Troms	Bjarkøy	Austnes		643	6

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
Ts01041	Troms	Bjarkøy	Helløy		640	1
Ts01330	Nordland	Bø i Vesterålen	Straume		652	51
Ts01363	Nordland	Hamarøy	Brennvik		650	25
Ts01364	Nordland	Hamarøy	Brennvik		650	25
Ts01367	Nordland	Hamarøy	Brennvik		652	51a
Ts01368	Nordland	Hamarøy	Brennvik		652	51a
Ts01486	Troms	Ibestad s.	Rollnes nordre		647	~37b
Ts01487	Troms	Ibestad s.	Rollnes nordre		647	37 :1
Ts01616	Nordland	Meløy	Gisund		0	ukjent
Ts01764	Nordland	Dverberg	Myre		655	52
Ts01786	Troms	Trondenes	Alvestad		652	51b
Ts01787	Troms	Trondenes	Alvestad		647	37
Ts01907	Troms	Bjarkøy	Vestnes		643	3
Ts02099	Troms	Lenvik s.	Tussøy		654	51
Ts02100	Troms	Lenvik s.	Tussøy		654	51
Ts02123	Nordland	Sortland	Vik		654	51
Ts02214	Nordland	Værøy	Nordland		655	52
Ts02215	Nordland	Værøy	Nordland		655	52
Ts02218	Nordland	Værøy	Nordland		657	44
Ts02219	Nordland	Værøy	Nordland		657	44
Ts02234	Nordland	Evenes, Ofoten	Bø		657	41
Ts02235	Nordland	Evenes, Ofoten	Bø		657	41
Ts02301	Troms	Hillesøy	Greipstad		648	31
Ts02302	Troms	Hillesøy	Greipstad		648	31
Ts02459	Troms	Skjervøy s.	Nordstraumen		655	52
Ts02583	Nordland	Hamarøy	Tysnes		649	37d :7
Ts02584	Nordland	Hamarøy	Tysnes		649	37d :7
Ts02595	Troms	Kvæfjord	Strand		654	51
Ts02626(1)	Nordland	Gildeskål	Viktelen		650	25
Ts02626(2)	Nordland	Gildeskål	Viktelen		650	25
Ts02641	Nordland	Gildeskål	Viktelen		650	25
Ts02642	Nordland	Gildeskål	Viktelen		650	25

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
Ts03055	Nordland	Bø i Vesterålen	Ramberg		648	27
Ts03096a	Troms	Trondenes	Ytre Elgenes		652	51
Ts03267a	Nordland	Fauske	Leivset		648	27
Ts03267g	Nordland	Fauske	Leivset		648	27
Ts03288	Troms	Trondenes	Ytre Elgenes		655	52
Ts03426a	Nordland	Steigen	Skagstad	stil II	643	3
Ts03497a	Nordland	Buksnes	Utakleiv		643	3
Ts03497b	Nordland	Buksnes	Utakleiv	kryppy	0	~7
Ts03578b(1)	Nordland	Meløy	Solheim, Messøy		647	37 :1
Ts03578b(2)	Nordland	Meløy	Solheim, Messøy		647	37 :1
Ts03639k(1)	Troms	Hillesøy, Lenvik s.	Tussøy		654	51
Ts03639k(2)	Troms	Hillesøy, Lenvik s.	Tussøy		654	51
Ts03803a(1)	Nordland	Vigdel, Gillesvål s.	Tingvoll		640	1
Ts03803a(2)	Nordland	Vigdel, Gillesvåg s.	Tingvoll		640	1
Ts03945	Nordland	Værøy	Nordland, Nordøy		650	25
Ts04020a	Troms	Hillesøy, Lenvik s.	Sandvik		648	27
Ts04020b	Troms	Hillesøy, Lenvik s.	Sandvik		648	27
Ts04052a(1)	Troms	Sommarøy, Lenvik s.	Nordheim		647	37 :1
Ts04052a(2)	Troms	Sommarøy, Lenvik s.	Nordheim		647	37 :1
Ts04064	Troms	Hillesøy, Lenvik s	Austein		640	1
Ts04067	Nordland	Mesøy, Meløy	Solheim		647	37 :1
Ts04070a(1)	Nordland	Rødøy	Nordnesøy		647	37 :1
Ts04070a(2)	Nordland	Rødøy	Nordnesøy		647	37 :1
Ts04251	Nordland	Hellingvær, Bodin	Sørværøy		652	51c
Ts04404	Troms	Lenvik s	Vang		647	37 :1
Ts04616a	Troms	Tranøy	Solvang, Nordstraumen		643	3
Ts04616b	Troms	Tranøy	Solvang, Nordstraumen		643	3
Ts05252f	Nordland	Værøy	Nordland		647	37b
Ts05252g	Nordland	Værøy	Nordland	berdal	0	11
Ts05281m	Nordland	Steigen	Hagbarholmen		655	52
Ts05281n	Nordland	Steigen	Hagbarholmen		655	52
Ts05283f	Nordland	Steigen	Hagbarholmen		647	37b

<i>regnr</i>	<i>fylke</i>	<i>kommune</i>	<i>lokalitet</i>	<i>stil</i>	<i>R-nummer</i>	<i>JP-nr</i>
Ts05283g	Nordland	Steigen	Hagbartholmen		647	37
Ts05427	Nordland	Dverberg	Saurastrand		652	51c
Ts05663a	Nordland	Steigen	Dalen, Nordskot		647	37b
Ts06233a	Troms	Hillesøy	Greipstad		657	42
Ts06360a	Finnmark	Loppa s.	Loppasanden		650	25
Ts06360b	Finnmark	Loppa s.	Loppasanden		650	25
Ts06377b	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy	krypdyr	0	~7
Ts06377c	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy	krypdyr	0	~7
Ts06377d	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy	krypdyr	0	~7
Ts06378b	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy	krypdyr	0	~7
Ts06378c	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy	krypdyr	0	~7
Ts06514am	Nordland	Beiarn	Arstad		649	37f :10
Ts07321a	Troms	Kvæfjord	Kvæfjord		652	53
Ts07321b	Troms	Kvæfjord	Kvæfjord		652	51
Ts07579a	Nordland	Fauske	ikke registrert		654	51
Ts07579b	Nordland	Fauske	ikke registrert		654	51
Ts08334q	Nordland	Vestvågøy	Borg		652	51
Ts08334r	Nordland	Vestvågøy	Borg		652	51
Ts09552	Troms	Lenvik	Vang	berdal,	0	~13
Ts09669a	Nordland	Vestvågøy	Lund		647	37 :1
Ts09669b	Nordland	Vestvågøy	Lund		647	37
Ts10153a	Nordland	Lødingen	Hustad		640	1
Ts10817f	Troms	Harstad	Haukebø		643	3
Ts10934	Nordland	Vestvågøy	Kartfjord		652	51c
Ts10935	Nordland	Vestvågøy	Kartfjord		652	51
Ts11193a	Nordland	Lurøy	Ytre Kvarøy		0	ukjent

Appendiks B

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
B00424(1)	652		gravhaug	
B00424(2)	652		gravhaug	
B00622(1)	640		flatmarksgrav	
B00622(2)	640		flatmarksgrav	
B01027(1)	647		gravhaug	
B01027(2)	647		gravhaug	
B01027(3)	647		gravhaug	
B03126	0	berdal C	løsfunn	
B04462(1)	652		løsfunn	
B04462(2)	652		løsfunn	
B04565	648		gravhaug	
B05393	649		grav	
B06298	648		løsfunn	
B06299	657		løsfunn	
C00317a	652		gravhaug	
C00317b	652		gravhaug	
C00436	657		gravhaug	forgylt
C00647	652		løsfunn	
C00755(1)	657		løsfunn	forgylt
C00755(2)	657		løsfunn	forgylt
C00756	656		løsfunn	
C00931(1)	652		ukjent	
C00931(2)	652		ukjent	
C01085	652		løsfunn	
C01152a	647		ukjent	sølv
C01443	647		ukjent	
C01444	652		gravhaug	forgylt
C01797b(1)	0		løsfunn	forgylt
C01797b(2)	0		løsfunn	forgylt
C02019a	650		ukjent	forgylt
C02019b	652		ukjent	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
C02019c	652		ukjent	
C02082	647		løsfunn	
C02294:2	648		gravrøys	forgylt
C02537	648		ukjent	forgylt
C02865	657		gravhaug	
C02895	649		ukjent	forgylt
C02896a	649		gravhaug	forgylt
C02896b	649		gravhaug	forgylt
C03667	652		gravhaug	sølv
C04021	0		gravrøys	forgylt
C04023a	647		gravhaug	forgylt
C04023b	647		gravhaug	forgylt
C04029	0		haug	sølv
C04030	0		haug	sølv
C04031	0		haug	sølv
C05505a	648		grav	
C05505b	0	krypdyr	grav	
C05640	652		gravhaug	
C12939a	654		flatmarksgrav	
C12939b	654		grav	
C17065	652		løsfunn	sølv
C19024	652		gravhaug	
C21451g	647		gravhaug	
C21612a	0	krypdyr	flatmarksgrav	
C21640a	647		løsfunn	sølv
C21640b	647		løsfunn	sølv
C23113a(1)	651	borrestil	grav	
C23113a(2)	651	borrestil	grav	
T00045	648		ukjent	
T00046	648		ukjent	
T00047(1)	655		ukjent	forgylt
T00047(2)	655		ukjent	forgylt
T00048	652		løsfunn	
T00049	652		ukjent	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T00050(1)	0		ukjent	
T00050(2)	0		ukjent	
T00051	654		løsfunn	
T00244	647		ukjent	
T00260(1)	648		ukjent	
T00260(2)	648		ukjent	
T00263	647		ukjent	
T00264	649		ukjent	
T00298	652		løsfunn	
T00319(1)	647		ukjent	forgylt
T00319(2)	647		ukjent	forgylt
T00644(1)	649		ukjent	
T00644(2)	649		ukjent	
T00735	0	krypdyr	ukjent	
T00862a	653		ukjent	
T00862b	653		ukjent	
T00863(1)	657		ukjent	
T00863(2)	657		ukjent	
T00864(1)	656		ukjent	forgylt
T00864(2)	656		ukjent	forgylt
T00918(1)	647		gravhaug	
T00918(2)	647		gravhaug	forgylt
T01013	652		ukjent	forgylt
T01121(1)	648		ukjent	
T01121(2)	648		ukjent	
T01121(3)	648		ukjent	
T01232	652		ukjent	forgylt
T01280	652		ukjent	forgylt
T01371	647		løsfunn	
T01374	649		gravhaug	forgylt
T01375	652		ukjent	forgylt
T01396(1)	649		ukjent	
T01396(2)	649		ukjent	
T01457	647		gravrøys	sølv

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T01458	647		gravrøys	sølv
T01502	0		myr	forgylt
T01506(1)	648		gravrøys	
T01506(2)	648		gravrøys	
T01604	0		ukjent	
T01605(1)	655		ukjent	
T01605(2)	655		ukjent	
T01663(1)	647		flatmarksgrav	
T01663(2)	647		flatmarksgrav	
T01673(1)	647		ukjent	sølv
T01673(2)	647		ukjent	sølv
T01810	652		gravhaug	
T01886	652		løsfunn	forgylt
T01945	643		ukjent	
T02022	649		løsfunn	
T02022:2	649		løsfunn	forgylt
T02023	0	krypdyr	løsfunn	
T02057:1	652		løsfunn	
T02057:2	652		løsfunn	
T02156	0		løsfunn	
T02356(1)	0	Jelling	gravhaug, branngrav	
T02356(2)	0	Jelling	gravhaug, brent	
T02373	640		gravrøys	
T02374	640		gravrøys	
T02434	652		løsfunn	sølv
T02563	652		løsfunn	
T02590	652		gravhaug	forgylt, sølv
T02674(1)	648		løsfunn	forgylt
T02674(2)	648		ukjent	forgylt
T02786	647		ukjent	forgylt
T02787(1)	647		gravrøys	forgylt
T02787(2)	647		gravrøys	forgylt
T02802	647		løsfunn	
T02968	643		ukjent	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T03161(1)	649		gravhaug	forgylt
T03161(2)	649		gravhaug	forgylt
T03171	649		gravhaug	
T03232	0		ukjent	
T03315:1	657		gravhaug	forgylt , sølv
T03315:2	657		gravhaug	forgylt , sølv
T03316	652		gravhaug	
T03386	0		gravhaug	
T03397(1)	650		ukjent	forgylt
T03397(2)	650		ukjent	forgylt
T03398	648		ukjent	
T03451	643		gravhaug	
T03452	640		gravhaug	
T03458	647		gravhaug	
T03459(1)	0		gravhaug	
T03459(2)	0		gravhaug	
T03847	642	krypdyr	ukjent	forgylt
T03895	648		ukjent	forgylt
T04032(1)	647		gravhaug	forgylt
T04032(2)	647		gravhaug	forgylt
T04642	650		gravrøys	forgylt
T04833	647		løsfunn	forgylt , sølv
T05296(1)	652		gravhaug	forgylt
T05296(2)	652		gravhaug	forgylt
T05446	649		ukjent	forgylt
T06050	647		gravhaug	
T06130	652		ukjent	
T06229:1	657		ukjent	
T06229:2	657		ukjent	
T06417	647		grav	
T06418	640		grav	
T06575(1)	643		gravhaug	
T06575(2)	643		gravhaug	
T06895	654		løsfunn	forgylt

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T07396(1)	657		gravhaug	forgylt
T07396(2)	657		gravhaug	forgylt
T07432	0	berdal	løsfunn	
T07495	652		ukjent	
T07687	0	krypdyr	gravhaug	
T07688	640		gravhaug	
T07713(2)	643		gravhaug	
T07713:1	643		gravhaug	
T07878	647		ukjent	forgylt
T07879	657		ukjent	
T07958	0	bornholmsk	gravhaug	
T08035:1	643		gravhaug	
T08052:1	643		gravhaug	
T08233	652		gravhaug	
T08283(1)	652		gravhaug	
T08283(2)	652		gravhaug	
T08315(1)	648		gravhaug	
T08315(2)	648		gravhaug	
T08388	643		gravhaug	
T08458	652		gravhaug	
T08474f	0	berdal	gravhaug	
T08524(1)	657		gravhaug	forgylt , sølv
T08524(2)	657		gravhaug	forgylt , sølv
T08621	642	krypdyr	gravhaug	forgylt
T08672(1)	652		grav	forgylt
T08672(2)	652		grav	forgylt
T08804	643		gravrøys	forgylt
T08919	650		gravrøys	
T09254	657		gravhaug	
T09366(1)	652		gravhaug	forgylt
T09366(2)	652		gravhaug	forgylt
T09529	647		grav	
T10277	654		gravhaug	forgylt
T10294	652		gravhaug	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T10402	647		løsfunn	forgylt
T10649	652		gravhaug	forgylt
T10699	652		gravhaug	forgylt
T10927	652		gravhaug	
T10928	652		gravhaug	
T11675	651	borre	grav	
T11912a(1)	643		gravhaug	
T11912a(2)	643		gravhaug	
T11912a(3)	643		gravhaug	
T11938b(1)	652		flatmarksgrav	
T11938b(2)	652		flatmarksgrav	
T11969	650		gravrøys	forgylt
T12329	648		gravhaug	
T12571	0	berdal	flatmarksgrav	forgylt
T12578a(1)	647		grav	forgylt
T12578a(2)	647		grav	forgylt
T12736a	650		gravrøys	
T12737	647		gravrøys	
T12893	652		ukjent	sølv
T12964	647		gravhaug	forgylt
T13033a	647		flatmarksgrav	
T13044	649		flatmarksgrav	
T13189a	652		gravhaug	forgylt
T13189be	652		gravhaug	forgylt
T13403	654		flatmarksgrav	forgylt
T13475(1)	652		gravrøys	forgylt
T13475(2)	652		gravrøys	
T13495a	652		grav	forgylt
T13514	647		løsfunn	
T13595(1)	652		løsfunn	
T13595(2)	652		løsfunn	forgylt
T13604(1)	652		flatmarksgrav	
T13604(2)	652		flatmarksgrav	
T13679	657		grustak	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T13711a(1)	649		gravrøys	
T13711a(2)	649		gravrøys	
T13711b	650		gravrøys	
T13885a	640		gravrøys	
T14049a(1)	0	krypdyr	gravrøys	
T14049a(2)	0	krypdyr	gravrøys	
T14049a(3)	0	krypdyr	gravrøys	
T14085	648		flatmarksgrav	
T14168	652		gravrøys	
T14170	651	borrestil	løsfunn	forgylt
T14173	647		løsfunn	
T14206	647		gravhaug	
T14278	654		gravhaug	
T14285	654		løsfunn	
T14306	652		løsfunn	
T14514	652		grav	forgylt
T14572	652		grav	
T14989	648		gravhaug	forgylt
T15077	647		gravhaug	
T15136	651	borrestil	flatmarksgrav, brannggrav	
T15215g	647		gravhaug	
T15312a	650		gravhaug	
T15320(1)	643		gravrøys, ubrent	
T15320(2)	643		gravrøys, ubrent	
T15625	643		gravhaug	
T15626(1)	652		gravhaug	forgylt
T15626(2)	652		gravhaug	forgylt
T15654	652		løsfunn	
T16074	652		grav	
T16078a(1)	648		gravhaug	forgylt
T16078a(2)	648		gravhaug	forgylt
T16135(1)	647		gravhaug	
T16135(2)	647		gravhaug	
T16136a(1)	657		gravhaug	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T16136a(2)	657		gravhaug	
T16137(1)	647		gravhaug	
T16137(2)	647		gravhaug	
T16244	650		flatmarksgrav	
T16267	649		flatmarksgrav	forgylt
T16402a(1)	647		flatmarksgrav	sølv
T16402a(2)	647		flatmarksgrav	
T16407a	649		gravhaug	knopper av bein
T16433	640		gravhaug, båtgrav	
T16955a	657		løsfunn	forgylt
T16955b	657		løsfunn	forgylt
T17313a	643		gravhaug	
T17374	649		løsfunn	forgylt
T17384a(1)	648		flatmarksgrav	
T17384a(2)	648		flatmarksgrav	
T17605	650		grav	
T17606	647		ukjent	forgylt
T17607	652		gravrøys	
T17679a	640		flatmarksgrav	forgylt
T17679b	650		flatmarksgrav	forgylt
T17716a	657		flatmarksgrav	sølv
T17738a	647		gravrøys	
T17739(1)	640		flatmarksgrav	forgylt
T17739(2)	640		flatmarksgrav	forgylt
T18015b	647		løsfunn	
T18026	0	krypdyr	grav	forgylt
T18083	657		løsfunn	
T18123a	652		grav	
T18123b	652		grav	
T18296	652		gravhaug	forgylt
T18301	652		grav	forgylt
T18365(1)	650		gravrøys	forgylt
T18365(2)	650		gravrøys	forgylt
T18525	647		grav	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
T18645a	643		ukjent	
T18648a	0	krypdyr	grav	
T18652e	0	krypdyr	ukjent	
T18755a(1)	648		gravhaug	forgylt
T18755a(2)	648		gravhaug	forgylt
T18960(1)	654		grav	
T18960(2)	654		grav	
T18961(1)	647		grav	
T18961(2)	647		grav	
T19159	0		gravhaug	
T19445(1)	647		ukjent	sølv
T19445(2)	647		ukjent	sølv
T19446	655		løsfunn	forgylt
T19511d	649		gravhaug	sølv
T19511u	649		gravhaug	sølv
T19620	647		ukjent	
T19626	647		ukjent	
T19966a	643		gravhaug	
T19966b	643		gravhaug	
T20111a	647		ukjent	
T20111b	647		ukjent	
T21339b	652		ukjent	
T21520be	0	krypdyr	ukjent	
T21687	657		ukjent	
T21981a	643	keltisk	ukjent	
T21981b	643	keltisk	ukjent	
T22025	652		ukjent	
Ts00068	647		grav	
Ts00069	647		grav	
Ts00243	647		gravhaug	
Ts00244	647		gravhaug	
Ts00245	648		gravhaug	
Ts00246	648		gravhaug	
Ts00414	647		løsfunn	

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
Ts00464	647		flatmarksgrav	
Ts00465	647		flatmarksgrav	
Ts00474	647		gravrøys	
Ts00634	647		grav	
Ts00688	652		gravrøys	
Ts00753	654		løsfunn	
Ts00754	654		løsfunn	
Ts00762	650		gravhaug	
Ts00791	657		gravhaug	sølv
Ts00792	657		gravhaug	sølv
Ts00907	654		flatmarksgrav	
Ts00908	643		flatmarksgrav	
Ts00909	643		flatmarksgrav	
Ts01041	640		grav	
Ts01330	652		løsfunn	
Ts01363	650		gravhaug	
Ts01364	650		gravhaug	
Ts01367	652		gravhaug	sølv
Ts01368	652		gravhaug	sølv
Ts01486	647		flatmarksgrav	
Ts01487	647		flatmarksgrav	
Ts01616	0		gravhaug	
Ts01764	655		gravhaug	
Ts01786	652		gravrøys	
Ts01787	647		gravrøys	
Ts01907	643		gravhaug	
Ts02099	654		flatmarksgrav	forgylt
Ts02100	654		flatmarksgrav	
Ts02123	654		løsfunn	forgylt
Ts02214	655		grav	forgylt
Ts02215	655		grav	
Ts02218	657		grav	
Ts02219	657		grav	
Ts02234	657		gravhaug	forgylt, sølv

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
Ts02235	657		gravhaug	forgylt, sølv
Ts02301	648		løsfunn	
Ts02302	648		løsfunn	
Ts02459	655		løsfunn	
Ts02583	649		flatmarksgrav	
Ts02584	649		flatmarksgrav	
Ts02595	654		løsfunn	
Ts02626(1)	650		grav	
Ts02626(2)	650		grav	
Ts02641	650		grav	
Ts02642	650		grav	
Ts03055	648		løsfunn	
Ts03096a	652		flatmarksgrav	
Ts03267a	648		gravrøys	
Ts03267g	648		gravrøys	
Ts03288	655		løsfunn	forgylt
Ts03426a	643	stil II	gravhaug	
Ts03497a	643		flatmarksgrav	
Ts03497b	0	krypdyr	flatmarksgrav	
Ts03578b(1)	647		gravrøys	
Ts03578b(2)	647		gravrøys	
Ts03639k(1)	654		flatmarksgrav	
Ts03639k(2)	654		flatmarksgrav	
Ts03803a(1)	640		grav	
Ts03803a(2)	640		grav	
Ts03945	650		løsfunn	
Ts04020a	648		flatmarksgrav	
Ts04020b	648		flatmarksgrav	
Ts04052a(1)	647		flatmarksgrav	sølv
Ts04052a(2)	647		flatmarksgrav	sølv
Ts04064	640		flatmarksgrav	
Ts04067	647		løsfunn	
Ts04070a(1)	647		flatmarksgrav	sølv
Ts04070a(2)	647		flatmarksgrav	sølv

<i>regnr</i>	<i>R-nummer</i>	<i>stil</i>	<i>funnkategori</i>	<i>annet materiale</i>
Ts04251	652		løsfunn	forgylt
Ts04404	647		flatmarksgrav	
Ts04616a	643		flatmarksgrav	
Ts04616b	643		flatmarksgrav	
Ts05252f	647		flatmarksgrav	
Ts05252g	0	berdal	flatmarksgrav	
Ts05281m	655		flatmarksgrav	
Ts05281n	655		flatmarksgrav	
Ts05283f	647		flatmarksgrav	
Ts05283g	647		flatmarksgrav	
Ts05427	652		gravøys	
Ts05663a	647		flatmarksgrav	
Ts06233a	657		løsfunn	sølv
Ts06360a	650		grav, båtgrav?	
Ts06360b	650		grav, båtgrav?	
Ts06377b	0	krypdyr	grav, båtgrav	
Ts06377c	0	krypdyr	grav, båtgrav	
Ts06377d	0	krypdyr	grav, båtgrav	
Ts06378b	0	krypdyr	grav, båtgrav	forgylt
Ts06378c	0	krypdyr	grav, båtgrav	
Ts06514am	649		tuft	
Ts07321a	652		grav	
Ts07321b	652		grav	
Ts07579a	654		løsfunn	
Ts07579b	654		løsfunn	
Ts08334q	652		tuft	
Ts08334r	652		tuft	
Ts09552	0	berdal, Bj.	ukjent	
Ts09669a	647		flatmarksgrav	
Ts09669b	647		flatmarksgrav	
Ts10153a	640		grav	
Ts10817f	643		grav	
Ts10934	652		grav	forgylt
Ts10935	652		grav	forgylt
Ts11193a	0		løsfunn	